
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

७८२

जातकर्मपध्दती

Acc. No. ~~1420~~ M. 1882

Title - जातकर्मपद्धती.

Author - श्रीपती.

Date - ?

Subject - ज्योतिष्य.

folio - 113 (९३ ते ९९ गहाळ)

Xerox = 225

१

श्रीगणेशायनमः॥ नत्वा तांश्रकातिहेवनांत्रिसमयज्ञानोद्धृतेःका
रणं तस्यादांबुरुहप्रसादविकसन्नूबोधो बुधः प्रीतिः॥ शिष्यप्रा
र्थनया विचार्य सकलान् होरागमार्थान् मुहुर्वक्ष्ये जातककर्मपद्धति
म हं होरॉविदां प्रीतये॥१॥ व्याख्या॥ अहं श्रीपतिः श्रीपतिभट्टनामा
द्विजः शिष्यप्रार्थनया जातककर्मपद्धतिं वक्ष्ये॥ जातस्येदं जात
कं॥ जातस्य बालकस्य जन्मांतरार्जितसदसत्कर्मजनितसदसत्क
र्मजनितशुभाशुभफलनिरूपकं शास्त्रं जातकमित्युच्यते॥ जा
तकशास्त्रे यानि कर्माणि गणितक्रियास्तेषां पद्धतिं मार्गं क्र
मेण फलनिरूपणामित्यर्थः॥ किं कृत्वा सकलान् होरागमार्था
न्मुहुर्वारंवारं विचार्य। होरा जातकशास्त्रं। न तु केसारावल्या

४२। १

किं चांसौ त्तं किं निर्मितिमिति ॥

।होरेति होरा[illegible] स्वसं ज्ञस्य स्य न यार्द्दे राज्ञोश्चेति। होरा तात्र
कं शास्त्रं लेघु पाआगमस्य मूलग्रंथात्तान्नुसु कं विचार्य ॥ [illegible] कि
मसनं किं तेहु मनं किंरूपस्य मतं पुनः पुनर्विचार्य युक्ति युक्तमर्थमं
गीकृत्य जातक कर्म पद्धति निवस्य इत्यर्थः ॥ किमर्थं होराधिहं
जातकतत्कन्नूतस्य ज्ञानां भानये। पुनः किं कृत्वा ॥ तांम सिद्धांम्
तिदेच तां नत्वा नयः [illegible]
[illegible] न्तु होस्तेषां देवतानामधिष्ठात्री सरस्व
तीमिसर्थः ॥ पद्यास्कतयो वेदास्तत्रयो ह्नु [illegible] तासुरव
[illegible] न भानिपाद्या परमेश्वर रूपा [illegible] नामित्यर्थः। कृपयैभूलोस्तु
तिरेवात्तां ॥ त्रिसमय ज्ञानोद्भ लेः कारणं त्रयापापासमयां ॥ भूतव

नां१

२३।

र्तमान भाविसमयानां लक्षणायागतकालोनवस्कृतोयतज्ञा

नं तस्य पातुद्धनिरुप्तति रजाख्या: कारणं॥ ।यस्याश्रुतिर्देवनाया:

प्रसादेनत्रिकालदर्शित्वं भवती त्यर्थ: । कथं भूतोहं तस्या दोबरु

हप्रसादविकासबोध: । तस्याश्रुतिर्देवनायाश्चरणकमलप्रसा

देनविकसनं बोधोज्ञानंयस्यसतथोक्त: पुन: कथंभूतोहं बुध: पं

डित: । अथात्र कर्तव्यं संक्षेपत: शार्दूलविक्रीडितेन प्रतिजानीते॥

यो जौ यत्र प्रथमंहि जन्मसमयश्छायादिपूर्वै: स्फुटस्तत्कालीपलब्धि

चिलग्नसाहित्यकार्यास्ततश्चग्रहा: सिद्धांतोक्तपरिस्फुटोपकार

योस्ते व्यासत: कर्मणाभावा: खेटदृष्टिबला निरूपततोरिष्टानि च

॥२॥ आस्यार्थ:॥ अत्र जातककर्मपद्धतौ प्रथमं जन्मसमयोज्ञेय:

बालकस्य यदि दिवाजन्मभवति तदा दिनगतसमय: प्रथमं ज्ञेय:॥

दिन।

ष्टानिच सं

२।

यदि रात्रौ जन्म भवति रात्रिगतकालो रात्रिशेषकालो वा ज्ञेयः ॥ रात्रेः
पूर्वार्द्धे जन्म भवति । तदा रात्रिगतकालो ज्ञेयः ॥ अन्यथा शेषकाले ज्ञे
ज्ञेयं कथं भूतो जन्मसमयः ॥ छायादियंत्रैः स्फुटः ॥ छाया शंकुछाया
तैः शैतानि गोलचक्रचापतुरीयफलकयष्ट्यादीनि यंत्राणि तैः स्पष्टः ।
ततस्तदनंतरं तत्कालभवाः जन्मसमयजा ग्रहाः सूर्यादयः ... स्फुटाः
कार्याः कृत्वा ग्रहास्तेग्रहाः सिद्धांतोक्तपरिस्फुटोपकरणैः असकृत्कर्मणा
च कार्याः ॥ सिद्धांतेषु उक्तानि यानि परिस्फुटानि उपकरणानि बीजदेशांतरो
दयांतरफलभुजफलशीघ्रफलादिभिः असकृत्कर्मणा च स्फुटाः कार्याः
। तदनंतरं भावाः कार्याः भावास्तन्वादयो व्ययपर्यंता द्वादश ॥ ततः परं
खेटदृक्बलाः ग्रहाणां दृष्टयः परस्परं भावेषु च कार्याः ॥ ततः परं तेषां
ग्रहाणां बलानि विचिंत्यानि । स्थानबलं १ दिग्बलं २ कालबलं ३ निसर्
र्गबलं ४ चेष्टाबलं ५ दृग्बलं ६ इति षड्बलानि वक्ष्यमाणानि कार्याणि
॥ तत्र ग्रहसाधनं करणग्रंथप्रसिद्धं ॥ अथ भावसाधनार्थं नतोन्नत

साधनं लग्नास्तलग्नसाधनं शार्दूलविक्रीडितस्रग्धराभ्यामाह॥ म
मध्यान्हांशुमतोर्य एवाधिरे कालः सक्रोनतः सौम्यशाखि २० पारि
स्रुतोरविनिशामध्यांतरे वा नतः मध्यान्हासतितेतुयासदृगसेतु
स्वनिस्याशाद्यकपालेनतं प्राहुर्लिभ्यैन्होघ्रदलोन्नितेपुनरिदं प्रसव्य
पालेभवेन॥ अथ रात्रेः शेषगतेवा ज्ञयानिरिहिसमये च जन्मचेत्॥
घटीभिः संयुक्तेवा सरार्द्धरवलुनतघटिकाः प्राक्प्रत्योर्नतेमुः॥ संस्था
प्येतेलुनष्टेस्फुटसवितुरतः स्वोदयेरिहकालकर्पो लग्नं सौम्ये नतदपिद्व
गणकैरस्तलेग्नं निरुक्तं॥ ७॥ अर्थव्याख्या॥ मध्यान्हाशुमतोयः कालःस
नतकालउन्नकगोलेयन्मध्यान्हस्थानं यच्च सूर्यस्यस्थानेतयोर्मध्येघरात्र
हृतेर्ये: कालेः सनतकाज्ञेयः॥ अयमर्थः॥ मध्यान्हादूर्ध्वं अर्द्धरात्रमावद्यदि
जन्मभवति॥ तदामध्यान्हादारभ्य जन्मसमयपर्यंतं यावान्काल: सपश्चिमकपालेनतका
लः भरितु अर्द्धरात्रादूर्ध्वं मध्यान्हात् जन्मभवति तदाजन्मसमयादारभ्य मध्यान्हपर्यंतयावान्कालः
सपूर्वकपालेनतसंज्ञो भवति॥ अथोभनतकोलमाह॥ सनतकाल: अशाखि २० पारेस्रुत शोधित:
न

ति ६
ष ७
३

उन्नतकालो भवति। अस्य स्वरूपमाह। रविनिशामध्यांतरे द्युतिगोले इष्टकालेन २

~~[illegible]~~

रात्रेः स्वस्थानतयोरंतरं युरात्रवृत्तेयः कालः स उन्नतकालः॥ अथ

मर्थः॥ मध्यान्हादूर्ध्वं अर्द्धरात्रात्प्राक् यदि जन्म भवति॥ ---- ---- प्राक्

अर्द्धरात्रपर्यंतं यावान् कालः स पश्चिमकाले उन्नतसंज्ञो भवति

अथ यदि अर्द्धरात्रादूर्ध्वं मध्यान्हात्प्राक् जन्म तदा अर्द्धरात्रा

दारभ्य जन्मसमयपर्यंतं यावान् कालः स पूर्वकपाले उन्नतसं

ज्ञो भवति। इदं नतोन्नतलक्षणं दिनरात्रिसाधारणं। अथ यदि

वा नतमाह। मध्यान्हात् दिनेन शोधिते सति प्राक्कपाले नतं स्यात्

पूर्वनतं स्यादित्यर्थः॥ अथ अन्हो यो दिनगतकालो द्युदलेन ऊ

निते सति। पश्चात्कपाले नतं पश्चिमनतं भवेदिज्जन्म भवति तत्स्फुटि

त्यर्थः॥ अथ रात्रिनतमाह। रात्रेः शेषे द्युनि। अर्द्धरात्रादूर्ध्वं रात्रेः शेषे

यदि दिवा जन्म भवति तदा दिनगतकालस्य दिनदलस्य च अंतरं कार्यं स नतसंज्ञो

भवति तत्र या सरगते दिनगतकाले मध्यान्हात् सति ४

पूर्वनतं भवेत् रात्रिगते दिनार्द्धयुक्ते

समये अर्द्धरात्रात् ऊर्ध्वं रात्रेर्गतसमये चेत् । यदि जन्म भवति तदा
नतं द्युतिथिभिः शेषघटीभिः गतघटिभिर्वा स्यात् दिनदले संयुक्ते
संयुक्ते सति प्राक् पाश्चात्यो नतं घटिकाभावेयुः ॥ अथ मध्यरा
त्रिः शेषे दिनार्द्धयुक्तैः पश्चिमनतं भवेत् ॥ तिमतोल्लेत ॥ अनष्टेयथा
भवतु ॥ तथा स्थाः ख्यातः कालबलेन ततोन्नतनी । योः प्रयोज
नमास्ति । यतो र्वचक्षांति । वासरशक्तिभाजां याच्चौ बुधौ स भस्तसं
ज्ञा कालः ॥ ततस्तमीवीर्यवता स्मिन् । अथ भावसाधनमाह ॥ स्फु
टसवितुरिति ॥ अतः परं स्फुटसावितुस्तात्कालिकस्य भूसूर्यात् ॥
रात्रिगतकाले ह्युलग्नं कार्यं ॥ लग्नानयनमुक्तं प्रश्नतुल्ये ॥ तात्का
लिकोर्कायनभागयुक्तस्तत्र भोग्यभागैः उदयो हतः स्व ॥ खाप्तु
३० ॥ लब्धं रविशोधमेदिष्टघटीपलेभ्यः ॥ ततन्ह्यजोरात्स्वुदया

१ भोग्यकालेवि

रवा

द्यांश्च शेषमष्टहृते न स्वा स्योहृते न स्व स्यात्सु २० हृते लग्नं सपि

सोध्यमेसिष्टघटीपले मगनि २० गु पं वाल घं ॥ अस्तु ब्दपूर्वैर्भैवनैर

जार्यै युक्तं ननु स्वा दयनां त्रा हीना त्रा हीना ॥१॥ भोग्याल्पका लेख

गुण्या २० हृते कर्त्स्वायोदयासांशयुतो विलग्नं ॥ रात्रिष्ट काले तु सप

त्रे सूर्याल्लग्नं ननोष्णुकश्चदिष्ट काल इति ॥ एवं जन्मसमये कर्तनो

ष्णु घदिष्ट काल इति ॥ एवं जन्मसमय लग्नं कृत्वा ननु लग्नं सप्तघ्नं

रात्रिष्ट क ६ युतं कार्यं ननु सुगुणाके: अस्तलग्नात् सप्तमभं वैनिरु

क्तंशो कं ॥ अथ पात्रमंडाय बोधार्थ मुदाहरणक्रमो लिख्यते ॥ अ

स्ति समस्त सामन्त सीमन्तसीमन्तिनी सिंदूर पूर दूरी करणकारण

स्य मदमत्त रिपुवारणस्य सकल जलाधि वेलावलयितैलावल

यितिल काय नृ नानिखिल भूपाल मौलिमाला मिलन्मुकुलद न

कला। नं मा मा। वारण

प्रतानस्यासमसमरसाहसैकमल्लस्य शरणागतवज्रपंजरस्य निरूप

मंजु

द्रम्मापिमरिचिमंजरीपुंजापिंजरितमंजुपादारविंदस्य सकलभुव
नैनानंदकंदस्य प्रचंडभुजदंडचंडिमाकर्णकुंडलितकोदंडदोर्हि
डुमानकांडतांडवागेदंडखंडिताराति मुंडपुंडरीकखंडमंडिता
खंडभूमंडलस्याखर्वगर्वपर्वतोरुरुखंडनाखंडलस्य लोकालोका
तिवृत्तिपर्यंतपरिरोहप्रतापमार्तंडकरोनिकरनिरस्तसमस्त
तमस्तोमस्यालोकलोचनचकोरपारणासोमस्याखंडमंडला
यरूपावारुणायसानिवसनविभवमुखनजंघालोल्लाघकीर्ति
प्रतापस्यापरागतिकांतिरतिप्रपापय्यापात्रंविश्रामितानेक
शार्दूलवस्त्रानेत्रकांदंविनीप्रस्तसरबहलवाष्पपाथोधिस
मिध्यमानप्रतापचाडवानलभस्मसभाकूपारेण शारद्वेंद्र
चंद्रिकाचयांतकीर्तिविसारितरविरलमंदजलाविलुलित

पारि २

प्रकल्पणावकल्पणाहवपयग्रीमनोजसुदीनाकेखुरपालगु

५

विपुलकपोलपालिस्खलितुंगमातंगसंचलितरपागजपालो
कलाचनीयकक्षतुडसधिवेलावनवुंधराभारधारणापटुभार
धीरत्ताधः कृतसुजगजराजमानाजानुभुजस्तंभदंभोलिला
लितहेलोत्पीनलगान्प्रसाम्राज्यधुरंधरः सकलान्तःशेष
जुष्टपादपीठः समाधिष्टितोपायचतुष्टयषाड्गुण्यप्रवीणः ठु ५
सकलकलाकलापकोशलानियंत्रणलीनाखिलौपनिशस्य लि ६
दैवाभाषाविशारदः शृंगारदोपाविर्भूयमानसर्वांगचपघुरु
घविघाविलोदमोदमानमानसः भूर्कीर्तिप्रेक्षावकुपापारीह्म
कं निशः सकलपंडितमंडलीसमाश्रयविश्रांतिकल्पपादपःक्ष
पाकरःश्यपाकरवत्रोरविंदः श्रीखानिखानापरनामधेयः श्रीमदः
प्रधानपुरुषः॥ तस्य सकलकर्मापापरंपराभाजनं स्वधर्मप्र

र्गप्रवर्त्तकधुरीणस्य जन्मसमयमाधेकृत्यो दाहरणक्रमो
लिख्यते। तत्रश्रीश्वेतवाराहकल्पप्रवृत्तेर्गतोब्दवृंदः १९
७२९४८९५७ सृष्टितोगताब्दगणाः १९५५८८५८५७ सृष्टितोग
ताब्दगणाः १९५५८८५८५७ गतकालिः ४८५७ सकलभूमंडलप्रति
तप्रतापोराज्ञः श्रीविक्रमस्यराज्याब्दगणाः १८१२ अहायेसरो
दयसरोदयभाग्यसंतापश्रीस्यालिनाहनशाके श्रु: १७०६ अ
ल्लनुसारेणगताब्दाः ५७३ अत्रवर्षेमार्गशीर्षसितस्य ~~[illegible]~~
३ सोमेघटिकाः ५ पलानि २० परतः पूर्णिमाकार्तिकानक्षत्रंघ
टिका २५। पलानि ३० परतोरोहिणीनक्षत्रंत्रिवर्योघटिकासु
२६ पलेषु २८ परतः सिद्धियोगइति। इहदिवसेसूर्योदयात्सूत
घटिकासु २८ पलेषु १८ रात्रेर्गतघटीषु २ पलेषु ५५ मिथुनलग्ने

त्ताभपुरे श्रीमत्तृ्यानिस्वानाम हाचार्यानां जनिरभूत् ॥ अस्यात्रम
ध्यमग्रहसाधनार्थमहर्गणा लिख्यंते॥ तत्रकल्पगताब्दाः ॥ १९७२९४
८४५७ अधिमासाः ७३७५६१०८२७ गतातिथयः ७३२७९१३७१५८३ अवमा
नि ९९८५४२२७६२७ जातः कल्पाहर्गणाः ७२०६२६१७३१५६ एवमेव सत्याद्या
हर्गणाः ७१४४०३९१७८६३ एवमेव कलेरहर्गणाः ॥ १९७०१२७२ अस्तुल्यो
हर्गणाः १३६५०७ ॥ अत्राकल्पादितो गताब्दानां दिनगणानां च सुखसाधना
र्थमत्र नाश्लोकः ॥ कार ञार युगसप्तौ श्रषट्चन्द्रिब्रटुखद्विहतुरग ७२७६२
६००७८५२ अहितश्चेन्न ब्रह्मतुल्य घ्नापिंडं ॥ इहसभवतिकल्पाब्दवृंदं काद्रि
भूमीनगयुगाखगपक्षाब्धंकभू १२७२२४७१७३ सुकल्पाकोष्ठाः ॥ १ ॥ ञार
रसगुणभूषं पागरामाश्च येदां बुधिब्राह्मीनग ७१४७०३८६१३६५ सुक्ताब्र
ह्मतुल्यघ्नापिंडः द्युहस भवतिस्फष्टेश्वाच्यगोप्ताष्टिरामाध्वभुजंगरा

१ चापांबेंदु१२५५८८३१७२ युत्त: शाको ष्टा:॥४॥ नागराम नगवे
दृषटू शारहमा१५६७७३८ मुनो दितगपा: कुतूहलोस्या द्र्मं कलि
मुखोप्यगोश्च भूराम ३१७२ संयुत शाकोत्र वत्सरा:॥३॥ अथ दृ
ग्गुणिते क्यसन्तूळीजदे वानां नरादिसंस्कृतास्ता कालिकामध्य
मारव्या लिरव्यं[illegible] अथ भौमादीनां शीघ्रोच्चांनि [illegible]रव्यंते॥ अथ

शी	मं	बु	बृ	शु	श
शीघ्रकें [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
शीगत्य	१४ ६	१९० २०	[illegible]	[illegible]	[illegible]
मन्दफलाति	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
शीघ्रफला	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
कर्णा	१२४ ७	१११ ५	१४३	६०	११४

नां शा११
१३॥३८ला
भपुरअस्स
भा७१३०
चेरखंडा
नि ७५६०
३५॥ नाका
लिकावरंभ
३।१२८दि

म	र	चं	उ.	पात	म	बु	शु	गु	श
मध्यमा.	७ १८ २१ ११	९ ९ ५० ३५	७ ८ ५३ ४०	० ० ० ०	४ ४ ३२ २५	[illegible] ११ २१ १७	७ ४ ४ ११	७ १८ २१ १७	१ ७ ५५ ३५
५२ ८	७२० ३५	६ ४१	३ ११	३१ २६	५१ ८	५ ०	५१ ८	२ ०	

२उ	३उ	मं	बु	बृ	शु	श
० ० ० ०	० ० ० ०	७ १८ २२ २७	११ ११ १९ ३१	८ १८ २२ १०	२ १४ २५ २०	७ १८ २२ १७
० ०	० ०	५९ ८	२७ ३२	५९ ८	२५ ८	५८ १७

नाडी१२।४१दिनमानं २५।२२रात्रिदलं १७।१२रात्रिमानं २५।२२रात्रिदलं १७।१९रात्रिमानं ३४।३८स्पष्टसूर्यास्तां पूर्वं दृष्ट कालः २।५५ ~~[illegible]~~ भपुरेमेषादीनासुदयाः मे२०३ वृ २२१ ~~[illegible]~~ मि२९८ क ३२८ सिं ३५२ कं ३५२ तु० ३५२ वृ ३५१ ध ३२८ म २९८ कुं २२१ मी २०२ ॥अथ्यना कालिकोर्थ यनभागयुक्त इस्यादिनाराशिकाले सपक्ष स्पष्टसूर्यादितिभोग्यकाले खगुणा

र	च	म	बु	बृ	शु	श	रा	के	
७ १२ २५	१ १० ७ ३३	५ ९ १४ २	८ ८ २४ १६	७ २८ ४ ५५	८ ३ ३० २०	० २ ५६ २१	१ ७ ५५ ३५	७ ७ ५५ ३५	
६१ ५	८६० १३	३२ ५७	६२ २	१३ ४५	७२ ४८	७१ ४८	३ ११	३ ११	

हृतेर्कः स्वीयोदयासांशसुनोविलग्नमितेजातं तात्कालिकलग्नं २।७।५९।२८।अथ नतोदाहरणं।नतं चतुर्थ्यभवति दिवापूर्व १।दिवापश्चिमं २ रात्रौपश्चिमं ३ रात्रौपूर्व ४ इति।तत्रदिवापूर्वनतार्थं कालितदृष्टकाल उदयात् २।५५ दिनार्ध १२।४१ दृष्टकाले

स्पष्टस्ताकलिकालिख्यते॥

८

दिनार्द्धे शोधिते ३।४६ मध्यान्हासन्नेनतु वासरगतेस्पाप्ता
कपालेनतमितिजातेनतं पूर्वं ३।४६ अथदिवापश्चिमनतार्थंक
स्मिन इष्टकालः।दिनगतं १७।२० इष्टकालः।दिनगतं १७।२० इष्टका
ला दिनदले शोधिते ५।३८ यातेन्होषकृदलोनितेपुनरिदं प्रत्यक्कपाले
भवदितिजातंनतं पश्चिमं ५।३८।अथरात्रौ पश्चिमनतार्थं श्रीमखा
निखानाम हाराजस्यजन्मसमयः।रात्रिगतं ३।५५ रात्रेः शेषगतेवा
इत्यादिनारात्रिगते ३।५५। दिनार्द्धेन १२।४१। संयुक्ते १५।३६ जातंनतंरा
त्रिगतत्वात्पश्चिमं।१५।३६।अथरात्रिपूर्वनतार्थं कस्मिन इष्टकालरा
त्रिशेषं ३।५५।प्राग्वत् रात्रिगतेदिनार्द्धेनसंयुक्ते जातंनतं रात्रिशेष
त्वात्पूर्वं १५।३६ इदं नतचतुष्टयं त्रिंशच्छुद्धं क्रमेणजातमुन्नतचतु
ष्टयं दिवापूर्वोन्नतं २०।१४ दिवापश्चिमोन्नतं।१४।२४ रात्रौपू

८

वोंभतं ।७।२९।४७।।अथ स्फुट सवितुरतः स्वोदयैरिष्टकालात्कार्यं ल
ग्नमिति। कृतं लग्नं ३।१६।५८।२१।सषड्भं तदपि सुगमाकैरस्त लग्नैर्निरू
क्रामिति जातमस्तलग्नं ९।१६।५८।२१।। एवं लग्नास्त लग्नयोः सिद्धोद
ग्राम चतुर्थलग्नयोः साधनमिंद्रवज्रया ह।। लंकोदयैः पूर्वनताद्
यारव्यं लग्नं तदूचुः खलु मध्यलग्नं षड्भाधिकं तच्च रसातलस्थं।।५।।अस्या
र्थः।। लंकोदयैः पूर्वनतात् तदनुरूपाख्यं लग्नं। लंकोदयैः प्रसङ्गुतान्प
श्चिमनतात् यच्च धनाख्यं लग्नं तत् मध्यलग्नं ऊचुः वदंति स्म।। लंकोद
यैः पूर्वनतात् यत् रूपाख्य लग्नं लंकोदयैः। एतदुक्तं भवति। स्वोदयस्था
ने लंकोदया यात्याः इष्टकालस्थाने नत कालो ग्राह्यः। एवं कृते तात्कालि
कोर्को ऽयन भागयुत इत्यादिना लग्नं कार्यं। तदेव दशमं भवति। इदं
पश्चिमनते पूर्वनतेपि नतं इष्ट कालः कल्प्यः। लंकोदयाश्च ग्राह्याः। किं

सं ५

दशमलग्नम्

श्री

२४ तु लग्नं रूपाख्यं कार्यं तद्देव दृष्टाम्भं भवति ॥ तत्र रूपाख्य लग्नं सा
धनप्रथा ॥ तत्कालिकोर्य नभागयुक्तस्वभुक्त भोगैकदयोहतखः ॥ ख
खा ख ३० भुक्तं रविभुक्तकालं विशोधयेदिष्टघटीपलेभ्यः ॥ तस्
ष्टतोराज्यसुदयाश्च शोधयेच्छेषं च खाग्निगुणं लवाद्यं ॥ अजादि
जोशुद्धा वाधिरा । शितखच्युतं तनुः स्यादयनांशहीनं ॥ २ ॥ भु
क्तास्य काले स्वगुणा हतेर्कः स्वीयोदयाप्ता रवियुग्विलग्नं ॥ इति
॥ अथ मध्यलग्न व साधिकारं सप्तलाख्यं लग्नं चतुर्थलग्नं यति
क ऊचुः ॥ दशमलग्ने राशिकेयुतं तच्च चतुर्थलग्नं भवति ॥ सूर्यः अ २४
त्रोदाहरणं द्विधा ॥ एकं पूर्वनतं ॥ द्वितीयं पश्चिमनतं ॥ तत्र पूर्वा लिखि
तं पूर्वनतं २।४६ अयमिष्टकालः अत्र लंकोदयैः पूर्वनताद्रूपाख्यमिष्ट
क लात्रूपाख्यं लग्नं कार्यं तत्र तात्कालिकोर्कः ७।७।१२।२५ अयनभा

गः।११।१२।३०। भुक्तः ०।४।३३।३। अस्य भुक्तभागेः।४।२२।२। धनुषो लंकोद
यो २२७ गुणितः खाग्नुभ्रं ३० हृतश्च जातो भुक्तकालः पलाद्यः ७८।२२।५५ अथ इष्ट
कालस्य २।४६ पलेभ्यः ५०६ भुक्तकाले ७८।२२।५५ शोधिते शेषं ५२७।० अथ धनुषः
पृष्ठे वृश्चिकोस्ति तस्योदयो २९२ शेषात् शोधिते शेषं २३५।० ५। अथ वृश्चिकात्पृ
ष्ठे तुलोदयः २७८ अयं न शुध्यति। ~~अतः शेषं २३५।०।५। खाग्निगुणं ७१४०।५।अ~~
~~थ वृश्चिकात्पृष्ठे तुलोदयः २७८ अयं न शुध्यति।~~ अतः शेषं २३५।०।५। खाग्निगु
णं ७१४०।५। अशुद्धोदयेन २७८ भक्तं लब्धं लवाद्यं २५।४।१।१ मेषात् अशुद्धप
र्यंतं राशयः ७ एतेभ्यो लवाद्ये शोधिते जातं ५।४।१८।१९ इदं अयनांशैः हीनं १७।
१३।३८ हीनं जातं इष्टलग्नं ५।१७।५।२९ अत्र वरुपा कर्म पाविनापि यथा इष्टका
लग्नसिद्धिर्भवति। तथा प्रदर्श्यते। अत्र पूर्वनतं २।४६। इदं त्रिंशाच्छुद्धं जातं पूर्वो
न्नतं २०३७।। तत्कालिकसूर्यः सषड्भः ९।१७।१२।२१। अनष्टभागभुक्तः २।४।३३।

१०

अत्र उन्नतमिष्टकालं भकक्ष्यसपक्षसाधनसूर्यात् धनार्द्धस्य
कर्मणाज्ञातं दशमलग्नं तदेव ५।०७।५।२९।। इदं मुकगणकचक्र
चूडामणिभिः श्रीकेशवदैवज्ञैः यत्सूर्योन्नतवक्त्रयुक्तरवितःपश्चा
न्नतादिस्तोयत्कोदयकैश्च लग्नमितन्माध्यासवक्त्रं स्फुटमितिनिग
द्यपपश्चिमनतेदशमलग्नोदाहरणं।। तत्र श्री महवानिरवानाम हाय
नानां जन्मनि नतं पश्चिमं।। ७५।२६ तत्कालिकः सायनसूर्यः।०।४।३
३।३। भस्य [illegible] सुखं।नाथ [illegible] भवेद्धनारव्यमित्युक्तत्वात् अत्र धनारव्यंल
ग्ने कार्यं अत्र पश्चिमनतं ०।३६। इष्टकालभकस्य लंकोदयैर्यथावल्ल
ग्ने कृते जातं।। दशमलग्नं ९।०।०७।५।२० इदं षड्भाधिकं जातं चतुर्थलग्नं
३।०७।५।२०। नतं विनापि दशमानयनमुक्तं विवाहवृंदावने। [illegible] लग्नाद्
र्कवद्राशित्रिखंडं [illegible] लग्नं च [illegible] तत्कालमेवं

१०

रविं

जयेमानामस्तमध्यान्हलग्नोइति।अस्यफले तोर्थः स्वेष्टकालेप्र
यमतो लग्नं कृत्वा ततो लग्नमेवं प्रकल्प्यतास्मास्माच्चरं चानीयरा
त्रिदलकार्यं।अथरात्रिदलं इष्टकालं प्रकल्प्यतं लग्नं तात्कालि
कार्कं प्रकल्प्यतत्कालिकोऽयनभागयुक्त इत्यादिना लंकोदये
र्लग्नकार्यं।तच्चतुर्थलग्नं भवति।अथलग्नेचतुर्थलग्नेच
राशिषट्कं योज्यं तत्क्रमेणसप्तमलग्नं दशमलग्नं भवतिइति
।एवं सिद्धं भावचतुष्टयं॥ एवं केंद्रचतुष्के सिद्धेपेहृ
र्भावानयनमुपजातिकावृत्तेनाहः॥ ॥ ॥
लग्नं चतुर्थात्मितु कांच कलत्राज्जामित्रतंम
ध्याविलग्नन स्थारवभं विलग्नाच्च विशोध्य शेषं तत्त्रामेकादिगुणं
निरध्यानु॥इ॥ लग्नात्सुजामित्रनभोगृहेषु तदंतरालोत्थच भावसिद्धौ

१	४	७	१०
३ ५६ २८	४ ११ २८	६ ५६ २८	९ १७ २८

सिध्यंति भावाद्विगुणाः षडेवं स्युर्भांश्चिंत्यं समदृशोषमेभिः ॥७॥ अस्या
र्थः ॥ लग्नं चतुर्थाद्विशो ध्यशेषमेकं ॥ हिबुकं चतुर्थं कलत्रात् सप्तमा
नुविशोध्यशेषं द्वितीयं ॥ जामित्रं सप्तमं लग्नं मध्यविलग्नतः दशम
लग्नान्नुविशोध्यशेषं तृतीयं ॥ खमंदशमलग्नं विलग्नान्नुविशो
ध्यशेषं चतुर्थं । एवं चत्वारि शेषाणि ॥ अथ तेषां शेषाणां पृथक्पृथ
क्तृतीयांशोराश्यादिको ग्राह्यः ॥ अथ तत्तृतीयांशं एकत्र एकगु
णाः अन्यत्र द्विगुणां क्रमेण लग्नांबुजामित्रनभोगृहेषु लग्नचतुर्थसप्त
मदशमेषु निरध्यात्सयोजयेत् ॥ एकस्यैतद्दशराशोऽत्र च भावसिद्ध्यौ ते
षां लग्नचतुर्थसप्तमदशमानां अंतराले मध्ये उत्पन्नो येषां द्वितीय
तृतीयपंचमषष्ठाष्टमनवमैकादशद्वादशानां सिद्धिः ॥ एतदुक्तं भव
ति ॥ लग्नं चतुर्थाच्छोध्यं शेषस्य त्र्यंशोराश्यादिको ग्राह्यः स एक

येषां ते ११

सि २

गुणो लग्नेयोज्यः सधनभावोभवतिअथएचत्रं त्रोद्विगुणोलग्ने

योज्यः सतृतीयभावोभवति॥ अथचतुर्थसप्तमाद्विशोध्यशेष

स्यत्रं शः एकगुणः चतुर्थयोज्यः सपंचमभावोभवति। अथ

सएवत्रं शोद्विगुणश्चतुर्थयोज्यः सषष्ठभावोभवति। एवंस

प्तमंदशमाद्विशोध्यशेषत्रंशां एकगुणंसप्तमेपृथकसंयो

ज्यस्तस्भावोधर्मभावस्यभवति। एवंदशमंलग्नाद्विशोध्यशे

षंत्रंशांएकद्विगुणंचसंयोज्यअयभावोव्ययभावस्यभाति। एवं

अमुनाप्रकारेणद्विगुणाःषट्तुरदशाभावाःसिध्यं। अमीद्वादशाभिर्भा

वैः॥अशेषंसकलस्यभाग्यंजातकोक्तंफलंचिंत्यंविचारणीयमिति

॥अस्योदाहरणं॥ श्रीमत्सवानिरवानामहाशयनांजनालग्नं २०।४।५६

।२८।चंतुर्थलग्नात्।४।३।७।५।२०विशोध्यशेषं २।१।२८।५४।अस्यत्रं

१२

ऋ: ०।२४।२५७।२०। अथ लग्ने एकगुणो योजितः जातो धनभावः २।२८।५१।२५।
अथ स एव क्रं ऋ ०।२४।२५।७।२०। द्विगुणाः ५ द्विगुणाः १।१८।५०।४०
पुनः लग्ने योज्यः जातस्तृतीयभावः ३।२७।२।२७। अथ स एव द्विगु
णाः ।२।१।१।५०।४।६ पुनः चतुर्थे योजितः जातः षष्ठभावः ६।२८
।५२।३६। अथ सप्तमं ८।४।५३।२८। दशमात् १०।१।७।५।२०। वि
शोध्य शेषं २।१।२।८।५२।३। अशांशं ऋ: ०।२४।२५।७।२० अथ
मेकगुणो सप्तमे योजितः जातोष्टमभावः ८।२८।५१।२५। अ
थ स एव क्रं शो द्विगुणाः पुनः सप्तमे योजितो जातो धर्मभा
वः ९।२७।२७। अथ दशमं १०।१।७।५।२०। लग्नात् ३।७।५३।२८
विशोध्य शेषं ३।११।५१।५२। अस्या क्रं शो ०।५।५।७।४०। द
शमे योजितो जातः आयभावः ११।२३।२७।२३। स एव क्रं शो

१२

ठ्ठिपुपाः २।।१।५४।५।२०।द्वन्द्वान्ते पुनः योजितो जातो व्ययभा
व०।२८।५२।२५।। एवं जातेषु सकलेषु भावेषु संधिज्ञानार्थं
भावकुंडलिकार्थ्यां।।१।। अथ ज्ञानार्थं च उपजातिकाया हृ।। ग।।
यदंति भावैक्य दलं हि संधि न तत्र स्थितस्या द्धफलोग्रहं द्व।।उ
नखं संधोर्गत भावज्ञानमागामिजं चाभ्यधिकः करोति।।८।।
अस्यार्थः।। हीतिनिश्चयेन भावैक्यदलं संधिं वदंति। भावयो
रैक्यं कृत्वा तस्यार्द्धं कार्यं सत् यो भावयोः संधिर्भवति। तद्यथा
प्रथमद्वितीययोर्योगार्द्धं लग्नस्योत्तरसंधिः धनभावस्य प्रथम संधि
श्च। एवं धनं सहज भावयोर्योगार्द्धं धनभावस्योत्तरसंधिः सहज
भावस्य प्रथम संधिश्च। एवमग्रेपि। अत्रेदमवधेयं। भावयोर्यो
गकरणे मत्र चक्राधिक भवति तत्र चक्रं न त्याज्यं। यस्मिन्भावेरा

१२

त्रिस्थानेष्वन्यतस्यभावस्यभाधुर्यभावेनसंहसंधिकरणे
ष्वन्यस्थानेद्वादृष्टाकार्याः॥उत्तरभावेनसहसंधिकरणे
नुष्वन्यमेचेतीयथा॥अव्ययभावः॥०।२८।५२।२५॥अस्यपू
र्वउआयभावः॥०॥२३॥२२३॥अनयोसंधिकरणोव्ययभावस्य
रात्रिस्थानेद्वादृष्टाकार्याःतथाकृतेजातोव्ययभावः१२।२८
।५२।२५॥अयाननर्योगार्द्वृ०।११।०।९४।जातःआयअयभाव
योःसंधिः॥एवंसंधिसाधनमुक्त्वासंधिप्रयोजनमाह॥नत्रास्ति
तस्यादिति।तत्रसंधोस्थितोग्रहःअफलःनिःफलःस्यात्
॥अथयादिग्रहःसंधेःसकाशात्उन्नःअस्योभवतितर्हि
तभावजफलंकरोति।ययोर्भावयोःससंधिरस्तितयोर्भावयो
र्मध्येयःप्रथमभावस्तस्यफलंकरोतीत्यर्थः॥अथयदिसंग्रह

१२

ष्ठ संधेः सकाशाद्गतत्वतः अत्रयो भवति तर्हि गतभावजफलं करो
ति ययोर्भावयोः स संधिरस्ति तयोर्भावयोर्मध्ये यः प्रथमं भाव
स्तस्य फलं करोति ॥ स्वर्थः ॥ अथ यद्यादिसंधेः सकाशादभ्यधिको ग्र
हो भवति तर्हि अग्रगामिजं अग्रिमभावजफलं करोति ॥ तयोर्भावयो
संधिग्रहोऽधिकोऽस्ति तयोर्भावयोर्मध्ये यउत्तरभावस्तस्य फलं क
रोतीत्यर्थः ॥ अस्य फलितोऽर्थः कस्यचिद्ग्रहस्य येन भावेन स्वल्पमंतरं
स ग्रहस्तस्य भावस्य फलं ददाति यदा तु ग्रहस्य भावद्वयेन सह तुल्यम
तरं भवति तदा सममेवेति ॥ कश्चः कस्यापि भावस्य फलं न ददाति ॥ उच्चस्व
भवनमित्र समक्षानुभवनादितं फलं तु ददात्येवेति ॥ अत्रोदाहरणाल
ग्नं २।४।५६।२८ धनभावः २।२८।५९।२९ यं ददति भावैक्यदलं हि संधिमित्यु
क्तात्तनभावयोरैक्यं ५।२।५५।५४ अस्य दलं २।२६।५७।५६ जातो लग्न

१४॥

धनयोः संधिः ४।२६।५०।५६। एवं धनसहजभावयोः। धन ।२।२९।५२
।२५।सहज ३।२४।४।२४। एक्य ६।२४।१।४८ इलजातो धनसहजयो
स्संधिः ३।११।१५४। एवमन्येपि ज्ञेयाः। एवं सिद्धाभावसंधयश्च लिख्यते
॥ अथ लग्नचतुर्थयोः सिद्धो यथा सर्वे भावाः ससंधयो युगपदेव
सिध्यंति। तथा प्रकारो लिख्यते। लग्नं चतुर्थान्संशोध्य शेषषष्ठां
शेनोक्षिपेत्। स लग्नसंधयोः संधिः। संधौ षष्ठं पुनः क्षिपेत्। १॥ स भ
वेद्धनभावोऽत्र तथषष्ठांशं पुनः क्षिपेत्। स भवेद्द्वितीयः संधिरेवं यावच्च
तुर्थकं॥ २॥ रूपात्संशोध्य षष्ठांशं निक्षिपेन्न चतुर्थके। उत्क्रमे
णषड्भावाः प्रजाताः ससंधयः॥ ३॥ तस्मात्ते राशिषट्काद्भ्यासम
माघाभवंतितेः। एवं युगपदेवात्र भावाः सर्वे ससंधयः॥ ४॥ अस्यो
दाहरणं॥ लग्नं २।४।५६।२९ चतुर्थात्॥ ४।७।५।२९ संशोध्य शेषं

१०

।२।१।२।८।५२। अस्य षडुंत्र्या।।०।१।२।९।२८।४०। अयं लग्नेस्तेजितेल
ग्र धनयोः संधिः २।१६।५०।५६।४०। षडुंत्र्याः ०।१।२।२।२८। पुनः संधोयोजि
तोधन भावः।।१।२८।५३।२५।२०।। अस्मिन् पुनः सप्वयोजितोजातोधन
सहजयोः संधिः २।०।०।०।५४ पुनरास्मिन् षडुंत्र्यायोज्ञितेजातः सहजभावः
।३।२।२।२।२।२।४०। पुनर
स्मिन् योजितो जातोस्त
हजसु हो संधिः।३।
५।२।५।१।२०। चतुर्थभाव
स्तत्र प्यम नप यासिद्धो
स्ति ४।०।०।५।२०।अ पष्ठ
त्र्योरूपात्कुद्भ।०।०।०।५८

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
३ ७ ५६ २८	२ २८ ५९ २५	३ २३ २ २३	४ ११ ५ २०	५ २३ [illegible] २१	६ २८ ५९ २५	८ ४ ५६ ५८	८ २८ ५९ २५	९ २३ २ २३	१० १७ ५ २०	११ २३ २ २३	० २८ ५९ २५	
२ १५ ५७ ५५	३ ११ ० ५४	४ ५ ३ ५६	५ ५ ३ ५६	६ ११ ० ५४								

२१।२०।अ प्यचतुर्थयोज्ञितोजातः सु स्र

१५॥

तयोः संधिः ५।५।३५।२३। एवमग्रेपि ज्ञेयं ॥ अधुना ग्रहस्य भावफ
लोत्तारतम्यमिंद्रवज्रयाह ॥ भावांशतुल्यः इ खलु वर्तमानोत्ता
ज्ञोद्भवो पूर्णफलं विधत्ते । न्यूने ह्यधिके चाप्यधिके च खेटे त्रैराशिकेना
त्र फलं ॥ २॥ अस्यार्थः ॥ ग्रहः कस्य भावस्य फलं ददाति से तत्पूर्वश्लो
के प्रोक्तं । किम फलं ददाति । तत्र अस्मिन् श्लोके प्रोक्तं नो भावांशात्तुल्यो ग्रहः
खलु इति निश्चितं च वर्तमान भावोत्थ पूर्णफलं विधत्ते । एतदुक्तं भवति
। पूर्वश्लोकोक्त प्रकारेण यस्मिन् भावे यास्ति तस्य भावस्य । अंशादिना तु
ल्यो यदि ग्रहः स्यात् तर्हि तस्मिन् भावे स्वभमस्वभं वा फलं संपूर्णं ददा
ति । च पुनः खेटे ग्रहे भावोत न्यूने अभ्याधिके च उक्तभावात् तेनोक्तभा
वद्धधिके वा सति । अत्र भावफलं त्रैराशिकेन प्रकल्प्यं ज्ञातव्यमित्यर्थः
। त्रैराशिकमुक्तं लीलावत्यां । श्रीभास्कराचार्ये ॥ प्रमाणमिच्छा च समा

१५

नजातौ। आघतनगोः स्वकालमनस्त्रज्ञाने मध्येनादिष्टाहमाघद्रस्यादि
ष्टाफलं व्यस्तविधिर्विलोमे। इति। अथ ह्रासवृद्धिक्रमज्ञानेन कथितात्रै
राशितस्तं भवति। अतो ह्रासवृद्धिक्रममुपजानीयात्॥१३॥ भावप्रवृत्तौ
हिफलप्रवृत्तिः पूर्णफलं भावसमांशकेषु। ह्रासक्रमात्प्रावधिविराम
काले फलस्य नाशः कपित्थमुनिरुद्रैः॥१४॥ इह हि प्रत्येकस्यापि
भावस्य संधिद्वयमस्ति। तत्र पूर्वसंधौ भावस्यारंभः। उत्तरसंधौ भा
वस्य समाप्तिरिति स्थितिरस्ति। भावप्रवृत्तौ ग्रहे सति फलप्रवृत्तिर्भवति
। यहोपनर्मानभावस्य पूर्वसंधिमुल्लंघ्य यदैव भावे किंचित्प्रविशति
तदैव फलस्याप्यारंभो भवति॥ अथ यथा यथा ग्रहः संधिस्थानेन त्याक
लमपि वृद्धिः॥ सा च वृद्धिः॥ सा च वृद्धिर्भावांशपर्यंतं परमा। इत्याह
। पूर्णफलं भावसमांशकेषु ग्रहे सति पूर्णफलं भवति। स्पष्टं॥ अथ

१८॥

ग्रहभावान्तराभुक्तांशसंधिप्राप्तियथायथायातितथातथाफल
स्यन्हासोभवति। न्हासक्रमेणभावस्यमासौयहेगतेसतिफल
स्यनाशोभवत्यनाशोभवती साहा। न्हासक्रमात्न्हा चातिरामका
लेफलस्यनाशः कपित्तोमुनीश्वरैरिति। तथाचोक्तं सिद्धे। ग्रहस्यसंधि
नासह यथायथाधिकमंतरं तदथात थाफलमप्यधिकं भवति। अतो
ग्रहसंध्यंतरेण्पफलं साध्यं। तत्र भावतुल्ये ग्रहे यावत्तावसंध्यंत
रंतावदेव ग्रहसंध्यंतरमपि भवति। तत्र फलमपि पूर्णं भवति।
तथाच भावसंध्यंतरतुल्ये ग्रहसंसंध्यंतरे सति। यदि रूपं फलं
तर्हि दृष्ट ग्रहसंध्यंतरे किमिति त्रैराशिकं सिद्धं॥ अत्र पूर्वसंधे
रारभ्यभावांतापर्यंतं तपचयात्मकंफलं तत्साधनेग्रहस्यपूर्वसं
धितासहांतरं कार्यं॥ भावाधिके कार्यं। भावाधिके ग्रहे अपचयात्म

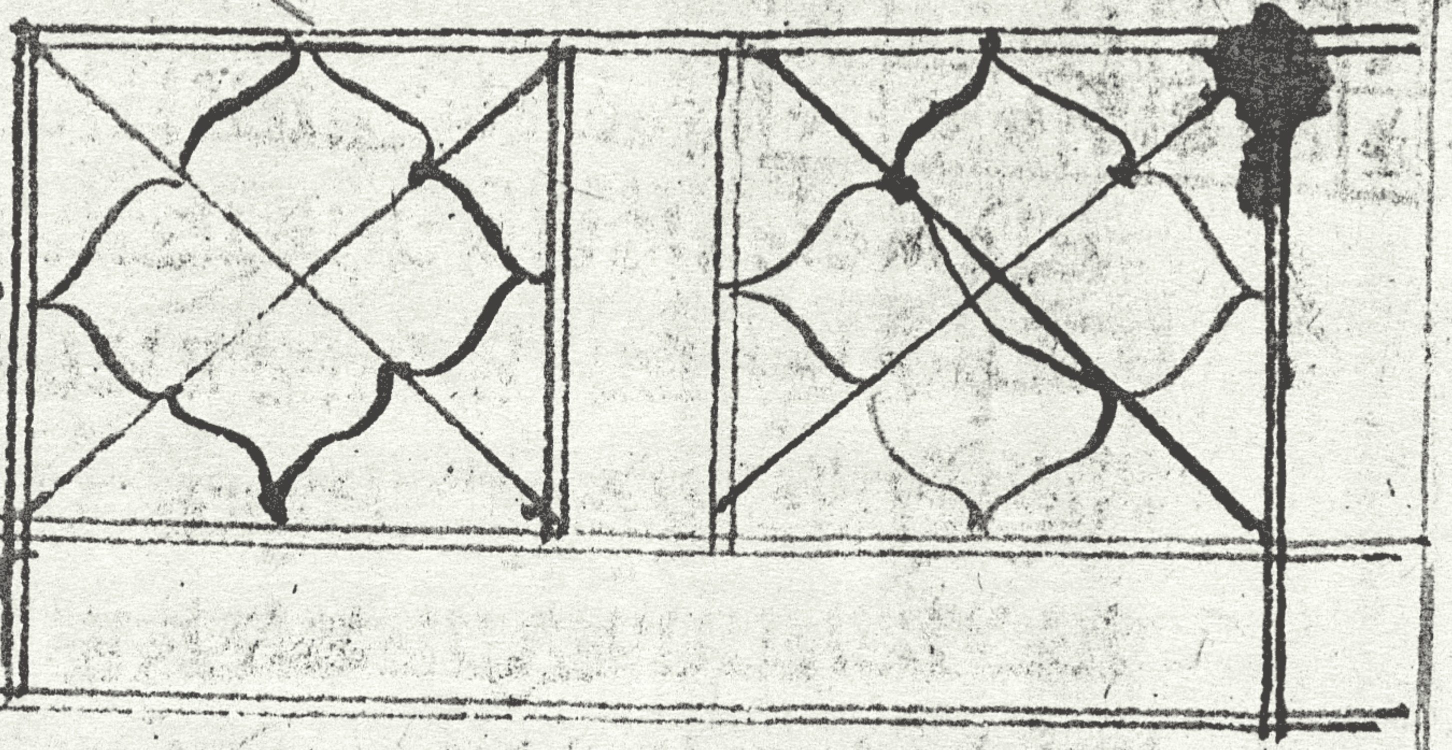
१६

कंफलानत्साधने उनरसंधिनासह अंतरंकार्यं। इदंतत्रे रात्रिकं
स्तोकेनिवद्धं। भौकेन्द्रचरेवत्ते स्तनं संधिषु भावगोरवलफलं स्या
भावसध्यंतरेणास्त्यं संधिखगांतरं स्यचर्मभावाधिखगांतरंक्ष
यचयंभावाधिके स्वखगेइति। एवं ज्ञातं रूपादि भावफलं। यदि तु
विशेषकालं कंफलमपेक्षितं। तदात्रैराशिकं यथा। भावसंध्यंतरनु
स्वग्रहसंध्यंतरेण किंलब्धिः फलं तदेस्वग्रहसंध्यंतरे किमिति। एवं ज्ञा
तो। विशेष कालकंफलं। उक्तंच। संधेरूध्वं नाधिका भागा ग्रहस्य
नस्वानाडिता: भावसंध्यंतरेणाभा: फलंतत्र विशेषकाइति।।
अथ जन्मकुंडली भावकुंडली लिख्यते।। अथ आरोहावरोहसंज्ञ
भावफलनामुदाहरणं। तत्र राज्यादौ रविः ७।१७।।२।२५ रवि
निकटभावः ८।७।५९।२५ संधिखगंतेजगादि ७।२२।२२।

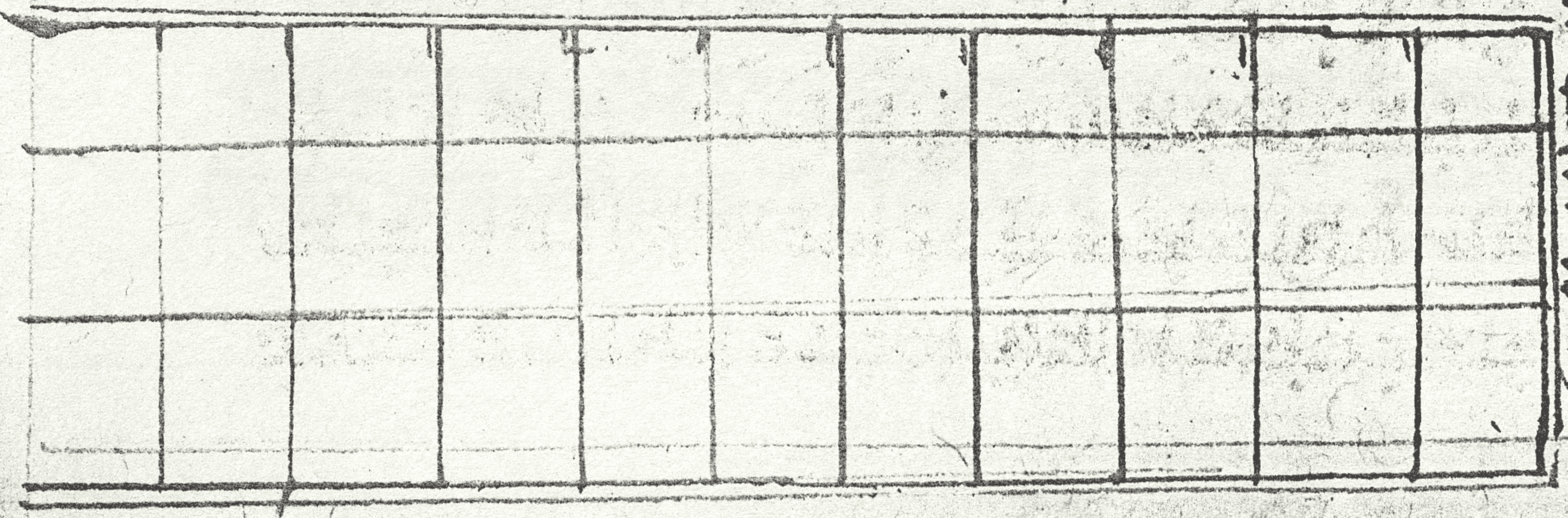
र	चं	मं	बु	बृ	शु	श	रा	के
०	०	०	०	१	०	१	०	०
९	२२	१२	२४	२८	२४	२६	०	३०
१२	०	४४	४२	६	४४	४४	९	९

२७

नेनरवनाडिना।७।१।४०।एतेसर्वे
र्गितोजातोभाज्यः२५७८० अप्य भा
वसंध्यंतरं१७।५८।३२। सर्वार्पितंजा
तोभाजकः।।६४७११४भाजकेनभ
क्ते। भोज्ये लब्धंविंशोपकादि०रवे

रविसंधिमूल्लंस्वभावंप्रतियाति इ
अन इस्मरो ह फलं०२७।यदानुग्रह भावमूल्लंध्वसंधियाति।तदा
अवरो हे फलं ज्ञेयं।एवंचंद्रादिनामपिज्ञेये।। अथ रोहावरोहान्म

कानि भावफला
नि लिख्यंते।।अथ
तेषां भावानां के
वलं जन्मनि श्रयो
जनं।अरिनुयात्रा

१७

द्विवाहादिष्वपि मयोजनमस्तीत्याह। दृ द्रव माह॥ जन्मत्रयाण्यनवं
धचौलराजाभिषेकादिकस्य हेयु॥ एवं विभागाः परिकल्पनीयाः सैरेव
योगोक्तकलानि यस्मात्॥ ११ स्फुगनोर्थः॥ इति श्रीवल्लालदेवज्ञा
सभा श्रीकृष्णदेवज्ञविरचितेऽश्रीपतिभट्टकृतजातकपद्धत्युदाहरणे भा
वाध्याय उदाहरणं॥ अथ दृष्टिगणितं यच्चक्षस्तत्प्रयोजनं तावदाहाद्दृ
द्र बन्नायाह॥ उक्तानि यस्माद्बहुधा फलानि ओमौकसां दृष्टिसमुद्भवानि॥
तस्मात् स्वबक्यानसानं हि दृष्टेः हशिविदां ह करफलनिर्णयाय॥ १४ अ
स्यार्थः॥ तस्मा कारणात् दृष्टेः आनयमं प्रवक्ष्ये॥ तस्मात् कुतः॥ यस्मात्
कारणात्॥ व्योमौकसं ग्रहणां दृष्टिसमुद्भवानि दृष्टिजोत्पन्नानि फ
लानि बहुधा उक्तानि जातकशास्त्रे॥ हिन्नोपगन तु जातकेयथा दृष्टिफ
लानि सुक्तानि तथा दृष्टयोऽप्युक्ताः संति नतु मर्यमयं प्रायासङ्कस्य तत आह हो
राविदां दृष्टफलनिर्णयाय। होराशास्त्रं जातकशास्त्रविदां दृष्टिफ

१०॥

लस्यानिर्णयायस्तु भ दृष्टिसंकरो किंफलं वक्तव्यमिति सेद्दे हे दृष्टिफ
लस्यन्यूनाधिक्य भावविचारेवासाति अनेने न निभयाति। ज्ञानक
ग्रास्त्रेषुतु अनुपात्तोनोक्त इति तत्र दृष्टितारम्यं न — पतइति भावः
॥ अथ दृष्टिगणितं मंगलाकान्ताठ्येन उपजातिकयाचाह ॥ दृक्रमो
दृष्टाविरहितनवनुः षड्गृहेभ्योधिकश्चेदिः म: १० रगोध्योहितकछिकः
खा — पृष्ठसाधि ०२०० भक्त ॥ दृष्टिः साम्याद्यदिद्वारगृहे ५ भ्योदिकः
पंच हीनाल्लितिभूतोधृतिनानं — नस्याञ्चत भाधिकस्य ऐग। २॥ सह
युग्मः ॥ खखखरसगुणो: २६०० वन्हिभेभ्योअधिकश्चेछो — भ्यो ४ वि
रचितः कलः दृष्टि साम्येन: २६०० ॥ भक्तोड्य श्वे ग्रातविनिहते ०२००
राशिभायुग्मोधिकोपिद्वाभ्यां भूनोन चन्नानव ग्रातगुणो २०० आमरवा
गाग्नि २६०० भक्त ॥ ३ ॥ एकोतितश्चेकगृहं पञ्चयाति सदृष्टा। यस्योष

रिदृष्टिरानीयते सदृष्ट्यः ॥ दृष्ट्यो ग्रहः दृष्ट्याविराहितनंतुः कायः ॥ दृष्ट्य
मध्ये दृष्ट्या शोध्य इस परीशोधनानंतरं चेत् षड्राशिभ्योधिकः स्यात्
तदा दिग्भ्यः द्वादशराशिसकाशात् शोध्यः पश्चाद्द्विहीनकक्षिकः कली
कृत इत्यर्थः ॥ तदनंतरं स्वाष्टपक्षाद्रि ७२०० भक्तः यल्लब्धं सा रूपादिका
दृष्टिः स्यात् ॥ यदि दृष्टो हीनो दृष्ट्य ऽधिको नास्ति किंतु त्रायस्थहेभ्यः
पंचराशिभ्योधिकोस्ति न दा पंचराशिभ्योधिकोस्ति नदा पंचहीनः
तन्मध्ये पंच शोध्या इत्यर्थः ॥ शिंजीभूतनोषस्य कलीकार्या इत्यर्थः ॥
तदनंतरं धृतिशत तः ॥ नाकला अष्टादशशतैः १८०० भक्तः यल्लभ्यंते सा
रूपादिका दृष्टिः स्यात् ॥ अथ यदि दृष्ट्याहीनो दृष्ट्यसंचाधिको नास्ति कि
तु चतुर्भ्योधिकः शाशिचतुर्थ्याधिकोस्ति तदा तं इषुभ्यः पंचराशिभ्यः स्व
ह्वाचिशोध्य तदनंतरं द्विरचित कलः तदनंतरं पयस्य रसगुणो ३६००

॥११९॥

भक्तः य ल्लभ्यते सा दृष्टिः स्यात्॥ अथ दृष्टा हीनोदृक्त्रयोयदि रात्रिचतुष्ट
याधिको नास्ति किंतु रात्रित्रयात् अधिकोस्ति तदा सो ऽधि
कोर्धः रात्रिचतुष्टयात् ऊर्ध्वः पश्चात् विरचितकलः तद्दनं नरं षष्टि
घ्नसा ३६०० समेतः युक्तः कार्यः तद्दनं नरत्रालरात्रचिनिहतैः त्रान्तः त्रान
गुणितैः चार्ष्यैः द्विसप्तलिसंख्याने ७२०० भक्तः यल्लभ्यते सा दृष्टिः स्यात्॥ अ
थ दृष्टा हीनो दृक्त्रयः रात्रित्रयः रात्रित्रयाधिको नास्ति किंतु रात्रीयुग्मा २
धिकोस्ति तदा सोद्वाभ्यामूनः कार्यः तन्मध्ये रात्रिद्वयं त्र्यंगोध्यमिस्यर्थः ततो
लिप्तिभूतः॥ ततो लव १०० त्रान्तयुतः॥ ततो व्योमखाग्नि ३६०० भक्तः॥ यल्ल
भ्यते सा दृष्टिः स्यात्॥ अथ दृष्टा हीनो दृक्त्रयो यदि रात्रिद्वयाधिको नास्ति किंतु
एकग्रहाधिकः एकरात्रिरका त्रयाधिकोस्ति तदा सो एकोनितः कार्यः ततः
कलीकृतः द्वाभ्यान्ते ७२०० विभक्तः यल्लभ्यते सा दृष्टिः स्यात्॥ एवं अमुना

नकारिपारवेचरदृष्टयः स्फुटास्ताः॥ ग्रहे द्रष्टृग्रहोधिकं स्वस्थानात्। राशि
द्वादशकाधिकं यन्न पश्यति॥ द्रष्टाडीनो द्रष्टव्यो द्वादशराशिभ्योधिको यदि
स्यात्तत्र दृष्टिः शून्यमित्यर्थः॥ अथ भौमगुरुशनैश्चराणां दृष्टिषु स्थान
विशेषेषु पेतु मुपजातिकयाह॥ त्रिद्व्येकपादाः क्रमतो गनिधेयाः शनै
श्चराचार्यमहीसुतानां॥ त्रिकर्मपाधश्रुभयोश्चरं ध्रुवाद्ध्योः स्थितानामि
ह पूर्वदृष्ट्या॥५॥ व्याख्या॥ शनैश्चराचार्यमहीसुतानां शनैश्चरगुरुभौ
मानां त्रिकर्मपाः ३।१०।६। धीश्रुभयोः ५।९ रंध्रबन्ध्वोः ४।८ स्थितानां ग्रहाणां
पूर्वदृष्टेः पूर्वोक्तानीत दृष्टिषु क्रमतः त्रिद्व्येकपादाः त्रयः पादाः द्वौ पादौ एकः
पादश्चानिधेयः क्षेप्याः एतदुक्तं भवति शनैश्चरात् तृतीये दशमे वा यो ग्रह
भावो वास्ति तस्मिन् ग्रहे भावे वा या या शनैश्चरदृष्टिर्गणिता गतास्ति तस्यां
चरणत्रयं योज्यं। अयमर्थः॥ यत्र शनैश्चरे दृष्टास्ति॥ तत्र दृष्टयो दृष्ट्वा

१७। २०

विरहितं तनुः भावेचापाश्चाने श्चरदृष्टिर्गणितागतास्ति नस्यांच
स्यात्र संयोजः अयमर्थः यत्रशाने श्चसे दृष्टिरिति ॥ कृतेयदि राशिद्वय
राशि नवकं वा भवति तदा गणितागत दृष्टौ चरणत्रयस्य क्षेप्यं । यदितु रा
शिद्वयान्तर का द्वादशकं तोपि भागपूर्णा अधिका यास्युः तदा क्षेप्तं तु पा
तो दृष्टव्यः एव पुरोः सकाशात् । धीशु भमोः पंचमे नवमे वायोस्ति तस्यो
परि यागुरु दृष्टिरागता स्ति तत्र चरणद्वय क्षेप्या अयमर्थः ॥ यत्र चरण
द्वय क्षेप्या अयमर्थः ॥ यत्र दृष्टागुरुरस्ति तत्र द्वयोर्दृष्ट्या विरहितं तनु रि
कृतो यदि पूर्णा राशिचतुष्टयं राश्याष्टकं वा भवति तदा गणितागत दृ
ष्टौ चरणद्वयं क्षेप्यं अत्रापि राशिचतुष्टयात् राश्यष्टकात् न्यूनानां
न्यूनाधिकभावे क्षेपः अनुपातो द्रष्टव्यः एवं भौमात् अष्टमे चतुर्थे वा यो
स्ति तस्योपरि या भौमे स्ति या भौम दृष्टिरागता स्ति तदा तस्या ऐक्य

२०

रणक्षेपः ॥ अथ मंगलः। यत्र भौमे दृष्टास्ति नात्र दृक्त्रयो दृष्टाविरहित
तनुरिति कृते परिशिष्टे सप्तके राशित्रयं चाभवति तद्धा गणिताग ताद्दृ
श्यो चरणक्षेपः राशिसप्तकालराशित्रय। द्व्यं त्रयान्यूना अधिका
वायरिस्युस्तदक्षेपेनुपातोविधेयः॥ अनुपातो यथा। स्वस्वक्षेपाः
पृथक्स्थाप्याः प्रोक्ताद्यनाधिके लब्धे गुणिता स्वगुः ३० त्रयो भक्ताद्
ध्यो नास्ति स्वातिस्फुटः॥ अत्रोदाहरणं। दृष्टग्रहः ०।२५।५।२१ दृश्य
श्चंद्रः १।१०।२१।३३ अयं दृष्टातीनो जातः ११।२५।१२ अत्र एकोनित
श्चेकं हाधिकश्चेरिसादिनाजाना दृष्टिः ०।२।४३।२९ अक्षेपः यत्र रा
नैश्चरे दृष्टास्ति नत्र दृक्त्रयो दृष्टाविरहितं तनुरिति कृते यदि रा
शिद्वयं भवति तत्र क्षेप पलिसा [illegible] अत्र च दृष्टाहीनो दृक्त्रयः ०।२५।१२
अस्य राशिदूष चांतरे अंतरे अंकरा २२ ३३ [illegible] एते राशिद्वया

पृ॥
२१

नन्यूना संति अतोत्रानुपातः स्वक्षेपः पृथक् स्थापितः ७५ अयं
नेनैरैनैर्लब्धै २।४।२।०।४८ गुणितः १०१६।४। त्रिंशता ३० भक्तो लब्धं
३।३।५।४।० अनेन रहितः क्षेपो जातः स्फुटः ११।० अयं गणितागतरा
ष्टौ ०।३।४।३ योजितः ०।१४।५१ जातः स्फुटदृष्टिः ॥ एवं राशिद्वया
नून आधिकेषु अंशेषु द्रष्टव्यं ॥ यथा दृष्टा त्वानूं ०।३५।४।२१ दृष्ट्यंतर
गं २।४।५।४।२०। दूरं दृष्टा हीनं जातं २।२०।० अत्र राशिद्वयानून आधि
का भागा २०।० एते क्षेपो ४५ गुणितः २०५ त्रिंशता ३० भक्तो लब्धं
३।३० अनेन हीनः क्षेपः जातः स्फुटः ४।२०। दृष्ट्योर्दृष्ट्या विरहितं
नुरिस्यादिना गणितागणितागतदृष्टिः ०।१७।० क्षेपेण ४२।० युक्ता जा
ता स्फुटदृष्टिः ०।५९।० एवं राशित्रीन् चक्रादपि न्यूनाधिकभागेषु क्षेपः
स्फुटः कार्यः ॥ एवं गुरुभौमयोरपि क्षेपस्फुटीकरणं द्रष्टव्यं ॥ अथ

दृष्टिगणितार्थं सु - मत्र कारो लिख्यते ॥ दृष्ट्वा वर्जितस्य क्रमाद्दे काद्विभे
दृश्याः भागोर्द्धितोर्थस्तु गभागाभागार्द्धेन त्र्यारा ब्धयः ॥ ६५॥ भोग्यांशा
भ्यत पापट्टुदिके क्रमात् ॥ षष्टि ६० त्र्यारा ध्वयास्त्रिंशात् ३० तिथयो १५
दृष्ट्वा सोनि ताः ॥ ७॥ एकत्वेन यनेचार्के भुक्त भोग्याद्विरुपाः ॥ द्विभसा
र्द्धोनिता षष्टि ६०॥ रष्टमं खाग्नि ३० पुग्लवाः ॥ ३॥ त्रि३ सप्तमे तु भौम
स्य षष्टि र न ल योनिता ॥ मार्द्धो त्र्यास्तिथि १५ युक्ताद्विभे रूपंस द्दा
गने ॥ त्रि सप्तमे तु जीवस्य भागार्द्धं त्र्यारसुक द्विगुणौः सदलै
नारय रसाम्ब तु रष्टमे ॥ ५॥ इति श्री वृद्धायु देवज्ञालजरुसर्दे
वज्ञ विरचिते श्रीपति भट्टीय जातक पद्धत्यु दाहरणे दृष्टिगणि
तोदाहरणं ॥ छ॥ अथ प्रस्याजन्म पूर्वकथनं बलकथनमुपज्ञानां ते ॥
बलाबलबोधेन विना दृष्ट्यादि क्रमानयो योनभय घनीतः ॥ तस्ब्ध

नदिद्याल्लनिसर्गवद्यहृम्नदभिन्नैंकयधाम्पन्नोष॥७॥ व्यारव्यापत

कारेणान्द्रष्टादिक्रमावबोधः देशाद्देशादिद्रष्टानोक्रम
ज्ञानं बलाययोधेनविनाम ज्ञाना विज्ञानभवत्। अतः कारणा
त् ततः बलं आलोषं कथयामि॥ कीदृशान्तद्बलं। स्थानदिक्कालनिस
र्गचेष्टाद्भेदभिन्नं। स्थानबलं १ दिग्बलं २ कालबलं ३ निसर्गबलं ४
चेष्टाबलं ५ —— इति षट्प्रकारं तद्बलमित्यर्थः॥ तत्र स्थानब
लं पंचविधमस्ति। तद्यथा। उच्चबलं सप्तवर्गजबलं भांशबलं ३ केंद्र
कादिबलं ४४ —— मरवबलं ५ चेति। तत्रोच्चबलं अर्द्धलविकर्त्तै
तपूर्वैर्हीना हानीचोजोधिकोयदि भवेत्। वक्रात्तदा प्रच्युतयत्क्रान्तकः।
कलः खखाष्टखकाभि २०८०० भक्तो बलं तुंगजं॥ अस्यार्थः ग्रहोच्चरोच्च
हः नीचोनः नीचेनऊनः सन् यदिषड्भात् अधिको भवे तदा चक्रात्
प्रच्युतः द्वादशराशिभ्यः शुद्धः अन्यथा स्थित एव। तदनं

२३॥

नद्नं नरं रूप्त कल कल्ली रूतः नदनं नरं रख रखाष्ट रवकुभि १०८०० र्भक्तः
यल्लभ्यन्ते ततरूपादितुगजं वलं नष्ववलंभवेत्॥ तत्रमहापासुच्चनी
चानि गृह॥ जा नकोअजवृषमृगांगनाकुलीरा स्वपवणिजौदिवाकरादि
तुंगाः॥ दश्रो शिखिरुमनुयुक २४ तिथींद्रि यांशो पक्षिनवक २७ विंशालि २०
भिस्त्यलेस्तनी चा॥ ७॥ तदेवानिचानि। अत्रोदाहरणं। रवि- ०।११।१२।२५।२
रविनीचं ६।१०।०।०।नीचोनरवि ७।७।१२।२५ अयं षड्भात् ६ अधिकोनास्ति
आनीयथा स्थितएव ७।७।१२।२५ अस्य कला २२२९।२५। खखखाष्ट
रवकुभि १०८०० भक्ती लब्धमुच्चबलं रूपादि ०।१२।२५ अथचंद्र ० ।११।०।२१।३३
व्यपषड्भात् अधिकोस्ति अतो — द्वादशराशिभ्यः शोध्यतः ५।२२।३८।२७
अस्य कुमिः ११८०० भक्ता लब्धं चंद्रस्योच्चबलं ०।५७।३३
एवं रव्यादीनामुच्चा बलानि॥ अथोच्चब

र	च	म	बु	गु	शु	श	रव्य
६	७	३	११	२	५	०	दीना
१०	३	२८	१५	५	२७	२०	नीच
०	०	०	०	०	०	०	मि
१	०	०	०	०	०	०	

लेसगुमो प्रकारालिस्यन्ते॥ नचोनितो यहः॥ पञ्चाधिकस्य कादिद्रेशोधि
तः तरं शावाह्निभि र्भक्ता कलाद्यबरहणुच्च ज१ अयस्थानबले द्वितीयं
सदा वर्गजबलं शाचाह्निभि र्भक्ता कला दृष्टवि र्कोडे नोलर योद्धृतया
चाहः॥ पाशे नंतुबलंत्रिकोणादृहगे स्वर्क्षे द्रलं द्रलं चन्द्रयोवस्व
शा स्य मित्रभेप चरणोमित्रे सम र्क्षेष्टम॥
॥ शत्रुभेभ दलिषो: शंगाक: धाधिशत्रुभवने
रसांशाक:॥ एवमेव स्वतुसप्तवर्गजं स्याद्बलं

र	चं	मं	बु	बृ	शु	श	रा
०	०	२	०	०	०	०	७
१२	५७	२७	३२	१२	२	५	०
२५	३३	३५	१२	१८	११	४१	०५

निजपते वशांशे हागे शाव्यस्य॥ त्रिकोणागृहे गे स्वस्वमूलत्रिकोणास्थितेगृ
हे सति याशे लंरूपं ४५ बलं: स्यात्तामूलत्रिकोणानि हृहआलके॥
॥ सिंह वृष: २ अयम १ षष्ठ ६ तुया ६ तुया २ गतोभि ७ कुभास्त्रिकोणा
भवनानि भवंति सूर्यात् इति॥ अथ यह स्वर्क्षे स्वभवनस्थिते सति दलं

२७।

रूपा ३।०।३० वलं स्यात्। अथ यथा गृहे अधिमित्रभे स्थिते भे सति रूप
स्यात्त्रयोदशांशाः। अत्र मांशाः ०।१३।२० त्रिगुणो १२५।३०। वलं स्यात्
। अथ मित्रभे मित्रभे गृहे सति रूपस्य चरणा चतुर्थांशा १०।२५।० व
लं स्यात्। अथ मित्र [illegible] भे गृहे सति रूपस्य समदर्शे समस्य भव
ने अष्टमः रूपस्य अष्टमांशाः ०।०।३० वलं स्यात्। अथ शत्रुनेत्रा शत्रु
शत्रोर्गृहे [illegible] ४५ वलं स्यात्। अथ अधिशत्रुभवने सति
रदोर्ध्वा कोष्ठ [illegible] ०।१५।२०।३० वलं स्यात्। एवमनेन प्र
कारेण निज [illegible] स्वामित्व [illegible] वलं स्यात्
एतत् [illegible] भवति। होरा [illegible] स्वामिस्य केन रूपार्धं होरावलं भवति। होरा
स्वामि। अधिमित्र [illegible] वस्यं शाः ०।२७।३० होरावल

२८।

भवति। एवं मित्र होरायां [illegible] ०।१५।० समहोरायामष्टमांशाः ०।७।३०।

शान्तु होरायां षोडशांशाः ।१।२।५१। अथ शान्तु होरायां द्वादशांशाः ।१।३।५२।३०।

होरां बलं भवति ॥ एवं द्रेष्काणादिपतिवशात् द्रेष्काणादिपतिवशा

त् द्रेष्काणादि बलं हेयं ॥ किंचित्तु निजपतेर्वशादिसे भेद ४ न्यथा त्या

वसेति। तद्यथा ग्रहो यस्मिन् गृहे स्ति तन्न गृहे शः स्वमूलत्रिकोणोच्च

रणात्रयबलं ॥ गृहे शस्य स्वर्क्षे विद्बलं ॥ गृहे शस्य स्वर्क्षे चेद्बलं । अथ मित्रभेर्वे

तु त्र्यो बस्यर्ष शाः ॥ एवमयोपि शवग्रहो यस्यां होरायामास्ति तद्धोरे

शस्य मूलत्रिकोणोच्चत्वात्प्रथम बलं ॥ होरेशः स्वगृहे चेद्बल

ञितसादि एवं द्रेष्काणादिष्वपीति। उच्चमूलत्रिकोण स्वभवन संदे

हे विपर्ययमाह रुक्स्याण वर्मा विंशति रश्मयः त्रिकोणाम भयन क

र्मस्य। उच्चभागत्रितयं वृषे इन्दुः स्यात्त्रिकोणा सपरे स्थाः ॥१॥

द्वादशभाग मेषे त्रिकोणाम पर स्वभं तु भौमस्य। उच्चफल कन्या

२५॥

न्मायो बुधस्य तुंगांशकैः १५ सदा विंशा परतस्त्रिकोणं जाते पंचभि

रंशैः स्वराशिर्जपरतः दशभिर्भागैर्जीवस्य त्रिकोणफलं स्वभं परं

चापे दचापे शुक्रस्य तुलि यथाशाः त्रिकोणमपरेथ स्वसाष्ठे त्रिंशः॥ कुं

भे त्रिकोणं निजभे रविजस्य रवेर्यथा सिंहे ॥४॥ तुलिसदावर्गस्थ । गृहहो

राद्रेष्काणः सप्तांशः नवांशा द्वादशांशास्त्रिंशांशश्चेति ॥ तत्र षड्वर्गप्रसि

द्धए वास्ति सदामाप्यते यथा ग्रहभागा मुनिभिर्निरूपितास्त्रिंशांशस्तत्र भवंति

सप्तं शाः ५ ओजे स्वराशिपूर्वं युग्मे विपरीतं समभागः॥ इति॥ अथ सदाव

र्गबलार्थं नाव दधिमित्रारयो ज्ञेयाः॥ अन्योन्यस्य धनव्ययायसहजव्या

पारबंधु २।१२।११।३।१०।४ स्थितास्तत्कालसुहृद इति प्रोक्ताः॥ तत्र लग्ना

द्रेष्काणादयः केषु स्थानेषु संतीति ज्ञानार्थं पालग्नादावसाधितास्तथा २५।

सूर्यांशं द्वादयः केषु स्थानेषु संतीति ज्ञानार्थं सूर्याद्या वाः साध्याः॥ एवं चं

ग्रहेभ्योपि भावाः साध्याः ॥ तत्र रव्यादीनां भावसाधनं यथा यस्य यद्ग्रह
स्य भावाः साध्याः स ग्रहो लग्नं भवत्यस्य रविरेव रविः ॥ अंतरत्र अर्कस्य भो
ग्याः स्तनुभुक्तायुक्तो मध्योदयाख्यः समयो विलग्नादित्यादिना इष्टका
लः साध्यः ॥ तस्मादिष्टकालात्प्राग्वल्लग्नं कृत्वा भावः ससंधयः साध्याः ॥
तस्मादिष्टकालात्प्राग्वल्लग्नं कृत्वा भावास्ससंधयः साध्याः ॥ अथवा
न्यथा भावसाधनीय ग्रह एव रविः कल्प्यः तस्माच्चरमानीय रात्रिदलं
कार्यं ॥ ग्रहं रविं प्रकल्प्य लग्नकोदयैर्लग्नं साध्यं ॥ चतुर्थभावो भवति ॥ सष
ड्भाधिको दशमभावो भवति ॥ ग्रहः प्रथमभावो भवति ॥ ग्रहः षड्भाधिकः
सप्तमभावो भवति ॥ एतेभ्यश्चतुर्थेभ्यः प्राग्वद्भावसंधिसाधना ॥ ततः
प्राग्वत्सैकं भावकुंडलिकाः कार्याः ॥ ततः स्वस्वकुंडलिकायां तत्काले
नरदशायवंधुसहजस्थानेषु ॥ ०।१।१।२।३।२।१२। मित्रे स्थिता रत्निअधिमि
त्रादयो ज्ञेया ॥

२८

ननद्वर्वन्ञभाराव भावः ससंघ्रथ्य स्त्तकुंडलिकायांक्र

न	प	म	सु	सि	जी	सू	पू	कृ	श्र	ब्र
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	७	७	८	२	१०

२५

अथ तृतीये स्थानबलमाह ॥ स्वागतया युग्मभांशस्त्रीकग
तोत्रात्रिशु कौयत्र ते हि बलपादयुग्मे भांशकेरविकुजेज्य
शनिज्ञास्तावदेव वितरन्ति हि सत्यं ॥४॥ व्याख्या ॥ युग्मभांशकत्रांत्रि
शुक्रौ बलपादरूपं चतुर्थांशाधलयच्छतः ॥ इन्दुः शुक्रौ कायादिस
मराशौ समासे यातौ । तयोरूपचतुर्थांशबलं भवति यदितु तयोः रा
शिर्नवांशश्चेति द्वयमपि समं भवति तदा चरणद्वयं बलमर्पयतः स्थिरं
। अत्र निमित्तं नैमित्तिकस्य युक्तत्वात् यत्तु वर्गोत्तमराशौ स्थितवंशस्य
द्रेष्काणरूपनिमित्तभेदे समापि स द्विगुणमिति पराहमिहराचार्यै
रुक्तं । तत्र श्रुति अयोग्यतारूपबाधात् इह तु बाधकाभावाद्रा
शौ सति चरणद्वयमेव ॥ एवं रविकुजेज्यशनिज्ञाः अयुग्मे भांशके
विषमांशे वोतावर्गे चरणमेव सत्यं बलं वितरंति ददति । अत्र

२८
२५

पिण्डीमिसं रूपे चरणारूपं॥ अस्योदाहरणं॥ अथ चतुर्थपंचमं
चस्थानबलं संज्ञागतसाह॥ केंद्र काद्यपगनेषु नियोज्या रूपकार्द्ध
चरणानि अंशविर्ये॥ भौमनमध्यस्वरवगेषु केंद्रपोक्तिमगलेषु स
स्सुनिज विर्येरूपा रूपचरणाः क्रमेणानियोज्याः सोष्य पणफु
२।४।५।८।११ अस्तिनस्यरूपार्द्धवलं सु०
१।३।६।९।११ योग्रहः आपोक्लिमे ३।५ युग्म
१।३।७ स्तिनस्यरूपचरणोवलाभि॰ वसं
ति॥१२।५।१० रूरचतुर्थस्थानवलं॥ उदाहरणं च॥ अथ पंचमस्थान
वलख्यवलमाह॥ भौमनोति॥ स्त्रीनपुंसकनरेषु क्रमेणा भौमनमध्यमु
रवगेषु स स्सुनिज वीर्येणा शोनिधेयक्षेप्यमयमर्थः॥ स्त्रीग्रहोचं
द्रेभ्रु कौ टनीय ह्रेदृ क्षाणेयदिभवनस्तर्हिनयोर्वलं रूपतु

	र	च	मं	बु	बृ	शु	श
युग्म	०	०	०	०	०	०	०
वसं	१५	१५	०	३०	०	१५	३०
	०	०	०	०	०	०	०

२

२७॥

र्थो स्त्री ॥१५॥ भवति ॥ एवं नपुंसकग्र
हौ बुधशनैश्चरौ द्वौ तौ यद्द्रेष्काणे य
त्र वस्तः तयोरपि तावदेव ॥१५॥०

र	चं	मं	बु	बृ	शु	श	
१	०	०	१	१	०	०	
०	१५	३०	०	०	३०	३०	
०	०	०	०	०	०	०	

बलं ॥ एवं तर ग्रहाः रविभौमगुरवः प्रथमद्रेष्काणे चंद्रमा वानिन
हि तेषां यथासंख्यं रूपो ॥०।१५।० बलं भवति ॥ तिग्रहाणां स्त्रीपुरु
ष नपुंसकविभागः उक्तो द्रहज्ञा
नको ॥ बुधसूर्यसुतौ नपुंसकाख्यौ
चात्रिः शुक्रौ युवतीनराख्या शेषाः ॥ अस्यो
दाहरणं लिख्यते ॥ अथ स्त्रीक्षेत्रस्थि
र्षप चापि स्थानबलानी तं हैरण्यानिच

र	चं	म	बु	बृ	शु	श
०	०	०	०	०	०	०
०	०	१५	०	०	०	०
०	०	०	०	०	०	०

लिख्यंते ॥ एतावसंवर्तितं यदुक्तं नस्थानबलमिति दिग्बले स्वरूपं च

स्वाहागतया हृ॥ स्थानवीर्यमिदमेवमिहोक्तं दिग्बलं शृणु तत्पूर्वदिशो
तः विधुरौ रूरवे कुजौ रविसूनुः शुक्र स्त्री तार्किणो बलिनोऽस्ता॥ श्
मारभ्या॥ इहाबलाध्यायेऽएवं पूर्वोक्तप्रकारेणाइदं स्थानवीर्य
शुक्र॥ अत्रापि दिग्बलं शृणु तत्॥ विधुरूरविकुजौ रविसूनु शुक्रौ स्त्री वाकि
ण्वौ पूर्वदिशः आरभ्य क्रमेण बलिनोऽस्तः विधुर बुध बृहस्पती
बलिनौ लग्नगतौ धनादिस्थ ब
लिनाविस्पर्धः रविकुजौ दक्षिण
स्या बलिनौ इत्यर्थः सूर्यामेव बा
लिनौ शनि पश्चिमायां बलिसम
मे दिग्बलवानित्यर्थः शुक्र स्त्री
नाकिरणौ चतुर्थे बलिनाइत्यर्थः॥

२९॥

अप्यास्यादित्रिबलस्य त्रैराशिको नकिंस्यैष्णुकाचंद्रोन्तरस्या जासिनो
च गणितेन आनयमंदूंद्रा चत्नोयजानि का भ्या माध्यायामा द्वाअर्को
कुजाद्यांबुगृहं चि त्रोध्यती चाद्रधाद्यापि कलत्रभावं॥मेषूरणं भार्गवं
चंद्रमान्याप्राग्लग्नमुख्यांशु सूलाद्य शोषं॥७॥षड्भाधिकंचेद्रगणाद्विशो
ध्योकलीकृतं रवाभ्रगजाभ्रभूमिः१०८००भजेद्द्वाप्तं चक्रकुबलं स्याद
तःपरं कालबलंच वच्मि॥८॥ व्याख्यां॥अर्कान्नकुजाद्यअवगृहं चनयभा
वंविशोध्य।कलत्रभावसप्तमभावंजीवबुधाद्यविशोध्य।मेषूरणदशा
मभावंभार्गवचंद्रमोभ्यांशुकचंद्राभ्यांविशोध्य॥प्राग्लग्नं तनुभावं उस्मा
शुसुतात्रूणात्नेश्वरादी शोध्य यनशेषंत न्नचेनृषड्भाधिकंत्तराभगणा
तू१२विशोध्यकलीकृतंयद्वितुराशिषद्कादूनंशेषंनहिंयथास्थितमेवक
लीकृतं रवाभ्रगजाभ्रभूमिः१०८००भजेन्नयत्न अचाप्तंलब्धंतन्नूरूपादि

२८
२९

57

केंकबलस्यात् इदं दिग्बलं दिग्बलं एकप्रकारमेव॥ अस्योदाहरणं लिख्य
ते॥ श्रीरामनारायण॥ भावंयथोक्तसंज्ञोध्यचेष्टेषं रसभादिकं च ज्ञादि
ज्ञोध्यतस्या ज्ञास्त्रि भक्तादिग्वलेकला॥ इतिस्फुगमो
पमः॥ अथ कालबलं भानयनं प्रतिजानीते॥ अतःपर
कालबलं प्रवक्ष्यामि॥ इह कालबलं चतुर्धा दिवरात्रि
बलं॥ पक्षबलं २ दिनरात्रित्रिभागबलं ३ स्वयवर्षमासा
दिनहोराबलं॥ ४ इति॥ तत्र प्रथममामिंद्रबज्ञा॥ १ वंद्रास्तु
रता भ्यामाह॥ नक्तं बलाभौमसूर्यांत्यं कमं दागुरुर्यकशुक्रा
दिन राजकथः स्युः॥ सवेदं दुपुत्रो दिनरात्रिभाया त्याचु
धैरुभन संज्ञ कारा॥ शनन लसमी वीर्यवनीपलीकृतः
रवरवाष्टचंद्रै १८०० विंद्रतो वलं भवेत्॥ बुधस्यरात्रौ

२२॥

चान्द्रियाचरूपकं धेयमेतत्सप्तमचोक्तवं बलं॥१०॥ भौमेज्यशुक्रांकमदा
स्त्र्ययोपि नक्तं बला रात्रिबला रात्रिबलस्तु स्युर्च किंशुक्रादिनक्षा
क्षयः स्युरिंदुपुत्रो बुधः सदा बलः॥ दिने गुरौ च बलवान्तिस्यर्षे॥ अ
त्र रात्रिबलानां यग्रहाणां मध्यरात्रौ पूर्णबलं॥११॥ मध्याह्ने बलाभावश्च॥
एवं दिनबलानां मध्याह्ने तत्पूर्णबलं॥ मध्यरात्रे बलाभावश्च॥ आद्यान्तरे
त्रैराशिकेन बलमाहु॥ दिनरात्रिभाजमित्यादिना॥ बुधैः पंडितैर्दि
नरात्रिभाजां दिनबलानां ग्रहाणां बलानयने उन्नतसंज्ञकालो
ग्राह्यः॥ नमी चीर्यचतां रात्रिबलाचां ग्रहाणां बलानयने नतका
लो ग्राह्यः॥ नतोन्नतकाल उन्नतकालो वा पलीकृतः खखाष्टचंद्रै
र्विभक्तो १८०० यल्लभ्यते तद्बलं भवति॥ एतदुक्तं भवति॥ नतस्य
पलानि कार्याणि अष्टादशशतैः १८०० भाज्यानि॥ यल्लभ्यते तद्बं

३०

३१

59

द्र भौमनूनैश्चराणां॥ एवं उभलस्यापि पञ्चाविकार्याणितानि रव
रवाष्ट चंद्रे १८०० भांशा ज्ञानि यद्रभत्ते रूपादि त्त स्पर्य गुरु शुक्राणां ब
लं भवति ॥ अथ बुधस्य व लमाह॥ बुधस्येति बुधस्य एतत्समयो
यं बलं द्रं प्रथमं कालबलं। रात्रौ च दिवा च रूपकं विधेयं। बुधस्य स

६

दा बलं तेषां अथ द्वयोर भावाभ तत्रानुपातः। केनु रूपमेव बामिस्य
र्थः॥ अस्योदाहरणं लिख्यते॥ नतं घटि १५ पल ३६ उभतं घटी ४
यथा त्र सुगम प्रकारः रात्रौ क भौमं मं दानां नतं द्विघ्नं बले कलाः ष
ष्टि स्कंधे नदा न्येषां सदा रूपं बुधस्य नु॥ अथ द्वितीयं काल ब
लस्य व ल द्वंद्व चज्योयज्ञाहिकाभ्यामाह॥ व्यार्कः रात्री पञ्चव
नाधिकश्चेच्च त्राहि शुद्धो य कलीकृतो सौ। चक्रार्द्धलिप्ताचि कलो
बलस्या दृष्य कृष्ण पक्षे॥ १९॥ नरेचरे

र	च	म	बु	बृ	शु	श
०	०	०	१	०	०	०
२८	३१	३१	०	२८	२८	३१
४४	१२	१२	०	४४	४८	१२

२७॥

पात्युत्तमेव कृत्वा जगुर्बुधाः पक्षबलं ग्रहाणां॥ बलक्षेषु भरवेचराणां
पापग्रहाणां मासितेचपक्षे॥१४॥ अर्कः क्षीणीचंद्रमथेरवि॰
णोध्य द्युस्यर्धः अस्तोचेन्नू षड्भागेन नाधिकस्तदा चक्रात्॥१७ विशुद्धा
॥ऊन्यथाय यास्विह तरघाप — नूकलीकृतः॥न द्द नंतरं च क्रार्द्धलि
प्ता१०८००चि— नःपक्षभ्येने॥रूपादिनत्सु शुक्लपक्षेबलं स्यात्॥न
हेवबलरूपाश्च नक्तं त्वाकृस पक्षेबलं स्यात्॥ बुधाएवं ग्रहाणां
पक्षबलजगुः॥ द्दं पक्षबलद्वयस्य भास्तेय हास्तकसमा॥ एवं सति
कस्याकिवलामिसत्॥आह॥ बलक्ष पक्षद्वातिायन्नस्तु क्लपक्षेबल
भागनमस्ति तस्मात्॥ शुभरवेचराणां चंद्रबुधगुरुशुक्राणां ज्ञेयं॥ अ
यत् असितकृष्णपक्षेबलभागं नमस्ति तन्न पापग्रहाणां रविभौ
मशनैश्चराणां बलं स्यात्॥ अत्र केचिन्नुक्षीणचंद्रं पापयुतमु

२९

पापग्रहमिश्रितिः॥ न तु सत्यपत्त एवं सति अमांते चंद्रस्य पक्ष
बलं स्यात्॥ द्विधा भानुः खगजं बलं पक्षवीर्यं त्वेवं दोलितस्य
मापेनैव चेष्टाबलमभिधीयते चंद्रस्य पक्षबलं तु संरूपमेव स्यात्॥ न
चैतदुक्तं चेष्टाबलं॥ यतो ग्रहचेष्टयैव दृश्यमानं बलं चेष्टाब
लं तस्य च अमांतेऽनुपलभात्॥ तस्मादत्र नैसर्गिकपापार
विभौममंदरूपा इत्याः॥ अस्योदाहरणं रविः ७।२७।१९।२५
चंद्रः ११।१०।२१।२७ अर्कः चंद्रः ५।२८।४२।५८ अयं षड्राश्
युतो नास्ति अतो अर्केचंद्रस्य कला १०३८।४८ चक्रार्धलिप्ता
१०८०० वि - लब्धं रूपादि ०।५७।४१ इदं शुक्लपक्षबलं॥ ए
तदेव रूपाच्युतं जातं कृष्णपक्षबलं ०।२।१९॥ अथ पापपास्य
पक्षबलानि॥ अत्र सुगमोपायः अर्कः चंद्रोऽधिकः षड्राश्

३६॥

च्चक्राद्युदयोपलक्षिताः त्रिभक्ता वत्सलिप्ताः स्युः शुक्ले कृष्णे
च[illegible]ना ॥१॥ श्रीकेशवाख्योनिर्दिदृक्षा ॥ शुक्ले सतिथि
तद्दुमैत्र्यातिथयो वीर्यसत्ताभूद्भुतं पापानामिति । आस्या
स्यार्थ दृक्षा ॥ शुक्लपक्षेगततिथयः सावमवायायाः कृष्णे
तुगम्यातिथय सापथचायायाः । ताः पंचदृक्षोभिभोज्या ख

पल	र	चं	मं	बु	गु	शु	श
घ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

संरुपादिशुभग्रहाणां पक्षबलंत
देवरुपाच्युत अशुभग्रहाणां पक्ष
बलमिति । अथ तृतीयकालबलं त्रिभागबलमुपजा
तकमाह ॥ अन्यास्त्रिभागेषु बलं सदृषं बुधार्कतिग्मांशु
भुर्वाक्रमेणी । कार्यां तु षारां मुसिना स्वजां चरात्रो सदैवा
मरपूजितस्य ॥१३॥ व्याख्या ॥ अन्हस्त्रिभागेषु क्रमेण बु

३१

धार्कैतिम्भं गमा शुबां बलं स्वरूपं कार्यं दिनस्य भागत्रय कल्पेन प्र
थमखंडे बुधस्य द्वितीयत्र्यंशे ऽर्कस्य तृतीयत्र्यंशे तिम्मां
शुभवः। ज्ञातेः बलं सरूपं कार्यं। एवं रात्रेस्त्रिभागेषु क्रमेण
तुषारांशुसितास्तआं चंद्रशुक्रभौमानां बलं सरूपं कार्यं।
अमरपूजितस्य गुरोर्बलं सदारूप कार्यं। अत्रगतेः प्रथमत्रि
भौगोस्ति। अनस्यं द्व बलं सरूपं। कार्यं सदैवामरपूजितस्ये
ति चचमानद्गुरोर्बलतपिसदैवं कार्यं। एवंजातं त्रिभाग बलं।
त्रिलिख्यते। अथ चतुर्थकाल बलं वर्षाद्विबलमुपजातिक
यातु। पादं स्व वर्षेप द्दलं स्वमासे दिनेस्व कीये चरणानरूपं।
रूपस्य होरानिधि काळवर्यि मुक्त। हि होरानिपुणैः पुराणै॥१४
॥व्याख्या॥ ग्रहः स्ववर्षेपादबलं करोति। योग्रहोवर्षाधिपि

॥ प तिस्तस्य चरणो बलं भवत्यर्थः॥ एवं च मासेश्वर बलं करो

ति। यो मासाधिपतिस्तस्य रूपार्द्धं बलं भवतीत्यर्थः॥ स्वाकियदि

ने वारे चरणो नरूपं त्रय श्चरणा बलं भवंती त्यर्थः॥ खलु होरास्व

रूपं बलं च करोति। जन्मसमये यस्य ग्रहस्य काल होरास्तित

स्य रूपं बलं भवतीत्यर्थः॥ अत्र वाराधिपतिरस्वाति प्रसिद्ध होरापति

रत्र मासेश्वरोपि पारिभाषैः॥ चारप्रवृत्तेर्घटिकादिभिन्नाकाभा

रस होरापतयः स्मारयसा॥ दिनाधिपाद्यारवि शुक्र सौम्य शशांक

सौरेज्य कुजाक्रमेणेति। केचिद्वलानिमित्तं सूर्योदयमारभ्य हो

राभवंति। ननु चारप्रवृत्तेरिति छांति। तन्न। प्रमाणाभावात्॥ वर्षा

धिपतीनां साधरणत्वा ॥ अथ वर्षेषु मासेश्वरायोर्विचारः॥ स

यथा सूर्यसिद्धांते॥ मासाब्ददिनसंख्याप्तं द्वित्रिघ्नं रूपसंयुतं

।सप्तोद्धृतयच्छेषे तु विज्ञेयो मासवर्षपो।७।अत्र सूर्यसिद्धांते

।हर्गणः ७१४४०३२१७८९३ अस्मिन्मास ~~अब्देश~~ दिनसंख्य

या ३० भक्ते आप्त २३८०१३८०१३४ ९९५२५ द्व्यंद्विघ्नं ४७९२९१३३

१९० रूपसंयुतं ४७२५१२३३२१९९ अस्मिन्सप्त तष्टे शेषं ५ जातो गुरु

र्मासेशः॥अथयस्त्र्या हर्गणः ७१४४०३२२७८५२ अस्यादिनसंख्य

या आप्तं॥३०॥भक्ताः आप्तं मासं १९४४५५५४२ द्व्यं त्रिघ्नं ५९५३२६९९७

रूपसंयुतं ५९५३२६९९६७८ अस्मिन्सप्त तष्टे शेषं ३ जातो गुरुरेव व

र्षेशः॥अथ यदि ब्रह्मसिद्धांतोक्तकल्पाचरहर्गणाद्य विधिः क्रिय

तेन दा मासेशः आविनिः वर्षेशाश्च इ॥तद्यथा कल्पाद्यहर्गणः ७२०

९३९७३२५९ मासदिनसंख्या ३० भक्ताः आप्त २४०२१२०४२४

द्व्यंद्विघ्नं ४८०४२४०२५२९ रूपसंयुतं ४८०४२४०२५२७ सप्तभ

66

२७॥

२के शेषं ० जातः ग्रतो मासे ३१ ॥ अथ कल्पाहर्गणः ७२०६२६१
४२२५६ अष्टादिनसंख्यया ३६० भक्तः आप्तं २००१७६७० ६६ इदं
त्रिघ्नं ६००५३०११२८ रूपसंयुतं ६००५३०११२९ सप्तलब्धे शेषं २
जातश्चं द्रो वर्षे ३१ ॥ अयमेवोक्तः ॥ श्रीकेशवार्कदैवज्ञैः परमगुरुचर
णो स्मृगुमोपायेन ॥ द्विगुणितोत्तरदे भूपुलोकं ११ युकरवांगाग्निभिं २६२
रवाग्नि ३० हृतः फलं सुत ॥ वेदैर्गुणो १ त्रिद्विहतेः कान्तस्वेक्रम शोध्य
मासपो ॥ १॥ इति ॥ यथात्र ग्रस्ततुल्ये हर्गणः १३६५०४ क्रमेपारमू
भिः ५२२ ११ केश्च १२ गुणः १३५५२६५५२६ प्रथमं नवागाग्नि ३९० हृ
तो लब्धं २७३ द्वितीयः रवाग्नि ३० हृतो लब्धं ४५५० क्रमेपावेदै ४ गु
ते ३ युते ३०९१०९५५ प्रथमात्रिगुणं १०९२ द्वितीय द्विगुणं ९१०० उभ
यत्रसमभक्ते शेषे ॥ ११६ अर्कापि एको वर्षे गतः वर्तमानो

ङ्गिती यश्चं द्वौ वर्षे २।३।४ एवं कार्त्तिक षट्मासे ५।३।३ तः॥ वर्त्तमानः सप्त
मो मासे ३।२ः ३।३ानिः॥ अथ सूर्य सिद्धान्तोक्त मास वर्ष पयोरजयनं
स्फुगु मो पाये नं ~~स्पष्टीकरणम्~~। यथा॥ पूपिंडो ब्राह्म तुल्योछः। तिथियुक्खा
२०ग्निभिः ~~नः फलं निरेकं द्विगुणं सप्त नत्रेष्टे त्र ष्ट्रासपः॥१२॥ गणाः ३।२
ह्रपे -१५।युक्तः स्यां गाग्नि ३।५०चि हृतं फलं॥ त्रिघ्नाढियुक् सप्तनष्ट वर्त्तमा
नोष्ट पयोरवेः॥ ३॥ एवं मतभेदेन वर्षे ३।यो र्नैदोस्ति। आगमयोर्विरोधे
लुगवानुसरन मार्गानुसरणमेव युक्तमिति अत्र सिद्धान्तोक्तकल्पाहर्ग
णादेव मासे ३।२ वर्षे ३।३ लिख्यते॥ वर्षे ३।२श्चं ३।३ः। मासे। ३।३ः ३।३ानिः रि
ने ३।२ः। पश्चिमतोरेखायोजनानि ३०एतानि त्रिगुणानि २०चतुर्भक्ता
नि लब्धानि देशान्तरपलानि २२ धनं। चरपलानि -३८ धनं। धनयोर्गे -५०
सूर्योदयात्पूर्व मृणं। धने धनं युक्तं स्वात्सूर्योदयात्पू

३५॥

२।४० चारप्रवृत्तिः। अथेष्टकाले २९ चारप्रवृत्तिधनघटी२।४०युनः
३०।५८ अस्मै ना चारप्रवृत्ते सकाशात् घटिका ३०।५८ द्विघ्ना ६१।५६
अरा सागताः काल होरा ०२ चर्तमाना शुक्रा। होरा॥ होरा॥ होरा॥ श्रा:
शुक्रः नृपादिबलानि चंद्रस्य वर्षबले ०।३५।० दिनबलं ४५ चयोगे
रूप १।१७॥ अस्य कृतानां कालबलानां योगार्धं नाधिक त्रालि रस्मं ते का
लाधिर्य समागम्य मिसाह। इति कालवीर्यमुक्तं हि होरानिपुणोरिति॥
अथ यथापिक्रमप्राप्त नैसर्गिक बलं वक्रमुचि
तं तथापि। स्पष्टिरता सुगम चाञ्चचेष्टाब
लं अथ यमलो वक्रमुचि नमे वा वक्रमुचित्तमेव

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
०	१	०	०	०	२	०
०	०	०	०	०	४	३०
०	०	०	०	०		०

नच्छद्धिविधा। अयनबलं। चेष्टा केंद्रसिपापशुक्रादिस्वस्वमितिसू
नमरुह्नाजे नानां विधेया॥ स्पष्टा शीतघ्नुतिरविजयो र्स्स्यानिस्यं ॥३५॥

निधेयाराभाभ्यस्तादं न दनुपरमापक्रमेणोक्रेरत्रां।।१५।। आद्यं
राशिप्रभृति च पूर्वलिखितकीभृत मेलघ्योमाकाशद्विरदुरवकुभि
र्भाजये हायनं स्यात्।।आरभ्य।। इहायन ८ वस्रार्धं प्रथमतोत्र
हाणा कानय:कर्त्तव्या:।।कारणप्रकारस्य प्रलंहलनुस्यो स्यु:
कानि खंडानि यमागरामा३६२ ब्धयः
३७ गोनवचाहयंश्च २२३।। षडूर्भ्व्दिनः २३
६२ खेषुभुघोन ५० द्विपाप ५२ युक्तायनां
शाग्रहमातुभागा:।।१०।। तिथ्युद्गनात्व
ध्वमितिनिलोनिशो ड्यानि भोग्यहन्नो
षकस्य।। तिथ्यंशकेकांलिकेला भवंति
युक्त्यानां शाग्रहणो लादिकाद्दृति।।एवं

अ	र	च	म	बु	गु	शु	श
	० २८ ४८	० ३१ १२	० ३१ १२	१ ० ०	० २८ ४८	० २८ ४८	० ३१ १२
	० २ ११	० ५७ ४९	० २ ११	० ५७ ५२	० ५७ ४१	० २८ ४८	० ० ११
	० ० ०	१ ० ०	० ० ०	० ० ०	० ० ०	० ० ०	० ० ७
	० ० ०	१ ० ०	० ० ०	० ० ०	० ० ०	१ ० ०	७ ३० ०
	० ३२ ७	[illegible] ५२					

७१॥

क्रांतिकला सुक्रारविभौमबृहस्पतीनां यदि सौम्या क्रांतिस्त
र्हि परमापक्रमे २४।० रवं धनं विधेयाय दक्षिणा क्रांतिरामा
भ्यस्तात्रिगुणा त्ता परमापक्रमे ण २४।४० भजेत्। तत्र राच्छा
सिफलं या सा। तस्य कला कार्या। ता कला व्योमाकाशाक्षिरद
रवकुभि २०८०० भजेत्। आयनं बलं भवति। अत्र द्वितीयापि सं
मतायोपि संमतायोस्ति। यथा स्वे स्वपरमक्रांत्यरेणा युक्ता २४।
परमक्रांतयो भवति॥ तत्काल क्रांतिरपि तत्कालान्तरेणा स
संस्कृता स्फुटा भवति। अनया स्फुटक्रांत्या तथा स्फुटः पर
मक्रांत्या च उक्तवदेव। अयनं बलं चेचिष्टं कुर्वंति। अत्र प्रपप
स्ते नात्र उदाहरणा लिख्यते। तत्र रव्यादीनां क्रांतयो लि
ख्यंते। अत्र रवेः क्रांति दक्षिणा १२।२३।३० परमक्रांतौ २४।०

७२

रव	चं	मं	बु	गु	शु	श
१२८ ३०	१३३ ३	८५ २१ ०	१५७ ०	५७३ ४ ०	३८६ २८ ०	३८६ ५१ ०

रूपांश्च ताजा ना २५५।३० इयं
त्रिगुणा ७६६।३० परमपक्रमे
णा १४४० भक्तलब्धं राशाद्यः त्रो
णं ४६६।३० त्रिज्यागुणा १४७०
१२००। अथ स्पष्टक्रांत्यादि भज्यं उपरि यो वशिष्टं संगुण्य लब्धं कला।
४५ एवं विकलाश्च ५२ एवं लब्धं राश्यादि ०।३।४६।५२। अस्य
लिप्ता ५८५।५४ एता व्योमाकाशाद्रि रदरखकुभिः १०८०० भक्ता लब्धं
मायनचलं ०।३।१५। अनेन रूपगुणप्रकारः परमक्रांति क्रांति संस्कृता
अष्टचत्वारिंशता भजेत् लब्धं मांबमानचलं देवा ३।१५ एवं अयनां
प्रकारेण साधिता मायनचलांशलिखनेन। अथ द्वितीयपक्षे
उदाहरणं लिख्यते। नन्वरवेः प्रारंभाद्विशेषो नास्ति। चंद्रादी

३७॥

	र	च	म	बु	बृ	शु	श
	०	०	०	०	०	०	०
	३	५	३१	५२	९	१२	१२
	१५	०	२६	५०	३	२२	५४

नां तु विषः॥ तत्र परमक्रांतिकरणा
र्थं परमक्रांत्यंशाः साध्याः तत्र चंद्रस्य
खाभ्या ७० क्रांतिभागानि ६५ रसेषवो
५६॥ रसेषवो ५६ त्रिवेदाश्च ४३ धिष्ण्या
नि २७ खगा २ क्रांतस्वेष्टकारपरानामेव्यं चंद्रस्य परमक्रांतः २७०
अथ भौमादिपरमक्रांतस्तानां पर्वं लभ्यायः॥ अत्र दृश्यखेटस्याल्प
भुत्तानस्या ज्ञातिसतयोः क्रांत्यो दृष्टलो दोर्ज्या काक्षेपघ्नी चलक
र्णाहूतिनि क्रांतसाधनेक्षेपः॥ केसानां दोर्ज्या गुणा कोटिस्तत्र
भाज्यजस्य कर्णस्यास्यचे दोर्ज्या यास्याधिके चेभूयात् क्रांतः
स्यात्॥ आनोत्यकर्णाः साध्याः नेच स्वस्य परे रूपनीकृता
स्त्र त्रिज्या स्फुसंपद्यते॥ परास्य क्रांतस्तु स्यो भूकुंजरा ८ वेद

३७

कृता ४४ स्त्रिद्दस्ता २३ समाहृयो ८७ विमस्वामिना १२ परा
रव्या इति। स्वस्वपरे रूनास्त्रिज्या १२० जाता भौमादीनां पर
मास्य कर्णाः मं ३२ बुध ७६ गुरु २७ शुक्र २२ शनि १०७ परमदो
र्ज्या चिप १२०। अथ कुजादिक्षेपकाः। खेचराः १०८ द्विगुदस्मा
१५२ षड्गा ७६ षडग्नि बाणाग्नेनः १३२ चन्द्रीदयो लिप्तिका इति भौ
मादीनां मध्यमक्षेपालिप्तामं ९० बु १५२ बृ ७६ शु २३६ श १२०
अथ स्वस्वक्षेपलिप्ताः परमदोर्ज्यया १२० संगुण्य स्वस्वपर
मास्फकर्णेन ३२ भक्ता जाता भौमस्य परम २१२ भौमस्य क्षे
पोलिप्ता १९० परमादोर्ज्या १२० गुणिता १२२०० भौमस्य परमा
स कर्णेन ३२ भक्ता जाता भौमस्य परम २१२ लिप्ता ३२८ एवं
बुधादीनामपि। जाताः परमक्षा लिप्ताः॥ अथ परमक्रान्ति

३८॥

१४४० स्वस्वपरमहाराप्ति साधुता जा[illegible]ध्यमा [illegible]परम

परम हार फला	२७	३३	२४०	२४	[illegible]	[illegible]	१७०	७१८	१६८	१५३४	१८३०	१८४५	परम क्रांतिः
	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	

क्रांतयः स्फुटाः॥ अथ कास्फुटक्रांत्यर्थं तत्कालिकराशा
ध्यं ते तत्र तात्कालिको राहुः ११।१५।३५ अथ मंदचक्र[illegible]जा
तचंद्रपातः॥११।२२।४२५। अथ भौमादिपाताः तेचमध्यमाग्रा
स्तनुस्ते प्रोक्ताः॥ पाताः कुजाद्या व्यायः॥ रुद्रे[illegible]कद्[illegible]पा॰९
२।१०।८। अथ चाञ्छेोघ्रहाः ९ कुजरा८ श्रुन्ये[illegible]भचः१७ इति
एवं भौमादिमध्यपातानां स्पष्टाम ११।७।११। बु ११।२।०।०। गु ३।८।१०।
शु ०।१।४।० शनि ११।१।०।० अथैषां स्पष्टीकरणं॥ स्वचंचलपलेर्भ

३८

स्ते रमी संस्थिताः मंदाभ्यां बुधशुक्रयोरिति। तत्र भौमस्य प्राग-
तीतं शीघ्र फलं धनं व्यस्तं सज्जातं मृगामं चाद्रि।३७।४१०। बुध
स्य प्रागत मंदफल मृगामंशाद्रि।२६।३६।गुरोश्शीघ्र रुणं अस्तंस
ज्जातं धनं।१५।४८। मृगोर्यथास्थितं मंदफलं रुणं।।२२५।४० शा
नेः शीघ्रफल मृणं व्यस्तं सज्जातं धनं।२२९।३७। यथाच संस्थ
ताजातास्पष्टाः पाता लिख्यते। अथ रवेश्च राहातयुताना
पातासितयोः शीघ्रोच्चे अन्ये स्पष्टा लिख्यंते। स पात

य	म	बु	बृ	शु	श		च	मं	बु	बृ	शु	श		च	म	बु	बृ	शु	श	य
१	५	११	७	२	०		०	३	१०	५	०	८		१०	१०	११	२	९	८	०
२०	१	२२	२४	१४	२		२	१०	१८	७	१३	२४		२२	०	७	१	२८	२१	०
२१	१३	११	४	४५	५५		[illegible]	२२	५२	५८	२१	२५		२	५७	३३	३	३४	२१	०
३३	९	३१	५५	२०	२१		५८	५१	५५	३	२०	५९		२५	५०	२४	८	१०	३७	०

३६।

पातादिना जातः चंद्रशरः कलादिरुत्तरः ११२२१ अथ भौमादि
शरसाधनार्थं भगणलिखितनतत्कालिककक्षपातो लिख्यंते
मः पा १२४ बु० ११८ गु० ७२ शुक्र ६० श० १४ अथ पसपात भौमस्य
२।१०।११।१२१ सोः २१।१२१४६।। ज्या।।७।५४ क्षेपा १०० गुणिताजा
ता० २२६९ चलकर्णा० २८ रुत्तलब्धा जातः शरः कलादिरुत्त
२०७।।२७ एवं बुधादीनामपि ज्ञाताः शराः।। अथैषां शराणां क्रां
तिसंस्कारार्थं स्फुटीकरणं।। नतु क्रांतिसिद्धांतशिरोमणौ सराशि
ग्रहभुज्यानिघ्ना त्रिज्याहृताः शराः।। स्फुटोसौ क्रांतिसंस्कारो दृक्
मोपि न स्याद् दृगिति॥ १४॥ इति अस्यार्थः।।
ग्रहस्य ग्रहस्य स्पष्टशरः क्रियते सग्रहः
सत्रिभो ग्रहो राशित्रयमुनः कार्यः ते

३८।

चं शा	मं शा	बु द	बृ शा	शु शा	श शा
११	१४	१०	५३	६२	१३६
२१	३५	४४	५०	४०	१६६

स्य राशित्रययुतस्य स्पष्टशरस्य क्रियते सग्रहः सत्रिराशि
सत्रिराशित्रययुक्तः ग्रहस्य बाहुज्या नाम क्रांति कोटिज्या तत्तया
निघ्नो गुणितः त्रिज्यया १२० उद्धृतो भक्तः म नूशारः स्फुटा भव
ति ऊनत्रा यमुपमुसनदूसा हा क्रांति सरकारे॥ तथा आस्य ग्रह
धर्म णिचेतितः॥ अथात्रोदाहरणं॥ तत्र राशित्रययुताश्च ग्रहार
यो लिख्यंते। एषा साय नांशक्रांतयः च ७५१।७ म ११४२७।४४ बु १०५२६
बृ ३५४।३३ शु १३३० श १३२१।२०॥ अथासां कोटिज्या यथा अत्र
चंद्रक्रांति ७५१।७ अस्याः राशूयादि करणे जातं ०।१३।२१।७। मु
तोनत्रिगृहं कोटिरिति विराजत कोटिः २।१७।२४।५३ अस्याज्या जा
ता ११६।१४४१॥ इयमेवात्र त्रिराशि चंद्रस्य बाहुज्या एवं सत्रिराशि
भौमादिनामपि जातास्फुट शराः क्रां

श्री	च	मं	बु	बृ	शु	श
	२ २२ ३३	८ २ [illegible] २२	११ ८ २४ १९	१० २८ ४ ५५	२ ३ ३३ ३२	७ ७ ५५ २०२

त्तिसंस्कारयोग्याः॥ अथ मानीताः अभिः स्वस्वग्रहज्याभिर्गुणिताः

३२॥ त्रिज्यया भक्ता दोर्दीनाः स्फुटक्रांतयः॥ अथाभिरायनबलं॥ अय

ष्या चंद्रस्य परमक्रांतिः १३१०

११८ ४४	१०१ ३४	११६ ३२	११४ ४२	१११ ३	१११ २

चंद्र	मंग	बुध	गुरु	शुक्र	शनि		
२२ २	२५ ५	२२ २२	२३ २८	५१ ५१	१२६ ५		

रूपांकृतानाज्ञानां ४२८।५६ इयं

यं त्रिगुणिता॥ ४२५।४८ इयं

विस्त्वते अथ संस्काराथ प्रागानीतमध्यमक्रांतयो

चंद्रक्रां	भौक्रां	बुक्रा	बृक्रां	शुक्रा	शक्रा	
१२०० २	८५ २१	१२२ १	१२८२ ४	४२३ २८	४८६ ४८	
उत्त	उत्त	दक्षि	दक्षि	कुम दक्षि	उत्त	

३	८	६	६	६	३
१२११ ४	१८० ५१	१५३० २२	१३६५ २८	७३५ २१	३६० ३६
स्फु	ग	क्रांत	यश्च	ज्ञादि	ना

३२॥

चंद्रस्य स्फुटाक्रांति स्फुटशरा ... सत्ता सीतक्रांति रविजन्मोरेक
सत्ता क्रांतिसौम्यापरमापक्रमे ... सुंपरमापक्रमेणा ७७१०
भक्ता लब्धं राश्यादि ०।२६।१५।३७ अस्याशिंशा: १५७ ५।३८ एनाज्यो
माका त्रादिर दरव कुभि ०७८०७ भक्ता लब्धमायनचलं ८०।७।२५
अथ चान्यथा॥ स्फुट क्रांतिसस्कृतापरमक्रांति: ४२७।५६ परम।
पक्रमे ७७१० एछिगुणेन ३४२० स्फुटकालं ध्वं तद्वेचमायनचलं ०।७।२५
एवं भौमादीनामपि स्व स्वक्रांति॥ स्वस्वपरमक्रांतिर्ज्याराय सा
धितान्यायनवलानि॥ पंनिलिख्यंते॥ अयनवलं

चन्द्र	मंग	बुध	गुरु	शु	श	च	
० ८ ४५	० ३३ ३	० ५० २२	० ३ १८	० २३ २५	० २३ २२	०० ०० ००	

एवमानिस्केरोन कोपि सायनवलं सा
धयंति तरेन नूपिनं गपाकचक्रचूडा
माणिभि: श्री केशवदैवज्ञै: स्वकृतं जा

८५॥

तकपद्धतेः टीकायां। तद्यथा। एतद्दानवलनकौ येच्छरसंस्कृत
क्रांसोत्कं॥ तदसत्वात्। यतो यद्ग्रहस्य याम्योत्तराश्रितसुखेन आय
नेगमनं तच्च यद्ग्रहस्य सुरूपवलनं क्रांतिवशादेवमत्राक्षः
त्रात्। तदुक्तं महातात्रबोधेन सिद्धांतशिरोमणौ। वलनं
मम्मनं तच्च यद्ग्रहं नयनोत्क्षेपः क्षितिमो ये स्तेक कुवृद्धय इति॥ एवमा
यनवलसाधने क्रांतेः शरसंस्कारो नास्ति निसद्धा किरि
संत्तेनयं येन॥ किंच अयनं पुरस्सरं समवर्तमानं वलमाव्ययं
नवलमि ८ सुच्यते॥ तच्च मध्यमक्रांतिवशादेवमुक्तं॥ स्प
ष्टक्रांत्या न साधितेन एतद्व्यभिचारात्। तथा हि। अत्र हि चंद्रो
दक्षिणायनवलनी। अनउनरायण समाप्तो दक्षिणायनारंभे
चअयनवलाभावेन भावं दक्षिणायनं पुरस्छसेवएनद्धलप

८५॥

वृत्तेः तदेव व्यभिचरति। यथा। स्फुटचंद्रः २।१२।०।०।० पात ६।१०।०
१०। अयनांशाः १७ असायनांशश्चंद्रः ३।०।०।०। अस्य क्रांतिरुत्तरा
१२४० सपातचंद्रः २।०।०।० अस्माज्जातः शरो दक्षिणः ३५० अस्मा
त्सशरात्सायनचंद्रः ३।२० यमेव क्रांतिसंस्कारयोग्यः। यतस्फुटत्वार्थं स
त्रिराशिश्चंद्रस्य ज्या १२० गुणाः त्रिज्या १२० रहितगुणहरयोस्त
त्समत्वात्। अतः शरस्संस्कृता क्रांतिस्फुटेयं ९७० अत्रैव दृष्ट
क्षिणा यथारभ्य अयमस्फुटक्रांतेर्ह्रासात्। अतो व्यायनसंयोग
लाभावेन भागेन भाज्यं भेदेन त्र्यसं भवति। यतश्चंद्रस्य परमक्रां
ति १७१० चंद्रस्यस्फुटक्रांतिरुत्तरा। १२७० क्रांतिसौम्यास्याभिहम
परमायक्रम इति व्यस्ता चोल घूतिरविजयोर्घे स्फुट हानू सर
मक्रांतौ रूपं कृत्वा ५४० द्विगुणा परमक्रांता ४८२० भक्ता लब्धमाप

न बलं ०।२।४८। न चेतद्युक्तं ॥ अयनं च दृक्तिपुरस्कारेणैव तत्र

४१॥ वृत्तेः ॥ एवमयनसमाप्तो बलस्य मरसत्वेपि अभिचारो दृष्टव्यः

किंच क्रमेणापचीयमानं बली परमत्वं प्राप्तो चक्रसाम्निः नतोहा

सक्रमेणापचीयमानं इति चेत्सत्यं बलादौ दृष्टमत्र व्यभिचरेत्

॥ अतएव चोक्तं श्रीकेशवदैवज्ञैः ॥ सदाक्रांतिभागेर्युताद्यस्यासि

द्धात्स्वक्रांतीर्युतो नाः क्रमाद्याम्यसौम्य ॥ विक्षेपपरिणामजातो

मोधिभज्ज भवे दाय्यं नचार्यमर्कस्य दृग्भं ॥१॥ इति । आदिरमभ्र

तिनिरोप्य तदेवांग॥ कृतमास्ति तदेवं सान्निध्यप्रासेनिवेशमात्रेण

स्फुटक्रांत्यायनवलं साधयंति ॥ तर्हि साधयंतु नाम बलं तु गुर्व

नुसृतमार्गमेवानुसरामः ॥ अलमतिविस्तरेण ॥ अथ सूर्य ४१

चंद्रयोर्विक्षेपश्च रुषुड्वचाति मदाक्रांतोत्तरपूर्वार्द्धाभ्यामा

83

हृ॥ द्विघ्नो भानोरयनजं बलं पक्षवीर्यं द्विचेष्टोर्ध्वं चरार्धैः तं रवे
गं चेर्यां तरा हृ॥ १६॥ याम्यारकज्ञगुरुचरबलयोर्हानिवृद्धिं विधे
यं चेयैक सदृशाकखयोः खेटयोः प्राग्विधाय॥ आरभ्य॥ भानोः
सूर्यस्य आयनबलं द्विघ्नं कार्यं। तथा इंदोः पक्षवीर्यं पक्षवीर्यं
द्विगुणं कार्यं॥ अयमर्थः। वक्ष्यमाणा चेष्टाबलं भौमादीनामेवो
क्तमस्ति न सूर्यचंद्रयोः॥ अतः तयोरपि चक्रं सुचितं। चेष्टाबलं च
प्रत्यक्षोपलभ्यमानं दृश्यत इति॥ बलमित्यर्थः॥ तत्र सूर्यस्य
उत्तरायणे वर्द्धमानं दक्षिणायने चापचीयमानं दृश्यत इति आ
यनबलं तुल्यमेव चेष्टाबलं सूर्यस्य। एवं चंद्रस्य बलं शुक्लप
क्षे वर्द्धमानं कृष्णे च क्षीयमाणं चेष्टाया दृश्यते। अतः पक्षबलं तु
ल्यमेव॥ चेष्टाबलं चंद्रस्य। तत्राप्यतो नोक्तमिति तुल्यबलयो

२३॥

योगं॥ विधाये वोक्तं द्विगुणभाने। स्वयनजं बलं पक्ष वीर्ये न दारिति
॥ यदितु चस्य मा पा चेष्टा बलं पं क्तोसूर्यस्या यन ब लं तु स्य चे
ष्टा बले चं अस्य च पक्षबलं चं द्रस्य पक्ष ब लं च य द्यास्ति तमेव
स्वष्वस्पन द्विगुणा मिति। अथ युद्धे वि शेष मा ह। युद्धे विशे माह
॥ युद्धे चेति॥ युद्ध समये चे उज्ज न्म भ वति॥ न स्त ड्वेद वीर्ये तरो
य योग्र ह योयुद्धमस्ति तयो र्व लां तरं विधाय नयो र्युद्धे र्वाणा
यि हु तं भ कांय स्तु म्यते। तु तुया म्य स्थ ग्र ह बले हानिर्विधेया
॥ उ दस्थग्र ह ब ले वृद्धिर्विधे या॥ किल स्तासह स्वाक्तयोः स्वेर
योः प्रकम्र थमतो वीर्ये क त्वर्थं क त्र प द्धले वयं विधाय। एत दुक्तं
भ वति॥ आ रौ स र्वेषां ग्र हाणां स्थान ब ला दीनि षड्बलान्या

२३

नीय तदेकत्रानि कुर्यात्र तानि यथा खं से स्फुट ब लानि भ वं ते॥ अ

यमादिजन्मसमयेभौमादिपंचकभधोर्ध्वे ग्रहौ समकक्षौ भ
वतः तदा तयोः शरैः कार्यौ। तयोरंतरं च कार्यं। अथ यत्र्यो
ग्रहयोः संस्कृतबले पृथक् स्थाप्य तयोरंतरं कार्यं। शरांत
रेणाभाज्य यद्धृताद्दक्षिणादिकस्य ग्रहस्य संस्कृतबले शो
ध्यं। उत्तरस्थग्रहस्य संस्कृतबले योज्यं। उत्तरस्थग्रहस्य सं
स्कृतबलयोरन्यं एवं कृते तयोर्बले स्फुटे स्त इति ग्रहयुद्धा
ने चोक्तं ब्रह्मतुल्ये। शरयोः स्वचे। निजशरा। द्विगुणे वेकास्थि वे
कस्य बाणो यस्तान्त्रास्यादिति। ननु पत्रस्थानेंतरस्य संस्का
रस्थे नाहि प्राप्तत एव वक्तुमुचितं तत्कथं सह वो कार्यमिति चेत्।
सत्यं। एतस्य संस्कारस्य चेष्टाबलभेदत्वज्ञापनार्थमिहलि
खनं। यमौ मुख्य दक्षिणादिस्थ॥ चेष्टया हीनबालाहु स्यतो ३

४९

नरादिकस्थो बलयुक्तो हृद्यपते॥ अतो दक्षिणादिकस्थ
बले हानिरुक्ता हतरवले वृद्धिश्चोक्तेति। अत्र ममेदं प्रति
भाति प्रायो दक्षिणादिकस्थो जितो न भवति। उदक्संस्थेऽपि
भवति। अनस्तङ्गतयोः क्रमभङ्गे नि वृद्धि उक्ते॥ यदि तु विपु
लःस्निग्धो भाति भानू दक्षिणादिकस्थोऽपि बलयुक्त इति यु
क्तियुक्तवराहमिहरवचनानुसारेण दक्षिणादिक्स्थो
वपी भवति॥ न हा दक्षिणादिकस्थस्य बले वृद्धिरुत्तरदि
क्स्थस्य बले हानिश्च विधेया॥ एवं दृष्टा चापि मयूखयुक्तौ
विपुलौ स्निग्धौ समागमे भवतः तन्त्रान्योन्यप्रतिरिति ल
क्षणोक्तोऽपि पराभूतो न भवति॥ लहानाम संस्कार इति॥
ग्रंथ्य कर्तुरभ्येन संमतमस्तीति अवगम्यते। यतः सह

४९

शाकल्यैर्विपि युक्ताभावश्चेन्नायं संस्कार इति॥ अथ मुख्ये चेष्टाबलं
मंदाक्रांतोत्तरार्द्धेनामंदाक्रान्तयाचाह। मध्यस्पष्टग्रहचरविचारा
र्द्धेनयुक्तश्च लोच्चमध्यस्पष्टार्धेषिकचयष्टाष्टेन्यूनकेवर्जितोच्च
ग्रो॥ जह्यान्मध्यग्रहमिति भवेत्तच्च चेष्टाख्यकेंद्रं षड्राशिभ्योधि
कमपनयेन्मंउलाच्छेषकस्याकुंत्यालिखा ग्रानहत्तगजाख्यानि ०८००
राशंफलं यच्च चेष्टावीर्यं तदिह गदितं होरिको धुद्विर्द्धिः॥१८॥ आस्या
र्थः॥ चलोच्चात् शीघ्रोच्चात् मध्यग्रहं जह्यात् विशोधयेत्॥ तच्चेष्टा
केंद्रं भवेत् कथंभूतात् चलोच्चात् मध्यग्रहस्पष्टात् अधिकचुषिस्प
ष्टग्रहापेक्षया अधिके सति। मध्यस्पष्टग्रहचरविचारार्द्धेन युक्तात्। मध्ये
स्पष्टान्यूनके सति। मध्यस्पष्टग्रहचरविचारार्द्धेन वर्जितोच्चात् एतदुक्तं
भवति॥ मध्यस्पष्टयोर्ग्रहयोरंतरं कृत्वा तस्यार्द्धं कार्यं मध्यमस्पष्टा

वेक्षपा अधिके सति ननु॥ अर्हेत्रोः — चेयोज्ञ॥ अन्यथा ननु ३ अ
र्हेत्रो ग्रोश्चात् त्रोध्य॥ अथ परसंस्थानान्त्रो ग्रोश्चात्ममध्यमग्रहे विद्गोध्य
येत्त्रोषं चेष्टाकेंद्रं भवति॥ अत्रायं विद्योषो ज्ञेयः॥ मध्यस्पष्टयोरंतरं
भवति तत्रयः त्रोध्य ने सन्नूनो ज्ञेयः॥ तेनेदं भवेत्॥ मध्यमः ०।१७।०।०।
स्पष्टः ११।२५।०।०॥ अनयोरिदमंतरं॥ ११२५।०।०। नन्विदं ९।२५।०।०। मध्य
मोग्रहेधिकः॥ ननु स्पष्टज्ञानेऽथ यज्ज्यास्पष्टग्रहामिति पुरुषः पगति॥ त
दयुक्तं॥ यतो अत्यान्मध्यमिति कृते फलद्वयार्द्ध संस्कृतमध्यग्रहे ग्र
हो ग्रोच्चमूननं चेष्टाकेंद्रसद्धं कंचक्राधूसारकंद्रस्यतो अत्यास्प
ष्टामिति कृते सार्द्ध फलद्वयसंस्कृतनमध्ये ग्रहो न च लोचूसत्यं च भस्तु
तस्मात्॥ अत एव श्रीधराचार्यैरुक्तं॥ स्फुटमध्येन ग्रहमध्ये मध्येन द्वे पार्द्ध
धनं चले॥ स्फुटे वा ग्रुध्येते मध्यस्तच्छपार्द्ध धनं भवेत्॥ क्षयो भवेत्॥

ततोभज्योनितकृत्याच्च क्रार्द्धादधिकं यदि संशोध्यभापा॥ अस्मात्
ज्जिस्ये छावलं कृतत्॥ आतयादामोदरपद्धलायपि॥ स्फुट मध्यमयो
रवर्यैं दलितं शोधयेच्चलात्॥ चेष्टाकेंद्रमिति॥ एवं जातं कचेष्टाकेंद्रय
दि भषड्भागत्रिभ्योल्पं ततदायथास्थितं स्थाप्यतस्यालिप्ताः कार्याः॥ य
दि तु षड्भागत्रिभ्योधिकं॥ तदामंडलात् चक्रात् १२ अपनयेच्छिशोधये
त्॥ शेषकस्यालिप्ताः कृत्वा क्रान्त हतगजौ त्र्यागभि ०१०८०० यदा संक
लेतरे हवेष्टावीर्यं गादितं के॥ वृद्धिवृद्धिहारा ग्रास्वततत्वै॥ अथास्यो
दाहरणं मध्यमो भौम ०।०।२३।२५॥ स्पष्टभौम ०।५।१।२७ १ भौमरवि
शीघ्रोच्चं ०।१०।२१।१७॥ स्पष्टस्पष्टभुचरविवरं॥ ०।७।०।५।०।० स्पार्ह ०।११।२०।२२
अत्र मध्यमः स्यान्नूनोस्ति अतोर्द्धं नानेन ०।७।२०।२२॥ वर्जित शीघ्रो
च्चं जातं ०।१।०५।१॥ अस्मात् मध्यमे शोध्य अस्मात् मध्यमे शोधिते जातं चे

४८

चेष्टाकेंद्रं॥२।२६।२७।३०॥ जातं तद्देव चेष्टाकेंद्रं। अत्र स्फुटमोपायः॥ स्फु
टमध्यमयोरैक्यं दलितं शोधयेच्चलात् इति। यथात्र स्फुटमध्यमयोरैक्यं
२।१३।२७।३०॥ दलितं।१।२१।५३।४५। इदं चाशोच्चात्॥५।२०।२३।१७॥ शो
धितं॥ जातं तद्देव चेष्टाकेंद्रं॥ अत्रायं विशेषः स्फुटमध्यमयोरैक्यं यदि
चक्राधिकं भवेत्तदा चक्रं त्यक्त्वा॥ तथा मध्यस्पष्टयोरेकस्य राशिस्था
ने द्वादशा वा स्युः। अपरस्य राशिस्थाने शून्यमेकादि भवेत्तदा स्फुटमध्यमयो
रैक्ये चक्रं संयोज्य पश्चाद्दलं कार्यं। दलं कार्यं। दलं च चक्राधिकं चेत्॥ चक्र
शोधयेदिति॥ एवं बुधादीनामपि ज्ञातानि चेष्टाकेंद्राणि॥ अथ चेष्टाब
लं तत्र चेष्टाकेंद्रस्य षड्भोनं त्यायत्वा स्थितं स्य लिप्ता ५।१८।३०। ज्ञातं हृत्वा
ज्ञात्वा अभि १०८०० राशफलं चेष्टाबलं भौमस्य ॥०।२८।४१॥ अत्र स्फुटमोपा
यः॥ चेष्टाकेंद्रं षड्धिकं यदि चक्राच्छोधयेत्तत्तं दृष्ट्वा विंशतिः २ भक्ताश्चे
ष्टा वीर्य कलादिकं॥ अथात्र भौमचेष्टाकेंद्रं २।२८।२७।३०॥ षड्रूनत्वादि

तस्ये वां त्र्गाः ८५।२७।२०।त्रिभिर्भक्ताल्लब्धकलादि नंदेयचेष्टावीर्यं
०।२८।४२।एवं जातानि चेष्टावलानि लिख्यंते रवेश्च आयनबलतुल्य
मेव चेष्टावलं चंद्रस्य तु पक्षबलतुल्यमेव चेष्टावलमिति।भौमादीनां
चेष्टावलं न्यूनेद एतन्योगे जातानि स्फुटचेष्टावलानि लिख्यंते।अथ नैस

चेष्टा वीर्य

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
०	०	०	०	०	०	०
३	५	३१	५९	७	११	१२
५५	०	०	५०	३	३	५१

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
०	१	१	१	१	[illegible]	२
६	२	[illegible]	३७	११	[illegible]	६
३०	४१	३५	२	४	[illegible]	२९

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
०	०	०	०	१	०	०
१३	४७	२८	[illegible]	[illegible]	५१	४६
५५	४१	४१	२१	२२	२१	३७

र्गिकं बलमिंदु वज्र्यं याः स्मदा व नीस्हनुत्रा त्रंगं कपुत्र यागी त्रा शुक्रे हुं
यागी शुक्रे हुरि याकरा पा। एकोनत्रं रूपमगे ७ र्विभक्तं नैसर्गि
कं बलमिंदु वज्र्यं या।।। मंद वर्णा स्हनुत्रा गां कपुत्र यागि
गि शुक्रे हुरि याकरपा। एकोनत्रं रूपमगे ७ र्विभक्तं नैस

मं	बु	बृ	शु	श
२	३	११	६	८
२९	३२	१५	२५	१०
२७	५९	५५	५७	१७
३०	४५	१२	१८	५०

कर्यायमुदाहरंति॥१९॥ व्याख्या॥ रूपं ९ कोनरं अंगे ० विभक्तं सनूकमे
पामंदावर्नीसूनुरास्त्रांकपुत्रवागीश्चरास्तके दुहिता करापांनेसर्गि
कं वीर्यमुदाहरंति॥ अथ मर्प्यः॥ रूपं सप्तभि ७ भक्तं लब्धं ग्राने नेसर्गिकं
कं वचं॥८।३७॥ द्वयं २ सप्त भक्तं लब्धं अधानीसूनोभौमस्य निसर्गबलं
०।१७।८।त्रयं ३ सप्त भक्तं बलं लब्धं शशांकपुत्रस्य बुधस्य बुधबलं
०।२५।४३॥ चतुष्टयं ४॥ सप्तभक्तं गुरोर्बलं ०।३४।१७। पंच ५ सप्त ७ भ
क्तं शुक्रबलं ०।४२।५१। षट् सप्तभक्तं चंद्रबलं ०।५१।२५। सप्त सप्त ७
भक्तं रविबलं॥१।०।०॥ मिलित्वा इदं निसर्गबलं सदा स्थिरमेव॥ अथ द्व
ग्बलं शालिनी पूर्वार्द्धेनाह॥ सौम्ये दृष्टे दृष्टितुर्यांशयुक्तं वीर्यं पापा
वलोकिते न हि हानं। पंचबलयोगे न जानयद् दृग्बलं न दृष्टितुर्यांश
तुर्यांशयुक्तं कार्यं। कस्मिन्सति ग्रहे सौम्ये दृष्टे सति॥ अथ पापालो

केलेसाति। तद्दीहीनं पाप दृष्टिश्चतुर्थ्यांश हीनं कार्यमयं भावः॥ अस्य ग्रहस्योपरया दृष्टेयः। संतिलग्न धम्सु भाया दृष्टि नाम्येषचं कृत्वा चतुर्थांशोशोत्यः। तदूनोत्थं दृग्बलंभ याति। पापदृष्टी नामैवंचकृत्वा चतुर्थांशोयास्य॥ तदूत्थं दृग्बलंभ वाति॥ धनर्णदृग्वयोरंतरं स्फुटं दृग्बलंभ याति। शेषजालीयं॥ यथात्रखेरुपरिचंद्रादिदृष्टयः। चं १।५।६।३३॥ मं ०।२०।१८॥ बुध १।७।७॥ शुक्र १।५।६।५३॥ शनि १।३।७।४२॥ सौम्यदृष्टी नामैवं १।३।२५॥ अस्य चतुर्थांशोजातं धनं दृग्बलं ०।१५।१५॥ अथ पापदृष्टीनामैवं ०।४।५७ अस्य चतुर्थांशरुपं दृग्बलं ०।१६।१७॥ धनर्णदृग्बलयोरंतरे कृतं शेषमृणामृणा दृग्बलं स्फुटं ०।०।२।५९ एवंचंद्रादिनामप्यजानीयात्॥ अथ कालानांष कूलानां योगकारकाणांशीघ्रोपपत्तिः स्पर्धनानि

दृग्बलानि

	र	चं	मं	बु	बृ	शु	श
	० ० २३	३ ५ ३	० ५ २८	० ७ ६	० ३ ४	० १२ ३१	० २० ०
	ऋ	ऋ	ध	ऋ	ऋ	ऋ	ध

लिख्यंते॥ तेषामेकैसंस्कृतबलानि जातानि नितरंधो लिख्यंते॥ एवं यह
बलान्कस्फाव्या लिस्पुत्ररार्द्धेन प्रमाणिकाट्येन नाम वरसेन च भावब
लान्याहु॥ लग्नस्यापिस्याचिवीर्यं हवीर्यं युक्तं कार्यं तच्च जीवजदृष्टा
॥२०॥ अस्यावलोकितं पुनः स्तदीयदृष्टिपादस्युकं असाधुना निरीक्षि
तेन दृग्धिपाविवर्जितं॥२१॥ नृभोसिपेन्नरूपकं च तुष्पदाप्ययोर्द्वले
॥ न कीटभे च किंचिकिंच
स्फुटं भवेत्तनोर्बलं॥२२॥
जलज्जद्यतुष्पदकीटभ
संज्ञासु खदृच्च मास्तग
तावलं तः॥ निजनिजसप्त
मगाचिबलास्ते न दितरे

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

गेरनुपातःविधिः स्यात्॥२३॥ लग्नस्यापि स च लग्नपदं भावपरं॥त
था च लग्नादेर्भावस्यापि स्वामि वीर्यमेव वीर्यं भवति॥ यथात्र तनुभाव
स्वामि मिथुनस्य स्वामि बुधात् तद्बलमेव ७।२७।३४ जातं तनुबलं धनभा
वेपि मिथुनराशिरस्ति अतो धनभावमपि तद्देव ७।२७।३३। सहजभा
वे कर्कराशिरस्ति तदधिपश्चंद्रः तद्बलमेव सहजभाव बलं ४।८।२८
।३। सुखभावे सिंहोस्ति तत्पतेः सूर्यस्य बलस्सुखभाव बलं ५।१३।१९
सुतभावे कन्यास्ति तत्पतेर्बुधस्य बलं सुतभाव बलं ७।२७।३४ रिपुभावे
तुलास्ति तत्पतेः शुक्रस्य बलं रिपुभावबलं ८।१६।५२ जायामृतिभाव
योर्धनुर्वृषराशिस्तदधिपस्य गुरोर्बलमेव जायामृतिभावयोर्बलं ६।१७।४१
एवमग्रेपि॥ अथ भावबलस्य संस्कारमाह॥ युक्तं कार्यं तच्च जीवबुधदृष्टे
ऽतो नवांशबलं गुरुदृष्ट्या बुधदृष्ट्या च युक्तं कार्यं। आसां पुनः पापेनाति रि
क्तिवे सति तत्दृष्टिः पापदृष्टि चतुर्थांशोनांशवर्जितं कार्यं॥ यथात्र

४९

नतुभावोपरिरिम्मादिदृष्टयः॥ सू०।५५।१९।चंद्र०।१।०मं०।११।२।बुध०।५।३।०।४ दृ०।५६।२।५१।गु०।२६।११५ शु०।५७।१।युक्तं कार्यं तच्च नीव द्र
दृष्टेल स्या तं बुधदृष्टियोगो यनं॥१४।१२।२।अथ शुभग्रहदृष्टियोगस्य
२।१८।५८ चतुर्थो ऽपि धनं॥१३।४।४।एवं मिलित्वा धनं ३।५।११।१०
एतत्वानुवलोसिन॥७।२७।२४। युक्तं जातं १२०।२७।१। युक्तं जातं १।२०
२३। एवं दृग्बलसंहतानि भावस्थानि लिख्यते॥ अथ दिग्बलमाह॥ न
चोऽक्षिपेच्चरूपकं मिति
तनुभावे यदि नरस्था
ऽशिर्भवति। तदारूप
पं कामिति तनुभावे यदि नरराशिर्भवति तदा रूपकादिरखात् तनु
वलोऽक्षिपेत् तनुभावे यदि चतुष्पदराशिर्जलचरराशिर्वा लग्नेति

	२	२	२	५	७	६	५	६	५	५	८	४

दान्तनुबले दृढं ॥३०॥ दिग्बलं योजयेत् तनुभावो यदि को ऽपि राशिर्भवति तदा
न किंचन। तत्र दिग्बलाना व डूलयर्थः एवं कृते सति तनोर्लग्नस्य बलं स्फुटं भवेत्
। नृचतुष्पदादिस्वरूपमुक्तं लघुजातके। मेषवृषधान्विसिंहाश्चतुष्पदा मकरपू
र्वभागश्च। कीटः कर्कटराशिः सरीसृपो वृश्चिकः कथितः ॥१॥ मकरस्य पश्चि
मार्द्धं कुंभो मीनश्च जलचराख्याताः ॥ मिथुनतुलाधरकन्याद्विपदाख्या धनु
षि पूर्वभागश्च ॥२॥ इति। अत्र कुंभस्य जलचरस्य मध्ये पाठ गणका कृता
। सा परमत इति भाति। नृराशित्वे बहुसंमतेः ॥ तथाहि ॥ बृहज्जातके
मत्स्यौ घटी सादि नाराशिस्वरूप वदता श्रीवराहमिहिरेणा घटीति कुंभस्य
रूपमुक्तं च टीकायां नृपुरुषः कुंभराशिः स्कन्धे कुंभ गतौ। होरामकरंदे पि सरि
कृत्कुंभो मनुजश्च कुंभो ऽस्कन्धे मस्ति। न त्वनेन कुंभस्य जलचरत्वं सिद्ध्य
ति ॥ तथा कथंचिज्जलसंबंधेन जलचरत्वं चेत्तदा ससस्यरहलालव॥

८

५०

चैत्रान्से सत्ते कन्याराशिरपि जलचरः स्यात्॥ अतो कुंभो मनुजाव
।अत एव श्रीवराहमिहराभिप्रायं ज्ञानतां तसुखे पाष्टपुथ नृरासाप
नृपं चत्रिया नुक्तं॥ तुलार्ध कन्यामिथुन घटश्च नृराशयं स्तेषु लग्नं व
दंतीति। तथा चैतत्स्निद्धं। मिथुनतुलाधरकन्यामिकुंभाः धनुषिपूर्व
भागश्च नरराशयः मेषवृषसिंहाः धनुषो परार्द्ध मकरपूर्वार्द्धं चतुष्पद
राशयः मकरस्य पश्चिमार्द्धं मीनश्चेति जलचरो कर्क वृश्चिकौ कीटरा
शि। अत्रायं विशेषः। यत्र जलचर कीटयोः पृथगुपादानं नास्ति तत्रयस्य
रमं तभ्र्याचोन्हपः॥ अत्र तु पुभांबे मिथुनराशेरस्ति स च नृराशिः॥ अतो
जातं दिग्बलं रूपं १।०।० एतद्युतं तनुबलं जातं स्फुटं॥ १।२१।२७॥ अथा
स्याभावानां दिग्बलमाह॥ जलचतुष्पदकीटभसंज्ञा इति। अस्य स्ता
स्त्यार्थः॥ जलराशिः सुखभावे बलिनो दशमेनिर्बलौ चतुष्पराशि

योदृग्रामे बालिना स्वस्वभावे निर्बलाः॥ कीटराशिश्च अस्ते बलिनो मनोनि
र्बलो॥ नृभे क्षिपे चरुपकमि स्फुटेः नृराश्रयो लग्ने बालिनः सप्तमभावो
निर्बलाः॥ मध्ये तनुपातविधिना त्रैराशिकविधिना बलं साध्यं॥ तथा
जलचरराशिः स्वस्वभावे परमबलः॥ दृग्रामे च निर्बलः॥ तथा च जलज
राशेर्दृग्रामभावेन सह तुल्यता यथा तरं भवति॥ तथा यथा बलं चर्द्दते तच्च
राशिषट्कं यावत् स्वस्वभावे परमबलो ज्ञेयः॥ अतो जलचरराशिभावस्य दृ
ग्रामभावेन सहान्तरं तथा॥ द्विधेयं यथा षट्कं स्यात्॥ दृग्रामभावेन राशि
षट्कान्तरेषु द्विरूपं बलं तदंशे तरांकिमिति॥ तथा च जलचरराशिभा
वस्य दृग्रामभावेनान्तरं कलाः षड्भिर्भजेत् यल्लब्धं तत्स्वभावस्य दि
ग्बलं एवं च तुष्पदादिष्वपि॥ अत्रेदं निषिध्यते॥ नृराशयः सप्तमतो विना
ध्यायो धारिणो लो दृग्रामाद्विनाध्यो॥ यो कीटराशीन्तनुतो विनाध्योच
तुष्पदाश्चापि चतुर्थभावात्॥१॥ षड्भाधिकामं उलनोचिनोऽध्या भागी

५१

स्फुटाराम हृताः फलं यत् कलादि तद्दिग्बलम् अत्र सिद्धं तेनान्वितं स्वस्व
बलं स्फुटं स्यात् ॥ ४ ॥ इति ॥ अस्योदाहरणं ॥ यथोत्र धनभावः ॥ २।२९।
५२।२५। अत्र मिथुनराशि । रस्ति स च नृराशिः तस्मात् अयं सप्तम
तोयेष्वोध्या इत्युक्तेः सप्तमभावात् अस्मात् ८।११।५६।२७ धनभावेन्ना
धिते शेषं ५।५।७७। अष्टरूनत्रा नूएनस्वेष भागाः १५५।१५७।३ राम ३ हृ
ताल्लब्धं कलादि दिग्बलं ५१।५९।२५। एवं सहजभ। भादिनामपि जातानि स्फुटबलानि
इति श्री वल्लालदै
वज्ञात्मजनाथारो
क्ष्मदैवज्ञविरचिते

१ २० २१	१ ५ २५	१	६	७	८	६	७	५	६	४	५	स्फुटबलानि

श्री श्रीपतिभट्ट स्मृत जातकपद्धत्युदाहरणे बालोदाहरणं ॥ एवं बलानि प्रसा
द इष्टकष्टबलसाधनं सप्रयोजनं स्पष्टं तथा पतिजानीते । इष्टकष्टबलनिर्ण
य ।

घस्रोज्ञाकोदितस्य निर्णयः॥ शिष्यमोहविनिवृत्तये तत्तस्य साधनमथ
भिधास्यते॥ अनन्तः कारणात् तत्त्वस्य साधनं तयोः इष्टकष्टबलयोः प्रसाधनम् अभि
धास्यते। कस्मै शिष्यमोहविनिवृत्तये। ननु कुतः॥ यतः कारणात् जातकोदितफलस्य
निर्णयः॥ इष्टकष्टबलनिर्णयाद्भवति॥ तत्र तत्साधनार्थमाह॥ उच्चरश्मी
नुपजातिकायाह॥ नीचोन्नताः स्पष्टनराश्च हेङ्गाः षड्भाधिकाः मंदलतो वि
शोध्याः॥ कलीकृताराशिकलाभिरन्विता जलिप्तिकाप्ताः खखतुंगरत्नमय
॥१॥ स्पष्टनराग्रहेंद्रोः षड्भाधिकाः मंदलतो विशोध्याः॥ कलीकृताराशि
कलाभिरन्विता जलिप्तिकाप्ताः खलु तुंगरत्नमयः॥१॥ स्पष्टनराग्रहेंद्राः
स्वस्वनीचेनरान्यूयादिनाश्वनीताः संतः षड्भाधिकाश्चेत् तदा मंडलतो
विशोध्याः॥ अर्थात् षड्भ्यो न्यूनाश्चेत् यथास्थिता एव। ततस्ते कलीकृताः त
ता राशिकलाभिर्वर्णरघारुत्रात्रानेः १८०० अन्विताः ततो भलिप्तिकाभिः १८००

५२

आश्विनाः।ा ततो भालिप्तिकाभिः १८०० आसानुं गर ऋमयउच्चरऋमयो
भवंति॥ अस्योदाहरणं॥ यथात्रता त्कालिकस्पष्टतरो रविः ७।७।१२।२५
अयं स्वनीचेन ६।१०।०।०। युनितो जातः ५।७।१२।२५ षड्भनत्वादर्यमव कवी
कृत ११।२२।३५। राशि कालाभिः १८०० आश्विनाः ४०३२ अयं ३ भालिप्ति
काभिः।। १८०० भक्तोलब्धा उच्चर ऋमयः २।७।२२।अथात्र स्पष्टतमोपायः।।
नीचोनितः स्पष्टतरोग्रहं रः षड्भाधिकोभं ऊनतो विश्वोधः राश्योसरू
पेष्विगपोलवाधमनेमुरू च्चारव्यमरीलियोत्र।। यथात्रनीचोनोरविः १।७।१५।२५
राशिस्थाने सैकः २ लवा ५ घेष्विरुणेचा।। ७।३७।५७

आनास्तिए वोच्चर ऋमयः २।७।३७।५७ यथात्रयधेमा
गानित मुच्चबलं ७।७।२५। द्वदं षड्भुणां।। १।७।३५ सैकं
२।७।३६। जाना उच्चस्थमयः।। स वीच्चबलस्पाचमपयपारेत्यागदधस्त्वानां

103

केन्द्रयमंतरं भवति॥ उच्चबलेयारिजकच तुष्टयं यत्यत्नेन तद्दि
किमप्यंतरं नवनीति। एवंचन्द्रादीनामप्युच्चरन्त्रमयोज्ञानालि
ख्यते अथ्योपज्ञानिकाह्ययेभ्रचेष्टाराश्मिसाधन
माह॥ चेष्टाख्यकेंद्राख्येनेन हीनःचेष्टाख्य केंद्रहि
तम्पोर्भचेतां॥२॥ चेष्टाकेंद्रहिंतयोर्भचेनां॥३॥ चे
ष्टाकेंद्राण्यधिकानिषड्राश्यश्च काद्दिस्थानिकलीकृतानिसराशिलिप्ता
निरवखाष्टचेद्रा१८००हृतानिचेष्टाख्यमरीचयस्युः॥४॥ कुजादिकानांचे
ष्टाकेंद्राणिभक्तानि। मध्यष्टु ष्टषुचररविचराईनेसादिना॥ रविचं
द्रादयस्तु चेष्टाकेंद्रपूर्वनोक्तेअनस्तात्साधनमाह॥ अयनांशयु
तःत्रिभादियक्षभास्यान्सूर्यःसूर्यस्यचेष्टाकेंद्रंभवति॥ अथ
इनेनसूर्येयाहीनःइंदुःशवंद्रस्यचेष्टाकेंद्रंभवति॥ यथात्ररविः।०।१०।१९।२५।
अयनांशैः।०।१३।३८।युक्तः।८।४।३३।३७ राशित्रयाधिकस्यजात

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
२	६	२	०	२	१	१
१४	३५	२२	१३	१३	१५	२४
३१	११	२९	५१	५०	७	७

५३

वस्पष्टार्के द्रं ०।११।२३।४ अथ एवं इंदुः ११।१०।२३।३४ इनेन सूर्येन ०।१।१४।२५

हीनो जातं चं द्र चेष्टाकें द्रं ५।१२।३४।५८ मि अथ चेष्टाकें द्रेभ्यश्चेष्टाराशि ॥ त्रिमि

साधनमाह। चेष्टाख्यकें द्राण्यधिकानि षड्भ्यश्चेत्। चेष्टाकें द्राणि षड्भ्यो

धिकानि चेच्चक्राच्छुद्धानि अन्यथा यथास्थितानि ॥ ततः कलीकृता

नि। ततो राशित्रिलिप्ताभि १८०० साहितानि ततः स्वस्वाष्टचंद्रे १८०ह

तानि लब्धाश्चेष्टारश्मयः स्युरिति अस्योदाहरणं ॥ तत्र भागानी

चष्टाकें द्राणि लिख्यते।

र	च	म	बु	बृ	शु	श	
११	५	२	३	११	९	७	भागा
४	२३	२९	१२	१९	२५	१०	नीना
३३	२	२७	५९	५९	५७	१७	नी चष्टा
३	८	३०	४५	१४	१८	५३	कें द्राणि

अत्र रविचे

ष्टाकें द्रं ११।४।३३।३ षड्भ्यो धिक

मतश्चक्राच्छुद्धं ०।२५।२६।५७ अ

स्य कलाः १५२६।५७ त्रिक

रा

ला १८०० युक्ताः ३३२६।५७ स्वस्वाष्टचंद्रैर्भक्ताल्लब्धाश्चेष्टारश्मयः ९।११।५।५७

अथात्र सुगमोपायः॥ चेष्टांकेंद्रे केंद्राच्चकात्तत्स्वचिन्नोधयेत्।
राज्ञोसेकेन रुचाधेनुछि घ्नेचेष्टामरीचयः॥१॥ एवं जातान्यचेष्टारज्जम
योलिख्येत॥ अथो श्वचेष्टाफले दृष्ट्राय —स्याह॥ रूपोनितानां ग्रह
द्राधितानां रूपादिनानां रूपचयेन मस्यात्॥ चेष्टाफलं तत्त्रिगुणं
शुभक्तमिस्फच्च चेष्टाख्यफले प्रसाध्ये॥५॥ रूपोनितानां निरेकाणां
ग्रहविधित्तीनां ग्रहसाधितानां ग्रहरश्मि
रूपादीनां रूपचयनं श्रेष्ठाफलस्यात्तान
नां त्रिगुणं शुभक्तं त्रिगुणारश्मिभक्तं द्रस
सुनाप्रकारेणतुश्वचेष्टाख्यफले प्रसा
ध्यो॥ उच्चरात्रिमभ्यस्तउच्चफलं साध्यं चेष्टारश्मिभ्यः चेष्टाफलं साध्यं
॥ एवं तुक्तं भवति॥ श्रेष्ठीफलोहित्रममपोक्षितां॥ पदो आदेः॥ चयश्चाप्रक

र	च	मं	बु	गु	शु	श
१	६	३	२	२	६	५
५०	४५	५२	२५	२६	८	३९
५४	४	५५	४३	७	२	२४

५४

ने तु रूपोनिता यह रश्मयः पदं। रूपं आदि। रूपमेव चयः। एभ्यः श्रे
ढीफलं साध्यं तत्र रूपाद्यो रूपचये च श्रेढीफलानयनं लीलाव
त्यां मुक्तं। सैकपदघ्न पदार्द्धमथैकाद्यंकयुतिः किल संकलिताख्या
॥ सैकपदेन गुणितं तथ त्र्यदेन स्यात् श्रेढीः फलं भवती सः। तत्र श्रेढी
फलं यदि उच्चरश्मिजं तदा त्रिगुणोच्चरश्मिभक्तं उच्चलं फलं भवति
श्रेढीफलं यदि चेष्टारश्मिजं तर्हि त्रिगुण चेष्टा रश्मि भक्तं चेष्टा
फलं भवति॥ अस्योदाहरणं॥ खेरुच्चरश्मयः २।१४।३४ रूपोनिताः
१।१४।३४ इदमेव पदं। अथ पदं पुदं १।१४।३४ सैकपदेन २।१४।३४
गुणितं २।४७।३२ आस्यार्द्धं जातं श्रेढीफलं १।२३।४६ इदं वार
द्वयं षष्ट्यासवर्णितं ५०२६ त्रिगुण रश्मिभिरेतैः ६।४३।४२ वारद्वयं
षष्ट्यासवर्णितैः २४२२२ लब्धं लब्धमुच्चफलं रवेः ०।११।२६ एवं

चेष्टाकेन्द्ररश्मिभ्यः चेष्टाफलं साध्यं॥ तद्यथा। रवेश्चेष्टारश्मयः ०।१
५०।५४। एते रूपोनिता जाते पदं ०।५०।५४। द्वादशैकपदेन ०।५०।५४
गुणितं।१।३८।५। अस्यार्द्धं जातं त्रिरर्द्धफलं ०।४९।२ द्वादशचारद्धंष
ष्टाश्च चूर्णितं।२८।त्रिगुणा रश्मिभिरेते ५।३।४२ द्वादशद्वंष
ष्टास चूर्णिते ७२।५६२ भक्तं लब्धं चेष्टाफलं ०।८।२३। एवं चंद्रादि
नामपि साध्यानि॥ अथाष्टात्रस्फुटमोपायः निरक्षकर्मयः षड्भि
र्भक्तं स्पष्टोच्च ग्रं फलं ०।७२।२६ अथ रवेश्चेष्टारश्मयः ०।५०।५४
निरक्षाः ०।५०।५४॥ षड्भिर्भक्ता लब्धं चेष्टाफलं ०।८।२३। एवं चंद्रा
दीनामपि साध्यानि। चरखनरस्थानबलेनीचो नोच्चरोधिको
यदि स्यो। दिनार्धमानीता। निगानि बलानि नाषिन्य च उच्चफ
लानि भवन्ति॥ अथ च भौमादीनां चेष्टाकेन्द्रच्छायामियानि चेष्टाव

५५

स्थानि तामेव चेष्टाफलानि भवंति। चंद्रस्य पक्षबलमेव चेष्टाफलं भ
वति। रवेस्तु अयनबलतुल्यं चेष्टाबलं चेष्टाफलं भवति किंतु
२ चेष्टाकेंद्रात्। भौमादिवत् बलं साध्यं तद्वच्चेष्टाफलं भवतीति

अथ रव्यादीनां

र	च	म	बु	गु	शु	श	र	च	म	बु	गु	शु	श
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	५७	१३	३४	११	२	५	४	५७	२८	३४	५५	४६	४६
२८	३०	३५	१२	१८	११	३१	२३	४१	३९	४१	२१	२१	३४

चेष्टफल सत्रादि

उच्चफलानि चेष्टफलानि चैतानि॥ अथ कष्टफलसाधनमुपजातिकयाह॥ तत्कालमूलं फ
लमिष्टसंज्ञकेनेनुं गचेष्टाप्रभवे फलेनु चिह्नोध्यरूपाद् व शेषघातम्
लं हि कष्टाभिधमामनंति॥ ८१॥ तद्घातमूलं॥ तयोरुच्चचेष्टाफलयोर्यो
घातः॥ तस्य यन्मूलं तत् इष्टसंज्ञाफलं॥ आमनंति पूर्वाचार्या होरिकाः
॥ अथ तेनुंगचेष्टाप्रभवे फले रूपाद्विशोध्य च शेषघातस्य मूलं कष्टा
भिधं कष्टसंज्ञफलमामनंतीति। अस्योदाहरणं॥ तत्र रवेरुच्चफलं ०।११।२८

चेष्टाफलं ०।०।२३। अनयोर्घातः ०।१।५०।२ दूरं घारद्वयं षष्ट्यासवर्णितं
१०५ अस्यमूलं १०।१९।३ षष्ठ्याभक्तं जातं घातस्य सूक्ष्ममूलं ०।१०।१९।१ इ
दं रवेरिष्टफलं। अथ कष्टफलोदाहरणं। तत्र रवेश्च फलं ०।०।५४।२९ रूपा
द्विशोध्य शेषं ०।५९।५।३१ चेष्टाफलं ०।०।२३ रूपाद्विशोध्य शेषं ०।५९।३७।
शेषद्वयस्य घातः ०।५८।०।५० दूरं चारद्वयं षष्ट्यासवर्णितं २०५० अस्य
मूलं ५९।३०। षष्टिभक्तं जातं घातस्य सूक्ष्ममूलं ०।५९।३०।। इदं रवेः कष्ट
फलं। एवं चन्द्रादीनामपि। इष्टकष्टप्रयोजनं च इष्टेधिके यत्र द्वष्टाफल
मिष्टमेधिकं अनिष्टमल्पं इष्टेल्पे इष्टमल्पं। अनिष्टमधिकं। द्वयोः समत्वे द
ष्टाफलेपीष्टमिष्टसाम्यं
अथ वक्ष्यमाणानां दृष्टिनां वद इष्ट
फलेऽनिष्टफले च स्फुरत्व

र	च	म	बु	गु	शु	श	र	चं	मं	बु	गु	शु	श
०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१
१०	५७	११	३३	७	१०	१५	४१	२	३०	२४	५१	२२	२७
१९	३७	५४	१५	२१	३९	१९	३०	२६	५१	४२	३१	२२	९

५८

मान्दोपजाते कार्या हृ॥ धनकर्णधनकरत्वे दृग्बलानि ताभ्यां हत्वा त्र्यंशे नीहि
बले स्फुटे तेः सर्वग्रहाणां च दृग्गाः फलस्या लाभ्यांशुभांशुभाभ्यां निह
ता स्युः यस्युः॥ ७॥ ताभ्यां इष्टकष्टफलाभ्यां खेटे दृग्बलानि ग्रहाणां
षड्बले क्यानिष्ट धनकर्णधनकहत्वात् गुणाये तने बले स्फुटे भवेतां॥ ए
तदुक्तं भवति। रवेः संस्कृत बलं षड्बले क्या लग्नकं रवेरिष्टे कष्टे न च पृ
थग्गुणायेत इष्टेन गुणिते तत्स्फुटमिष्टवत्तं भवति। रवेस्तु भं फलं
वेत्नाइष्ट बलवत्त्रोनअस्यमधिकं वा भवति॥ अथ शुभाशुभाभ्यां फला
भ्यां इष्टकष्टफलाभ्यां निहताः गुणिताः सर्वग्रहाणां दृग्गाः स्फुटा
स्युः॥ इष्टेन गुणिता दृष्टिस्फुटा इष्टदृष्टिर्भवति। अत्र हृद्दृष्टेः शुभफ
ले चेत्। कष्टदृष्टिचुन्ने न ज्ञेयमितिस्पष्टः॥ अत्रान्यो विचारः॥ दृश्यस्य
इष्टकाष्ठाभ्यां दृष्टयो गुणानीयातु तद् रिष्टकाष्ठाभ्यां। तत्र यद्यो

दृग्ग्रयेष्टकष्टाभ्यां दृष्टिगुणा कं कुर्वीत। दृष्टकर्मेति प्राप्तानि भानि दृग्ग्रयाणां
भावनामिष्टकष्टमोः भावात् दृष्टीनामिष्टकष्ट यन्त्रो न स्फुटो कारणमत्रा
क्यमेतस्यात्। किंच अनुसा निवलादृष्ययमेवार्थो लभ्यते तथाहि सर्वत्र
हाणां च दृग्ग्रहः फलाभ्यामित्यत्र एकस्यैव ग्रहस्यान्तस्योभयत्र संबंधात्
। यस्य ग्रहस्य दृष्टिस्तस्यैव कष्टाभ्यां गुणिता स्फुटा भवतीत्यर्थः संपद्य
ते। न त्वन्यग्रहस्य दृष्टं दृग्ग्रयन्त्रवोतेपरं विचारः। तत्र राज्ञो दृष्टिर्गुरो
दृष्टिरित्यादौ षष्ठ्यं तस्य दृष्टव्ये वक्त्व्यसत्वं च ज्ञानात् राज्ञः कृपा दृष्टिरिति
वत् सेवकस्य कृपा दृष्टिरिति प्रयोगाभावाच्च प्रकृतेपि सवग्रहाणां दृ
ष्टीनामिष्टार्थो अनुसन्ति वसु लभ्यं इत्यलमतिविस्तरेण। अथ ख्या

इष्टगुणित षड्बलं जातं दृष्टफलं

सू	च	मं	बु	[illegible]	शु	श		र	च	म	बु	छ	शु	श	कष्टगुणितद्वलं जातं कष्टं॥	दृष्टीनामिष्टगुणा
०	८	९	४	०	९	९		४	०	२	३	५	३	२		
५७	८	३१	८	४६	२७	१९		१७	२०	५५	१९	२४	५	१२		
२७	९	४१	९	१५	४८	३७		४४	३७	१५	१७	१७	१६	१४		

५७

ष्वानि षट्श्लोक्यानि ॥ अथ सप्तभिः श्लोकैः सप्तवर्गजशुभाशुभ
बलमाह ॥ अस्य प्रयोजनं तु । वर्गफलं यदि शुभमस्ति तर्हि त
स्य वर्गस्य शुभवलवत्ता नु ज्ञेया । वर्गफलं यदि अशुभमस्ति तर्हि त
स्य वर्गस्याशुभवलवत्ता ज्ञेयामिति ॥ तत्रादौ शुभमशुभं च मैत्र
क्रांताव संततिलकाभ्यामाह ॥ स्वोच्चरूपं च रवा विरहितं स्वात्रिको
पो स्वभेर्दे नागां वाणा नात्रयमधिसू हुदे हगेमित्रभेत्रिः ॥ अंत्रोष्टाना
सम गृहगते रूपभागो रिपुगेहे दंता
अथ गुणित दृष्टिग्रहत्र्यं चक्र ॥
त्राः फलम स्या दृष्टिरिष्टन्यमेवा ॥८॥
एतच्छुनारव्यमशुभं च पुनर्यहेषु
श्वोच्चादि वर्गेषु न हालित रूपमेकं

	र	च	म	बु	बृ	शु	श
र		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
च	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
मं	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
बु	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
बृ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]
शु	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	

॥ इत्था गुणितभावद्वादशचक्रं॥ एवं गृहेषु शुभपापफलार्द्धमान्य

५८

वर्गे पुष्प ७ सुनि यत्न मनयः पुराणाः ॥ २ ॥ आरभ्यादौ ऊर्ध्वाधराध
रेखास्त्वष्टा तिर्यग्रेखा दश कार्यातु । एवं कृते ऊर्ध्वाधरूपं कोन
व कोष्ठका भवंति ॥ तिर्यक्रूपं कोष्ठा ॥ तत्राद्यं कोष्ठकं विहाय तिर्य
क्कोसमस्तकोष्ठेषु र आदित्य हा पत्ता नामाक्षराणि लिखेत् ॥ ऊ
र्ध्वाधरूपं त्वाद्यमपि प्रथम कोष्ठकं विहाय गृहहोराद्याक्षराणि लिखे
त् नवम कोष्ठ्यो गत्निपदं लिखेत् ॥ एवं शुभ कोष्ठा अशुभ कोष्ठाश्च
पृथक्कार्या । अथ यत्र होरादि स्थानं भवति तर्हि रूपं शुभं गृहस्थाने रे
खा । स्वात्रि कोणाम लेत्रि कोणा यदि भवति तर्हि चरणरहितं रूपं शु
भं लेखं । स्वभे चेत्तदोर्ध्व अधि सुहृद्गेहगे सति नागाः ॥ लात्रमे अष्ट
मांशाः त्रसंत्रम ८ ॥ २ ॥ ३ ॥ शुभमित्र भे सति । अग्निश्चतुर्थांशाः शुभं ॥
१५० । समगृहगते साति अष्टानां मंशाः अष्टमांशाः ॥ ३ ॥ शुभमित्र

मित्रपं॥ अरिगेहे त्वत्र राश्यौ भूपभागः षोडशांशः शुभं ॥ अथ
अधिरिपुगृहे अधिरात्र राश्यौ द्वात्रिंशांशः शुभं ॥ अथ ३०
ग्रहे नीचगे सति स्वेमे वा ग्रहेषु स्वोच्चादिवर्तिषु सत्सु एतच्छु
भाख्यं ज्ञेयं । अत्रायं विशेषः यत्र ग्रहो नीचं वासं भजति । तत्र मि
त्रांशशुभादिजं नस्यात् । अत्र केचिद् दृष्टिपदं ग्राह्यं योजयन्ति । यथा गृहे
अस्मिन् ग्रहे स्थितं दृष्ट्वा स्वोच्चे च पश्यति । न शुभं गृहे स्वोच्च
मूलत्रिकोणे चेन्न च रूपात्रयमित्यादि । एतत्तु युक्तमिति प्रतिभा
ति । पूर्वं मते तु बहुधा अशुभं एवं बलमधिकमायाति । तेन युक्तं
उदाहरणे तु ग्रन्थकर्तुः सम्मत एव पक्षोऽस्माभिर्लिख्यते ॥ अथा
शुभमाह । तत्र नित्यरूपमिति । तत्र शुभेन वनितं यत्र तत्र अशुभ
च भवतीति एवं शुभमशुभं च गृहेषु ज्ञाते । अथ होरादिवर्गेषु शु

५८

शुभनभः संख्याहाः॥ षट्सुस्वस्थ वर्गेषु होरादृक्काणादिषु शुभपापफ
लांशे ज्ञेयं॥ फलं कुर्भ चैनिशहोरादिद्वपि शुह वन शुभ चावोधनतयोरर्द्ध
लक्ष्यं॥ अथ तयोः शुभाशुभयोः स्फुटकरणार्थं स्थापयेत् शुभजाति
के ऽद्रवज्ञाप्यामाह॥ येखेटभोग्यादिफलं शुभाशुभ बोस्थाने सरूपावर्गा
र्द्धविभाजितं तथा विधाय सप्तकोष्ठकसप्तकावलीं विधारणीयं शुभ
कोष्ठ कृतं तः॥१०॥ नक्षत्राणि संज्ञं भदृक्काणादिकेषु वर्गेषु तस्यार्द्धमतो वि
धेयं॥ कोष्ठेषु कोष्ठेषु चषट्सु तत्रैः पंक्तिरूर्ध्वाधः सुचरस्य तस्य॥११॥
व्याख्या॥ येऽशुभाशुभखेटभोग्यादिफलं पूर्वं कृतं तेन सरूपवर्गार्द्धवि
भाजितं विधाय। वर्गः सरूपा— पसहितो ज्ञेयः सप्तवर्गः। अष्टाविंश
र्वः॥ तस्यार्द्धं चत्वारः तैर्विभाजितं पूर्वकृतकृते चयमशुभे चयमशुभे
वयं च पृथक् पृथक् तु भुंक्ता कृत्वा तथा सकोष्ठसप्तकावलीं विधाय

अष्टभावि॥

६०

यततत्स्तदनंतरं चतुर्भक्तेशुभाशुभे मुख्यकोष्ठकेविधारणीयेतत्
शुभमशुभं च राशिसंलंभवति।अथभदन्त्यादिकेषु वर्गेषु न्यूनेष्वेषु को
ष्ठेषु।तस्यग्रहस्यपंक्तिद्वयपिशुभपंक्तौअशुभपंक्तौ च तस्यराशिस्तं
न्नस्यार्द्धं विधेयं। अस्योदा
हरणं यथा॥ रवेः शुभेक्य
१।०।० चतुर्भक्तः०।७।३०।गृ
ह कोष्ठधार्यं अस्यार्द्धं ०।७
३० होरादिषट्कोष्ठकेषु धा
र्यं। एवं रवेरशुभैक्यं ३।०।
०।चतुर्भक्तं ०।४५।०।अशुभपं
क्तौ मुख्यकोष्ठकेधार्यंअस्यार्द्धं ०।२२।३०।अशुभपंक्तौ होरादिषट्कोष्ठ
केषु धार्यं। एवं चंद्रादीनामपिकृतेन्यासः॥ ॥ ॥

॥अथ शुभाशुभयोः स्फुटीकरणमुपजातिकाद्वयेनाह॥ राशीश्वरस्या
पि फले न चैव स्वोच्चादिके सप्तगणा भवन्ति॥ शुभाशुभाख्ये च तदीय
युक्ता तादृग्ये दृष्टिमिकोष्ठकस्थे॥१९॥ उभे फले पूर्ववन्निवेशितेऽथ क
मेण ग्राह्यगोऽपि चैवं॥ होरादिके खेस्वरजैः फलैश्च पुनश्च हन्या
त्सकलानि तानि॥२०॥ व्याख्या॥ यथाय हस्वस्वोच्चादिके सप्तवर्गे
शुभाशुभाख्यो साधिते तथैव ग्रहो यस्मिन् राशावस्ति तत्राधीश्व
रस्यापि स्वोच्चादिके सप्तगणमसूले शुभाशुभाख्ये फले साधयेत् उ
पजातिम कोष्ठक ष्ठे गृह कोष्ठ कष्ठे पूर्वनिवेशिते पूर्वस्थापिते च उभे
फले शुभाशुभे ते तदीययुक्ता राशीश्वरस्य शुभयोगेन अशुभयोगे
न च संनाउपेतृ गुणायेत॥ यथात्र रवि वृश्चिके स्तोति राशीशो
भौमः तस्य शुभयुतिः॥४८।४५॥ स्फुटीकरणार्थं पूर्वनिवेशितं गृह

५१

शुभं०।१५।०।युतागुणितं०।१२।११ गृहस्थाने लिख्येत एवं राशीश्व

रस्य भौमस्य अशुभयुतिः।२।११।१५ पूर्वानिवेशितं रवेगृहशुभं०।१५।०।

अशुभयुतागुणितं।२।

२३।४६ अशुभपंक्तौगृह

स्थाने लिख्यत एवमन्ये

षामपि॥ अथ होरादि

केष्वपि गणोपि स्वेश्वर

जैः फलैः एवं कर्मक्रा।

एतद्दुक्तं भवामि। रवेर्य

स्यां होरायामस्ति तस्या होराया अधिपस्य शुभयुताहोरास्थं शुभं

गुणनीयं। अशुभयुता होरास्थमशुभगुणनीयं एवं दृक्काणादिषु

पि। पुनश्च हन्यादिसंयेसंबध्यते॥ अथगुणितशुभाशुभानांसा
— अपैतयोः शुभाशुभयोः पुनः। स्फुटीकरणमाहोपजातिकया
ह। वर्गेत्रातनस्थग्रहवीर्यघातमूलेनराश्यादिकवर्गजानां। इ
ष्टं बलानांभवतिस्फुटंसशुभाशुभानांमुनिसंमितं।हि ।१४। व्या
ख्या वर्गेत्रातनस्थग्रहवीर्यघातमूलेनसफलानितानिपुनश्चहन्या
त्। इतिपूर्वश्लोकस्थेनान्वयः॥ वर्गत्रोगृहादिस्वामितत्रवर्गेतिष्ठति
तेतत्स्थः। यस्यशुभाशुभंसाध्यते। इत्यर्थः॥ तयोर्द्वयोर्येवीर्येशुभसा
धनेइष्टगुणषट्कलेधेयोअशुभंसाधनेतुकष्टगुणाषट्कलेवनअपरस्य
गुणनंतस्यमूलेनसफलानितानियानिपूर्वंगुणितानिशुभाशुभा
नितानि। पुनश्चभूयोपिगुणयेत्। इष्टफलेराश्यादिकवर्गजानांशु
भाशुभानां। बलानांमुनिसंमतंस्फुटत्वंभवतीति। अस्योदाहरणं

६२ रवेः शुभसाधने रविः स्वगृहेः तस्येष्टगुणा बलं ०।५।३।२७ रविवृश्चि
कस्थानिगृहे ज्ञो भौमः स एव वर्गेशः तस्येष्टगुणा बलं ०।१।३।१४।२। अन
योर्घातः ०।२१।१४।७। सूक्ष्ममूलार्थं चारद्वयषष्ट्यासवर्णितः ४२०७ अस्य
मूलं ०।१।०।१६।
पूर्ववल्लब्धाभिगु
णितं रवेगृहशु
भं ०।७।२।२। पुन
र्मूलेन गुणितं जा
तं स्फुटं गृहे शुभ
बलं ०।१।७।१६।१। ए
वं होरादिबला

ण्यपि स्फुटानि कार्याणि। एवमशुभफलान्यपि साध्यानि॥ छ॥ छ॥
॥ इति श्री वल्लालदैवज्ञात्मजकृष्णदैवज्ञविरचिते श्रीपतिभट्टीयजा
तकपद्धत्युदाहरणे। अथ प्रयोजनकथनपूर्वकमायुर्दायकथनमिं
दं च ज्ञायतामिति॥ जातिके। आयुर्ज्ञानादेव होराफलानां कर्तुं यस्माभि
र्धायिःस्मा क्रियते न। आयुर्दायः संप्रदायागतोऽयं सच्छिष्याणां प्रीतये
कथ्यतेऽत्र॥ १॥ व्याख्या। अतः कारणात् अथ आयुर्दायाः साच्छिष्या
णां संततःशिक्षयोः शिष्यास्तेषां प्रीतये। अत्र पद्यं नो कथ्यते॥ कीदृशो
यं। संप्रदायागतः। ब्रह्मवसिष्ठादिगुरुपरंपरया ज्ञातः साच्छि
ष्याणामिति वदता दुष्टशिष्यायमायुर्दायो नोपदिश्यते इत्युक्तं भ
वति। तस्मात् कस्मात् यस्मात् कारणात्। होराफलानां ज्ञानकाले
शुभाशुभानां निर्णयः आयुर्ज्ञानादेव कर्तुं शक्यते नान्यथा। एतदुक्तं

६७

भवति। जातस्य नरस्य शुभाशुभफलं तत्पनाय जातकशास्त्र
प्रवृत्तिः तत्र आयुष्यो ऽभावे शुभमशुभं वा फलं कस्य भवे
त्। अत आयुर्ज्ञानमावश्यकं तस्मात्तत्प्रकारानाह। तत्रायु
र्दायो ऽत्रिविधः॥ ग्रहयोगजो गाणितश्च। ग्रहयोगजस्त्रिविधः
। नियतायुर्दायः समायुर्दायः॥२॥ अमितायुर्दायश्च।३॥ सचो
क्तजातकफलग्रंथेषु॥ अथ गाणितश्चतुर्विधः। अंशोद्भवः १
पिंडजः २ नैसर्गिकः ३ भजात्यक्षरामौ दितश्च। तत्र आंशोद्भवआ
युर्दायः कर्मयोग्यगुणाकाधीः स च स्फुटगुणाकाग्रयगुणा
कायोर्वधमूलं॥ स्फुटगुणकालश्चेष्टागुणाकयोर्वधमू
लं॥ अतः प्रथमतः उच्चचेष्टागुणाकौ स्फुटगुणाकं चावसंतानि
लकोपजातानि। रूप्यमाह॥ एकोनदीर्घाति समादि हगच्छतोय

द्रूपादिरूपं चयसंकलितं द्वयं स्यात्। चेष्टाचरश्मिजमथ
स्वमरीचिभक्तं तज्जायतेत्र गुणकं दलितं नदारव्यं ॥२४॥
कनेयभवेनांतिजदोर्धनिभ्यः श्रेढीफलेनेष्टदिरूपयुक्ते
तदादिनेस्वांशभिरुद्धृतेनेन नष्टघातमूलं गुणकः स्फुटः स्यात् ॥२५॥
व्याख्या। एकोनादोर्धनि समागच्छतः पदानि चेष्टोच्चरश्मिजे रूपादि
रूपचयसंकलितद्वयं स्यात् तत्स्वमरीचिभक्तं स तन्नदारव्यगुण
दलितं उच्चगुणकचेष्टागुणकश्चेति प्रकल्प्य सैकपदघ्नपदार्धमथैका
धंकयुतिः किल संकलिताख्येति प्रकारेण संकलितं साध्यं तन्नचेष्टा
रश्मिभक्तं सन्नश्चेष्टागुणको भवति। एवं रूपादिनोच्चरश्मिभ्यः सं
कलितं षकृत्वा उच्चरश्मिभिर्भक्ताल्लब्धं उच्चगुणको भवति। किंतु एवं
तदेव कार्यं यदा संकलित — नानुमन्यो नु — भवति। तदा कथं उच्च

८४

उक्षे चेष्टफलं गुणको कार्यो दृश्याहतः। ऊनेभवेत्तामितिः। तेष्टेष्टीफ
ले संकलितेन निजदीधितिभ्यः स्वरात्रिमयादिन्यूने भवेत्तां न दास्वा
श्रुभिः रूढ्ते स्वरश्मिभिर्भक्ते रूपयुक्ते अर्द्धिते कार्यः। चेष्टोच्चगुणको
स्तः॥ एतदुक्तं भवति॥ यदि संकलितेन रश्मिभ्योनत्वं भवति। तदापि
श्वमरीचिभक्तमिति भाग्यं दे च चेष्टगुणकः उच्चगुणको या साध्यः कि
नु रूपयुक्तोर्द्धिवंश्च कार्येतिविशेषः॥ अत्र केचित्तु इष्टेष्टीफले रूप
युक्ते अर्द्धिते स्वांशु रुद्धते नेष्टानि पात्रकमे पाशर्क्रमं बुद्ध्वा आनुपात
श्य द्विमो ऽंशयरूपायुक्ते इति स्थाने रश्मियुक्ते पठंति॥ अथास्यो
दाहरणं॥ तत्र रवे रुच्चरश्मयः॥ २०।७०।३९॥ एकोनदीधितिसमा
तगच्छन्न इतिश्रानोगच्छः॥ ७।७४।३॥ अस्येव नामांतरं पदमिति॥
सैकपदघ्नेत्यादिनास्य संकलितं साध्यते। तत्र स्यैकपदं [illegible]॥

सैकपदघ्नेसादिनास्य संकलितं साध्यते॥ १।१४।३२ पद ११।१।३२ इदं सै
कपदेन गुणितं ३।१७।३३। आस्यार्द्धं १।२३।३१। जातं संकलितं। अत्र
संकलितं रश्मिभ्यो न्यूनमस्ति अत उनेभवनाः। निजदिग्धितिभ्य इष्टकृत्या
नूइदं भ्याश्रुभिरिनैः २।१४।३२ भक्तं ०।२७।१७ रूपयुक् १।२७।१७ महीनं च ०।४९।४०
ओरवेरुच्चगुणकः ०।४९।४० रश्मियुक्ते ज्ञानिपाचेपि अथमेव गुणकोभ
वति। यथात्रश्रेढीफलं १।२३।३१ रश्मिभिः २।१४।३६ युक्तं ३।३८।०७ अर्द्धितं
१।४९।३२। स्वाश्रुभिः ३।२।१७।३९ उद्धृतं लब्ध मुच्चगुणकः स एव ०।४९।४०
अतो यत्र संकलितं रश्मिभ्योधिकं भवति। तत्रोदाहरणं। तत्र चंद्रस्योच्चरश्म
यः ६।१६।२३। एतेषामेकोनाः पदं ५।१६।२३ सैकपदेन ६।४५।२३ गुणितं
३६।०५।२१।३३॥ अर्द्धितं १८।२।४६।२ रश्मीरीचि ६।४५।१३॥ भक्तमिति लब्ध
मुच्चगुणकश्चंद्रस्य २।४९।३८। अथात्र सुगमोपायः॥ अस्याश्चैव्द्विरूपाः

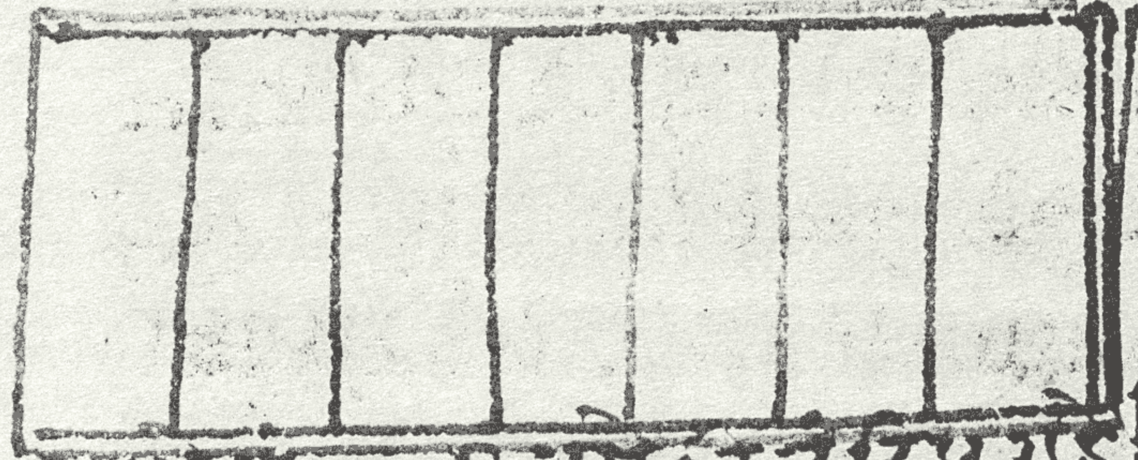
स्वा

६५ सेकाश्चतुर्भक्ताभवेद्गुणाः॥ अधिकाश्चेभिरेकाप्ते हृतिला गुणको भवेत्॥
१॥ यथात्र रवेरुच्चरसमयः॥२।१७।३२।१। अस्याः संति अतः सेका ३।१७।३२
चतुर्भक्ताः लब्धमुच्चगुणकः॥ स एव ० — यथा चंद्रस्योच्चरसमयः
११।४।३८।६।४।१७॥ एते आधिकाः संति अतो निरेकाः ५।४।१७ हृतिलाः २।५२।३८
जातः स एव चंद्रोगुणः २।५२।३८ एवं जातारम्यादीनामुच्चगुणकाभि
धागुणकाश्चालि रवेर्नेते॥

र	च	मं	बु	बृ	शु	श	र	च	म	बु	बृ	शु	श
०	२	०	१	०	०	०	१	२	१	१	०	२	२
४८	५२	५०	३६	४८	३२	३८	२२	५३	२६	२२	३६	३४	१९
४०	३८	३७	३५	१८	१०	३२	७३	२	२७	५६	३२	२	२२

अथ स्फुटगुणकमाहात
लब्धानमूलं गुणकः स्फुटः
स्यादिति तयोः उच्चचेष्टागुणकयोर्घातस्य मूलं स्फुटगुणकस्यात् यथा
त्र रवेरुच्चगुणः ०।४८।४० रवेश्चेष्टागुणकः ०।४२।४३ अनयोर्घातः ०।३३।
आस्य मूलं ०।४५।३६॥ जातो रवेः स्फुटगुणकः ०।४५।३६। एवमेव सर्वे जा

॥ एवं कर्मयोग्यगुणकार्थं स्फुटगुणकमुक्त्वा तदर्थमेवाग्र्यगुणकमपि
श्लोकाः ॥ नाः स्फुटगुणकालिरूक्तेः ते॥ ४ केनाह निरूपयं स्त्वावसिद्धोह

ना हृयेन स्वम वर्गज गुणमाह ॥ वर्गोत्तमे
स्वभवने स्वनवांशके च स्वरश्मंशके च गुण
को द्वित्रयं निरुक्तं ॥ अथ द्रूरूप ४३ स्माधि
पित्र गृहे सुहृद्रे स अंशकं सम गृहे स्वलु
रूपम कं ... श्रो मनोरिपुगृहे
रूध्वरिभेद रुं स्यात् ॥ शुद्रेष्वो गुणाभयालियः स्वलु कश्चिदेकः ॥ चेद्रोध
हृतो भगुणकोगणाचैः प्रदिष्टो होरादिगुणकस्त भवसद्दद्दृंग ॥ ५॥ ॥
व्याख्या ॥ वर्गोत्तमे स्वभवने वा स्वसुवने चास्वनवांशके वा स्व
अंशके चाग्रहे सति। गुणकोऽश्रुद्धिमं निरुक्तं॥ ह्यं गुणको
णको भवतीत्यर्थः। तत्र वर्गोत्तमात्त्रीकाल घुज्जातके। चं वर्गोत्त

६८ मः। द्विस्वभावराशौ नवं मासो वर्गोत्तम इत्यर्थः॥ स्वभावने स्वराशौ तत्त्व
स्वनवांशके॥ स्वत्रैराशिके स्वद्रेष्काणे। एवं चतुष्टयमध्ये यदि एकस्मि
न्नपि ग्रहः भवति तर्हि तस्य ग्रहस्य ऐक्यगुण्यं गुणाको भवति इत्यर्थः॥ अथ यत्र
३ दि पुनः चतुष्टयमध्ये कुत्रापि ग्रहो नास्ति तत्र॥ अधिमित्रादीनां मध्ये क
स्य गृहे स्तीति विचार्य॥ अत्र अधिमित्रगृहे सति अध्यर्द्धरूपं सार्द्धरूपं
त्रयाणामर्द्धमिति यावत्॥ ३ गुणाको भवति॥ सुहृन्मित्रराशौ सति सत्र्यंश
कं रूपं च गुणांश्च [illegible] ३ गुणाको भवति॥ समगृहे सति एकं रूपं १ गुणाको
भवति रिपुगृहे सति त्र्यंशोनितं रूपं द्व्यंशस्य [illegible] ३ गुणाको भवति॥ अध्य
रिभे अधिशत्रुगृहे सति दलं एकस्यार्द्धं गुणाको भवति॥ ३ अत्र अत्र अधस्त
नां कस्य छेदगतनामा॥ अथो क गुणानां मध्ये यः कश्चिद्गुणाको भवति स वे
दोद्भवानां चतुर्भक्तः सन् गुणाकैर्गुणाको गृहगुणाङ्को निरुक्तः तु पुनः त्वर
स्य भगुणाकस्यार्द्धं होरार्द्धं वर्गगुणाको भवेत्॥ अत्र सर्वत्र भाजक

स्त ले लिख्यते॥ यत्र भाजकद्वयं भवति। तत्र भाजकवधे फलं भाजको भव
ति। यथा वर्गोत्तमादि चतुष्टय गुणाः चतुर्भक्ताः जातो राशिगुणाकः॥ अधि
मित्रगृहे गुणाकः २ अयं चतुर्भक्तो जातो राशिगुणाकः २ एवमन्यत्रापि
राशिगुणाकस्यार्द्धं होरादिगुणाको भवति। अत्रार्द्धकरणे ऊर्ध्वांकस्यैवस्य
अर्द्धं कार्यं। यत्र ऊर्ध्वांको विषमो भवति तत्र अधस्तनांको द्विगुणः कार्यः॥ य
था वर्गोत्तमादि चतुष्टय राशिगुणाकः॥ ३ अस्यार्द्धं ३ २ होरादिगुणाकः अधि
मित्रगृहे राशिकागुणाकः २ अस्यार्द्धं २ २ होरादिगुणाकः एवमन्यत्रापि॥
अथ स्पष्टोदाहरणं॥ अत्र रविवर्गोत्तमादि चतुष्टय नास्ति। अधिमित्रगृहे
स्ति। अतो ध्रुवरूपं २ अयं चेष्टोद्धृतो राशिगुणाकः॥ २ ४ अस्यार्द्धं जातो हो
रादिगुणाः २ एवं जाताश्चेः सप्तवर्गजगुणाः चंद्रोपि वर्गोत्तमादि चतुष्टय
नास्ति शत्रुगृहेस्ति अतः स्वं रूपं नितिरूपं
२ गुणाकः अयं चेष्टोद्धृतो जातो राशिगु

गृ	हो	द्रे	स	न	द्वा	त्रिं
३ ४	३ १५	३ १५	३ १५	[illegible] १५	२२ १५	३ १५

२३

७

गुणकः ॥ अस्यार्द्धं होरादिगुणकः ॥ अस्यार्द्धं होरादिगुणाः ॥ गु
रुरपि स्वभवनवर्गोत्तमस्थितो रात्रिगुणाः ॥ होरादिगुण
कस्य ॥ शुक्रोऽपि वर्गोत्तमादिचतुष्टयमध्ये स्वे गृहे स्वगृहे च दृक्काणाया
स्थितोऽतोऽत्रालास एव रात्रिगुणकः ॥ होरादिगुणकस्य ॥ शनिवर्गो
त्तमोऽस्तीत्यतः स एव रात्रिगुणकः ॥ होरादिगुणकस्य ॥ एवं आन्ना
(गुणका लिख्यन्ते । यद्यपि एते गुणका भवन्ति । त
थापि बहुमाणगुणकानामेते गुणाः इत्यूप
ज्ञानिकार्हैनाहं ॥ एतेऽपि गुणाग्रे नामहत्त्रि
रपेक्षयानन्तरमाउकानां अनन्तरानाउकानां
गृहादिके वर्गेगृहे स्वकीये इत्यादि बहुमाण
(गुणकानामपेक्षया एतेऽपि सवर्गजगुणाक
अपि गुणा महत्त्रिर्गदिताः ॥ गृहादिके वर्गेग

श्री	र	च	मं	बु	बृ	शु	श

योस्य कीयो द्विगुणा इत्यादि वक्ष्यमाणगुणके सप्तवर्गजगुणनीया इत्यर्थः॥
अथ प्रथमं ताव छ्रातिगुणकस्यैव विशेषमाह। सार्धोपजातिकाद्वयेन
। नगांशाकारद्रमिता ३ त्यधीश राशौस्फ हृद्रमनि मूर्छनांशाः॥ ६ गनवा
श्विनो २२ रुपमुदासराशौ कुर्यांशकाब्धिश्यामिता ३२ द्विषन्के॥ नयोनगां
शा ३ अधिशत्रुराशीयतेः भसंज्ञा अपराश्रितवर्जं॥७॥ यगोनमाक्षीय
नवां शाद्दकस्थितेः अहेतु द्विनयं गुणाश्चेत्॥ एतेरथाक्षादिर्गुणोनिहत्यादु
द्दीरितं राशिगुणं पुनस्तं॥८॥ आरुष्मा॥ एते भसंज्ञा भवन्ति॥ राशिगुणाध्य
माशोपपुरूक्त्वादे तेषां राशिसंज्ञाकृता॥ एते के इत्याह॥ नगांशाका इत्या
दिना॥ अधिष्ठाराशौ अधिमित्रगृहे ७ रुद्रमिता नगांशा ३ सुहृदे त्वमे
निमित्रगृहे नवाश्विनः एकोनत्रिंशात्समूर्छनांशाः एकचित्वाः एकाविंशा
शाः २१ उदासराशौ समराशौ रूपं आद्विगांशा शत्रुगृहे विश्वमिताश्च
योरशाकुर्यांशाका एकविंशाः २२ अधिशत्रुराशौ त्रयो नगांशाः ३

६८

अथ भसंज्ञानामेनैषामकानामुपयोगमाह। अथ राशिवर्गमिति। अथ
राशिवर्गवर्गोत्तमांशो यत्र यत्र ग्रहः कश्चित्तिष्ठति तस्मिन्स्थाने तिष्ठन्नयं गुणोऽस्ति
तदा तं उदीरितं राशिगुणाः ये षोडश तो भगुणाः कर्तव्याः गुणकराशिगुणाः। ए
तेन रधिष्ठा दिग्गुणैः अधिमित्रादिगुणैः निहन्यात् गुणयेत्। एतदुक्तं
भवति। ग्रहो यादृशस्य राशेर्न भवति किंतु अधिमित्रादिगृहस्थितो भव
ति। अथ तावत्ता स्वग्रहस्य वर्गोत्तमनिमित्तं स्वक्षेत्रनिमित्तं चाय
दि तिष्ठन्नयं गुणोऽस्ति तदा ये षोडश तो भगुणाः कर्तव्याः तस्य राशिगुणकस्या
यं विशेषः स यथा॥ यस्य ग्रहस्य पूर्वं तिष्ठन्नयं गुणः उक्तः तस्य यदि अधिमि
त्रगृहेऽस्ति। तदा तस्य राशिगुणकः रुद्रमितैर्नगाङ्कैः ११ र्गुणनीयः॥
राशिगुणास्य उर्ध्वाङ्कः एकादशाभिर्गुण्यः। अधस्तनाङ्कः सप्ताभिर्गुणनी
य इत्यर्थः॥ एवं स ग्रहो यदि मित्रगृहेऽस्ति तदा तद्राशिविम्बच्छेदानां [illegible]

राशिगुणकोपादीयः राशिगुणकस्य ध्रुवांकस्थ एको नास्ति अतः १ गुणा
कार्यः अधस्तनांक एकादिं राशिगुणं कार्यं इत्यर्थः ॥ एवं सप्तग्रहोपादिस
मग्रहे स्तिन दारूपं गुणकः य पास्ति न एव राशिगुणक इत्यर्थः ॥ एवं सप
दिग्रा ग्रहे स्तिन दाविश्वामिनैः कुंडाशाके ॥ २ राशिगुणकोगुणनीयः
।उध्रुवांकस्थयो स्थाने द्वगुणाः अधस्तनांक एकादिं राशिगुणाः कार्याः इत्य
र्थः ॥ एवं सप्तग्रहोपादि आधिवान् ग्रहास्तिन राशिभिः सप्तमांशोः ३ राशि
गुणकोगुणपः ३ ध्रुवांकस्त्रिगुणाः अधस्तनांकः सप्तगुणाः कार्य इत्यर्थः
॥ ॥अथ पस्योदाहरणं लिख्यते ॥ अत्र वर्गोत्तमे स्वभवने स्वनवांशाके
चागुणकोऽद्वितीयं निरुक्ताभिलिषु धगुरु शुक्रवा नैश्वरा षांद्विनयं गुणा
क ३ तस्मोऽस्ति न अत्र कस्यचस्वगृहे स्ति अतो बुधगुरु शनि नामेव राशि
गुणकस्याविशेषः ॥ अत्र बुधः शत्रुगृहे स्ति अनः कुंभराशा कापेध्यपि
नाद्विषमे इति जातो गुणकः ॥ २ बुधस्य राशिगुणकोयं २ अस्या

५८

गु

ध्वांकेस्त्रयो र त्रा गुणो २६ अधस्तानांके ४ ए कार्विं त्रानि गुणो च ८४ आ
नो बुधस्य राशिगुणाः ३१२ अथ गुरु राधिमित्र गृहे स्थिते अत्तो नगांत्रा
का रुद्रमिनागुणाः २ शेः राशिगुणस्य ३ ऊर्ध्वांके ए का र त्रागुणा अध
स्तानांके सप्तगुणे च आनो गुरो राशिगुणकः ३२ त्रानि रधिशत्रु गृहे स्थि
अनस्त्र्यो नगां त्रागुणकः ३ त्रानि राशिगुणास्य ३ ऊर्ध्वांकात्रिगुणो अध
स्तानांके सप्तगुणो आनाः त्रानि राशिगुणकः २१ एवं राशिगुणकस्य संस्कारो
ज्ञातं ॥ एवं यथा स्वभवं राशिगुणक
स्याधिशेष मुक्त्वा उपेंद्रवज्रया सुप ज्ञाति
काईनच अनं नरला उकानाहु ॥ गृहा
दिके वर्गगणे स्वकीये द्विको गुणा ३ स्यं
विवर्जितः स ५ ः अधि स्वभे मित्रगृहे न

	सू	च	च	म	बु	शु	श
ग							
हो							
द्रे							
स							
न							
द्वा							
त्रि							

137

वांशा चिन्हेच तत्पं ५ च समस्थगे हे ॥ २१ ॥ नवांशकाः पंच ५ । २ विरोधिराशौ गुणा
शकः स्यात् द्विध वैरिणो भे ॥ आस्था ॥ गृहादिके वर्ग गणे स्वकीये सति द्विको
गुणा भवति आधिष्ठे भे सति त्र्यंशादि वर्जितः सद्विकोगुणो भवति । मित्रभे स
ति चिन्हे नवांशाः २ समस्थगे हे सति रूपं विरोधराशौ शत्रुभे इत्यर्थः । तत्र
पंच नवांशकाः ५ अधिशत्रोः भे सति गुणांशकः स्यात् । इत्येव समस्त
वर्गेषु अनंतर स्वाउ काभवंति अस्योदाहरणं ॥ यथात्र रविराधिमित्र
हेस्ति । अत स्त्र्यंशादिवर्जितः स्वाधिष्ठभ इति जातो हे नंतरस्वाउकः ।
३ गृहादिके वर्गगणे निरवि स्वहोरे स्ति । अतः होरायां द्विके गुणः । २
त्र्यंशधसमस्थ ह्के षोस्ति । अतो रूपं समस्थगे ह इति रूपमानं न
स्वाउकः १ मित्र सर्भान्तोस्ति अतो मित्रगृहे नवांशा चिन्हे इति जा
नः सर्भान्तो नंतर स्वाउकः १ समस्थे च नवांशक द्वादशांश त्रिंशांशे

८०

श्चस्ति। अतो रुपंच समस्थगेह इति न चांत्यादिषु जातो नं नरनाङकाः १९ एवं र
वे सप्तस्तु वर्गेषु जाताः। अं नरलाङकालि रव्य नोएवं चं द्रादिना मजाता। अंनरना
ङकाचिरव्य नो अपानं नरनाङकः हतानां लि मात्रय गुणं कर्म
यो ग्यगुणाचत्रप जाति कोनराह्वे न त्रप जाति कयात्रप
जाति कापूर्वार्द्धं न चाह॥ पूर्वभ पूर्वं गुणा का यत्रप वर्गे
षु सप्तास्विह गुण्य संज्ञाः॥१७॥ गुणपाणुपोः स्वैराधिकारे लब्धे रुके गुण
स्यात्। आधेमिश्रितैरलैः॥ स्मृतो वुधैराश्रयसंज्ञितो भयेषु॥१४॥ नष्ट
गं मूलं स्वलु कर्मयोग्य आयुविधाने गुणाकारमुक्ताः॥ व्याख्या॥ पू
र्वं वर्गोत्तमे स्वभ यनेन यांत्रा के च स्वन्मंत्राकेच गुणा को द्वितीय निरुक्तामि
सादि नासप्त सु वर्गेषु। सभपूर्वी गुणकाराः त्रां गुण कपूर्व काउ गुणका
उक्तास्ते। इह कर्मणि गुणसंज्ञा ज्ञेयाः॥ अथ रहादि के वर्गगपोस्थकाले

५	२	१	१३	१	१	१	
३	१	१	२	१	१	१	

येऽङ्कोगुणाः दशादिना दशानीमुनेरधिकारलब्धैः स्वस्वाधिकारस्था
नैः स्वैर्गुण्यैः अनंतरनाडकेस्तैर्गुण्यानियाः ॥ अस्योदाहरणं ॥ यथा रवे
पूर्वगुणकः ॥ २० दशानां गृहे नंतरनाडकः ॥ ५ ऊर्ध्वांकेन २ गुणिते १० अध
स्तनांकेन २ अधस्तनांके गुणिते ४० जातो गृहगुणकः २५० एवं होरास्थ
पूर्वगुणको २० होरास्थेन आनंतरनाडकेन २ गुणिते जातो होरागुण
कः ४० एवं सप्तांशस्थपूर्वगुणः ॥ २० सप्तांशस्थेन अंतरनाडकेन २

१८

३१

७१

॥ गुणितो ज्ञातः सर्वत्र गुणकः ३२ एवं गुणितास्तत्र चर्गज गुणका लिख्यन्ते

२	५	८	७	४	३	२

अथ गुणक अथ गुणकः ॥ अथ आम्रये

गुणकात्परिमाहा गुणाः स्यादधिमित्रिने स्तोरिति अधिमित्मिनेरेकीकृतो रितिरिति ॥ आधिमेश्वनैरेकीकृतस्तैर्जातो गृहादि गुणकैर्योगणाः स्यात्सुधैराश्रय संज्ञेतस्मृतः ॥ अत्र पाठी गणितामेषैर्यद्यपि स

मञ्चसंख्या योगः कर्तुं शक्यते तथा नराभिज्ञार्थं मया गृहादि गुणकानस्य स्वभाजके नभक्ता योगे कृते गुणको भवति॥ यथा अरवेः दृष्टांके ५५ भक्ते लब्ध

गृहे ७३।७३।७०एवस्वे होरागुणकाः।६ उर्ध्वांके भक्ते लब्धं होराङ्कं।७२।७३।७०एवं
ज्ञातानि तेषां योगात्सकाश्यान्नाम्य गुणिकाल्लिरव्यंते। ज्ञाता ह्वयादीनामाश्रय
गुणकाः अथाश्रयगुणकार्थं सुगमोपायः॥ तत्रमतन्तत्राश्लोकाः॥ स्वस्ववर्गे
गजभुवर्गे गजभुवो ।१८ धिमित्रस्य शरेवस्व ः।१५ त्रयोदशास्तु ।१३ मित्रस्यस
चनंदः प्रकीर्तिताः।९ शत्रोर्वर्गेनपाच्च ५ रामा ३ स्तुरधिवैरिणः॥ गृहे तुष्टिगुणा
ज्ञेयाः ३५।३०।२६।१८।१०।६ स्वयोगो भाजसंज्ञकः॥ ३॥ वर्गोसमे यास्याज्ञोयास्वाज्ञो
यास्वहं क्षायास्वके गृहेषु गुणगा भाजकाशो ज्ञात्सत्समा येन्यत्र च्यते॥३॥ अथाध्व
यो १८ भाजकस्याद्धिमित्रगृहस्थितो॥ गुणेषवः ५ सुहृद्गेहे समगेहे कराद्रयः
७२॥ शत्रुगृहेष्टात्रस्युर्वा ।१८ चेदं शा ।७७ रधि शत्रुभे। भाजकेन हृते भाज्ये
यल्लब्ध माश्रयजो गुणाः॥५॥ वर्गोत्तमादिशेनयसंस्कारोप्यस्ति तं स्पष्टयु
। तत्राधिमित्रगेहे चेद्दि शां ।७ स्वर्गे ७२ तुला ।७।७।७धनं॥ मित्रगृहे कर

८२ त्राशा५०न त्वाष्टेदु१८१ कलत्ताधनं॥ ०११५।३१ त्रान्नु गृहे पूर्णापक्षाः २०न वाष्टे
दु१८२ कला ०२।२० रूपं॥७॥ आधि त्रान्नु गृहे मित्रे २ स्वर्गभिक्ते ९।५।४३ भवेद्द
५ त्रां स्वभेषे सम स्ते वापि संस्कारो नेवविधेने॥८॥ अस्योदाहरणं॥ तत्र र
। विराधिमित्रगृहास्ति आनोधिमित्रस्य त्रारें द्व चन्नानि पंचद्द त्रांशाशा ९९ गृहे
नुद्विरुपाः त्रिया द्रुक्कत्वान्॥ गृहे त्रिशान् ३० जाता। होरा तुस्व स्यवर्त्त
तो अतः स्वस्य वर्गेगजभुच द्वच द्वानि होरायां १८६ द्वा समस्यास्ति अतः स
मस्य न च कीर्तिता इति ज्ञाता द्रेष्काण सप्तां त्रांगो मित्रस्यास्ति अतत्रयोद
व स्युर्मित्रस्येति ज्ञाता सप्तां त्रां॥ १२ नवांशा द्वादशांशा त्रिंशांशाः समस्य
वर्त्तते। अतः समक्षन च कीर्तिता इति ज्ञाता नावांशादि त्रिके २ एवं जा
तारवेः स प्तवर्गेषु अंकालिख्यंते॥ अथ ध्या ८७ ज्ञातो भाज्याः अथ भाज
काः। अत्र वर्गौ त्तमादि त्रितयेकिमपि नास्ति॥ अ राधेसप्तवर्गेषु अंकाः लिख्यन्ते॥

गृ	हो	द्रे	स	न	द्वा	त्रि

तः अथाध्वयोभाजकः॥ अस्याह्यधिमित्रगृहेस्थितत्वान्निजोभाजकः ५।४८ अ
नेन भाज्य २७ भक्तेजातम् आश्रयगुणाकः ३।१।५५। एवमुक्तरीत्याजाता
भाज्यांतराभाजकांका आश्रयगुणकाश्चलिख्यंते। अत्रानुयोगवर्गोत्त
माहिंचितत्पमध्येस्यन वा त्रास्ति अतो बुधाश्रयगुणाकस्य संस्कारः।
कार्यः तद्यथा। बुधः शत्रुगृहेस्ति अत्र बुधशेषं २८ हृतार ५ मितिजा
तं ०।२।२१।३७ अनेनजनो बुधाश्रयगुणो। ३।११।३७ जातः संस्कृतः ३।५।११
गुरुरपित्रिष्वन्यत्रास्ति अतो गुरुगुणाकस्यापि संस्कारः क्रियते। तद्यथा
गुरुरधिमित्रगृहेस्ति। तत्राधिमित्रगृहे चेत्स्यादित्या० स्वर्गहृताघन
०।२४।३७। गुरोराश्रयगुणाकः ३।५५।० धनेनयुतो जातः संस्कृतः
आश्रयगुणाकः ३।२।२३।३७। शुक्रोयद्यपि स्वगृहस्थोपोस्ति सं
स्कारोयुक्तस्तथापि स्वभेषसमभे वापि संस्कारो नैव विधेयत इति शुक्र
स्य यथास्थितं एवाश्रयगुणाकः ३।२०।० त्रानियोगो नमोस्ति अतः

६३

श्वानिगुणाकस्य संस्कारः क्रियाते॥ श्वानिरधिश्वा
सुगृहे — अतोधिश्वासुगृहेनेत्र २ स्वर्गः २ भक्त
भवह गाणामिते जातरूपं ०५। ४३ श्वानेः आश्रय
गुणाकः ०५४०४ हतेन ०५। ४३ हीनोजातासंस्कृतश्वानेराश्रयगुण
कः ०२७।६३। अन्येषां तु संस्कारनिमित्ताभावात् यथास्थित एवाश्रय
गुणाकाः — जातरश्मीनामाश्रयगुणाः ०। २७। १७३ एवं सु
गुणोपायनापि जातारूर्चसमा स एवाश्रयगुणकाः अथ कर्मयाग्गुणकमा
हानस्य स्फुटस्यापि चयोभवे ग्रस्त दृग्भूल कर्मयो
गा। आयुर्विधाने गुणाकारत्ते सुक्ता दूनित्याः स्युः॥

र	न्य	मं	लु	४	३	श्वा

नस्यअग्रयगुणाकस्य। अथ चस्फुटस्य ग्रागुलकगुणाकस्ययोव
धःपरस्परगुणानंभवेत्। मद्वर्गमूलं आयुर्विधाने। अयुतिमाः
स्तगुणीनाग्रनिवस्तमापायुंग।पोलेःकर्मयोग्य। कर्मयोग्यगुणा
कारकः। उक्तामामुचगपाका।दिनामध्येआयुःकर्माणि। आय
मेवोपयुज्यत इत्यर्थः। तद्वर्गोमूलोज्ञेने। तस्य वर्गस्तस्यमूल
मितिमार्थः। यतोबुधस्य वर्गफले मूलेचरद्दीलेचधनुल्यमे
वस्यात्। नचिन्तोषः। अतस्तद्वर्गमूलमिति तस्यचधस्यवर्गमू
लमितितस्यच धस्यवर्गमूलेन नुधनमूलमित्यर्थः॥ सिधा॥ अ
स्योदाहरणं। तत्रखेरा अग्र गुणाः।१११२५। धागानीलस्फु
टगुणाः [illegible] कः।।१७।२१। एवंजातारव्यादिनां कमयोग
गुणीकाभ्यः।लिख्यते। अथपजातिकोलदाहेनआयुःक

६४

कलाविधानमहाग्रहस्यालिप्ताः ख
खसिद्धभक्त भोक्ता कला शेषमिहायु
रेवं अः १४ रास्यादिकस्यालिप्ताः कार्य
ताः खखसिद्धेष्वनुविंशतिशतैः २७
०० भाज्याः अत्र येन शेषता आयुषः कला भोराश्यः ७
त्रिषद्गुणाः १२६० अंशैर्युता १७ जाता अंशाः २२७ एतेषां षष्ट्या
गुणिता १३६२० कलाभिर्युता २ जाता ग्रहस्य लिप्ता १३६२२
एता खखसिद्धभक्ता २७०० शेषं आयुः कलाः १६२२।२५।
एवं चं ग्रहादिमपिजाता आयुः कालः अथैषं च ज्ञातुं येन
उपजातिकया चाऽयुकलानां च क्रया नाडी हानिमारु—
लग्नं ग्रहानामदिषज्ञहेभ्यो हीनं तदानं स

सू	च	मं	बु	बृ	शु	श
१८३५	१३५७	२१	५०४	२२८७	१७१३	७७८
२५	२	३३	१६	५५	२०	२९

रा १नि हरसंभवत्यात्। नै बाधिवेत्र नत्ररवगोनलग्नेलिसेकृते रा
शिकलाविभक्तो ११३॥ आयुः कालानांसहरः स्फुटः रूपाद्यमूनः स्व

हरः स्त दानी॥ रूपादि शुद्धो गुणा कत्कना॥
सामे वहि पापाद्युचरोनलग्ने॥ ११ शुभोन
लग्नेतुदुरोहिघ्न आयुः कलाभ्यो हरलब्ध
लिभाः॥ केशोधनीयाद्यदिरूपकोनो हरस्तदानीं गुणयाः १५ आरब्धा
रहेनलग्नान्ताह्कृते कलिकृते मनो राशिकलाभिहा द्दरा नूने १८००
विभक्तेयस्तं — आयुकलानांस्फुटोहरस्यान्त्र थसहरोरूपोनो भवे
त्तदारूपादिशुद्धः सन्नासामायुः कलानागुणाः स्यात्। परं पापाद्युच
रोनलग्नेपापस्य हपोनोलग्नेएवंभवति पापस्य हरस्य हरष्प एवं साध
नेइसर्थः॥ शुभस्य हरस्य हरसाधने पिशुभस्य हेन ३८ — निमेकृते

३१

६५

लग्ने एवं भवति॥ विशेषमाह॥ शुभेन लग्नेन निःशुभग्रहस्य हरसाधने
पि शुभग्रहेन कर्तव्यं लग्नं॥ कृते प्राग्वदेव हरः साध्यः॥ किंतु स हरो रोद्वि
गुणः कार्यः॥ अत्रोपपत्तिः शुभो न लग्ने कृते प्राग्वान् हरे कृतेऽय
द्विसहररूपा भून्नोभवेन्नालदा न स्यादि विधायतः पान् शेषध्नेऽशोभं शु
भग्रहस्य आयुः कलानां गुणको भवतीति॥ अस्योदाहरणं॥ अत्र
लग्नं २।७।५६।२८। रविः ७।१७।१९।२५। नंशानं ५।१७।२७।३ अत्र
ग्रहोन लग्नस्य षड्राशिभ्योऽधिकत्वाभे चाधिकस्कृत्वान् रोद्वहर
संक्षेभदो नास्ति॥ अथ लग्नं चंद्रे ५।१९।२१।१२।३ नंशानं। ७।२९।
३।१५५॥ अत्र लग्नं ग्रहोनं यदि षड्गृहेभ्यो हीनं तदानीं हरसंभवः
स्यादिति मुक्तत्वान् चंद्रस्य हरसंभवोऽस्ति॥ अथ नक्षत्रसाधनं॥ रवगोन
लग्नेऽस्मिन् ०।२८।३।५९। लिप्ती कृते ४०७।५५। राशिफलानि भ

१८००। लब्धं हरः।०।४।२।२७ अथ रविः पापग्रहस्तस्य स्थानत्रयस्थितिरुद्दः सन्०
।०।०।५।०। शुभाकस्यान्तु हद्धुचंद्रस्तेम्योग्य होस्ति।अन्तो।रूपान्।अपत्यस्य
हरस्य०।४।२।१०। अर्द्ध कृत्वा ०।२।०।२।५। रूपान्न्यूनाधिनं ०।२।५।३५। यत्तथ्यं स्था
युः कला नां शुभाफ ः।अ थ भौमगुरुशुक्राणामपि हर संभवो नास्ति बु
धशन्यो स्तु हरसंभवोस्ति तस्मात्प्रथमे ते बुधेन ०।२।४।१६।३ऊनी कृतं लग्नं ५।२६
३३।१२। शिष्टं कृतं।०।५।१२ राशिकला १८०० विभक्तोस्मिन् लब्धं हरः ५।
५।३।७ भौम लग्नेतु हरोक्तिर्नेष्ट इति शुभासनू जातो बुधहरः।०।०।०।५।०८।
अथ शनिः ०।७।५।१।२।२। लग्नमूनं ७।२०।०। अस्मिन् शिष्टीकृते ३।७।२०।७
राशिकला १८००। विभक्ते लब्धं हरः ७।०।१।०।१। रामेः पाप ग्रह स्थानात् पुष्या
स्थित एवायं तच्छिः ०।२।४।१०। अन्येषां हरसंभवो नास्येव।अ अ स्तग
मोपाय। ग्रहे न लग्नं ष ड्भास्यं पद्यस्ति हर संभवः। तत्र होन लग्नस्य

८५

भागाद्ये द्विगुणो हरः। रूपाढ्ये हरे रूपाद्विघ्ने गुणको भवे
त्॥ रूपाधिकः शुभ हरो द्विगुणः सन स्कुणो भवेत्॥ गुण
कोरूप सयुक्तार्द्धितः स्यच्छेदस्य जायते॥ अथ ग्रहस्फुटमाह॥ आ
युः कालभ्योवि ~~[illegible]~~ ग्रहलब्धलिप्ता इति। अ
हयस्यआयुः कालात्रयधरुष्ठा१ कत्वहरेण भागेश्च हीने लब्धलिप्ता॥
द्वितीयस्थानस्थितान्योआयुः कलाभ्योविश्लोधनीया॥ अथ यदि
कोष्ठनाहुः शोभवति॥ तदैवं न कार्यं किंतु तत्र योगपाक्रतो स्तितद्विश्ला
युः कालकेवलं गुणनीयाः एवं कृते चक्रपानाई हानिर्भवति॥ अथ स्यो
दाहरणं। तत्र चांद्रायुः कला २१।२३।३ चंद्रगुणकः ०।३५।२७। गुणिताः
१२।२७।३।२३। जाताश्चक्रपानाई हानिसंस्कृतार्थ्यं द्रायुः कला १२।२७।
२३। बुधस्यआयुः कला ५।७।१५।४ बुधहरेण ८।७।१।८। भक्ता

१५१

लब्धाः कलाः ।४७५५१ एता बुधायुः कलाभ्यो शोधिता जाता सं स्कृ
स्कृतायुः कालाः ॥४६।२५॥ अथ शनेरायुः कला ७७।५२९॥ तानि हरः
२२ भक्ता लब्धाः कलाः ॥८५।२११ एता शनेरायुः कलाभ्यः ७७।१२९॥ शो
धिता जाता संस्कृता शनेरायुः कला ॥२२।२९ अत्रायं विशेषः ॥ यद्ये
क वृद्धि आदृ योगहा भवति तदा तेषां मध्ये बलाधिकस्यैव चक्रपाता
र्द्ध हानि कार्या ॥ नान्येषामिति । एवं चक्रपातार्द्ध हानि । संस्कृता आयुः
कला सौम्यं तेः । चक्रपातार्द्ध हानि आयुः काल ॥ अथ यं चक्रपाता
र्द्ध हानि संस्कृत सर्वेषामायुर्दायेषु कार्या इति शालिन्याह ॥ एवं
कार्ये चक्रपाताद्ध हानेश्चायुर्दायेयं शत्रुजेपिंडजेपि
नैसर्गारव्ये नीचशमोदिते चहारे कृताले कर्के नं गुणं
चाख्याः ॥ एवं लग्नं ग्रहोने पारिषड्गृहेभ्यो हीनमि

सू	च	मं	बु	बृ	शु	श

66

सादिपूर्वोक्तैः प्रकारैर्यो हरं स्यात् ॥१२॥ एककोनैरूपाद्दृश्यं ॥ हारं
रूपाद्दिघ्नो ध्रुवगुणकं च कृत्वा ॥ आं त्राजे पिंडे तेनैः सर्गाख्ये जीव त्र
मौनेन वक्ष्यमाणे आयुर्दायचक्रपातादहर्निःकार्याः ॥ अथ वर्षाद्या आ
युरानयनं मत्रोक्तं नपाह ॥ आयुर्लिप्ताः स्वगुणगुणिता व्योमपक्षाप्त्या
प्ति २० भक्ताल्लब्ध अब्दमासादि वत्सा घटि यता घटिका विनाड्यः प
लानि च स्युः ॥ अत्राथ विधिः पत्रस्य ग्रहस्य चक्रपातादहानि संभ
वन्ति तस्य हानि संस्कृता ॥ आयुः कल ॥ अत्रास्याः ताः आयुः कलान
धाविधिः पत्रस्य कलाभ्य स्वस्य कर्मयोग्य गुणकेन गुणिताः वि
कलात्राव्या विभज्य लब्धपसुपरियोजयन् ॥ ततो व्योमशून्याब्धि
भि २०० भागो देयः पलब्धं तानि वर्षाणि भवंति ॥ शेषं कलावि
कलाभ्य द्वादशघ्नानि गुणायत्त विधलात्र षष्ट्यादिभक्तलब्धं कला

153

गुणो ऽयं पुनरपि तासां कलानां व्योम शून्याग्निभिः॥ १२०० भा व्युदे
वः एतल्लब्धेन मासा भवंति पुनः शेषांशैः त्रानासंगुणपषष्ठ्याल लब्धक
लास्तु यो ऽयं कुम्भहतांता २०० भाक्षे गो रेषः यत्लब्धं ते दिवसा भ
वंति॥ पुनः षष्ठ्या संगुण्य द्वित्रानाभागियल्लब्धं घटिपलानि भवंति
॥९ यं उक्तप्रकारेण सर्वं ग्रहचक्रजनितं सकलग्रहसंभवं आयुर्वर्षादिक
मानीय तत् काचिन्नादिधिनालग्नाद् आयुः साध्यं॥ तत्र बालग्नस्य राश्या
दिलिप्ताः कार्याः ताः खखाभ्रसिद्धभक्ता २००० शेषलग्नस्य आयुः कला भ
वंति॥ अथ आयुर्लिप्ता स्वगुणा गुणिता इति विधो लग्नस्य गुणकाभावा
न आद्य काल केवलं व्योमसून्याग्नि २०० भक्तलब्ध वर्षाणि॥ तत्पूर्व
वल्लूपादि कमपि यात्स्याल्लब्ध वर्षादिकमायुर्भवति॥ किंतु लग्ने॥ लग्ना
युर्विशेषोऽस्तिस्य च अग्रिमश्लोके वक्ष्यति॥५॥ अथोदाहरणं॥ तत्र

८८ खेरायुःकला ११८३१४५ खेः कर्मयोग्यगुणकेन ११।२३ गुणिता २९
३१३९ भौमस्यस्वाष्टि १२०० भक्तलब्ध वर्षाणि २० शेषं ११३।३४।१ द्वा
दशगुणं १३०२१७२ षष्ट्यालब्धे उपरिसंयोज्य जातं १७८। ११२ द्विशत्या
२०० भागे लब्धं मास ९ शेषं ०७५। १२ त्रिंशताः संगुण्य ८७६९ द्विशत्या
भगि २०० लब्धे घटिका ४३ शेषं १५० षष्ट्यासंगुण्य ९६०० द्विशत्या २००
भागे लब्धे विकलाः ४८ एवं जातं खेः वर्षादिकं खेरायुः १०।९।२६।४३।
४८ एवं चंद्रादीनामपि जातानि लिखितानि ग
अथ लग्नायुः साध्यते राश्यादि लग्न ७।४।५६।
२८। अस्य लिप्ता १३३६२८ स्वस्वासिद्धभक्ता शे
षं लग्नस्य आयुःकला ४९।५।२७। एता भौमस्य
स्वि १२०० भक्ता लब्ध वर्षाणि ७ शेषं ९६।२८ द्वादशभिः १२ संगुण्य ११५७।३६।

र	च	मं	बु	बृ	शु	श
३	१	११	४	१०	१२	०

द्विरात्राभागे लब्धमासाः ५ शेष ७५७। ३६ त्रिंशद्गुणं ७७२८ द्विरात्रासाविभज्य
लब्धं दिनानि २३ शेषं षष्टिगुणं ७६८० द्विरात्रासाविभज्य लब्धं पलानि ३७ एवं
लग्नायुर्वर्षादिकं जातमायुः भगादिकाद्ष्पनुपातेन लब्धमासादिना संयुत
मात्र कार्यं॥११॥ अत्र अंशादि आयुर्दाये लग्ने वीर्याभ्यधिके लग्नबले षड्धि
केसति। अनुपातलब्धेन अथ लग्नस्य भागादिकाद्पि॥ अनुपातलब्धेना
मे त्र्यादिनान्यसंयुता कार्या॥ एवं कृते स्फुटं लग्नायुर्भवति॥ तत्र आनुपातोय
प्या॥ इह तस्य लग्नस्य आयुः तुल्यैः लग्नराशितुल्यैर्वर्षैर्विधेयं हि एकस्मिन्
राशौ। एवं वर्षं भवति। तत्र राशौ त्रिंशद्भागाः ३० वर्षस्य मासा द्वादश १२
तेषां त्रिंशद्भागे ३० द्वादश मासा लभ्यन्ते तेन लग्नस्य भागादिना किमि
ति अनुपातः॥ अत्र भागादिकस्य द्वादशगुणकारत्वं त्रिंशत् भाजकः॥ १२॥ ३०॥ गुण
हरौ षड्भिरपवर्तितौ जातो गुणः॥ २॥ भाजकः ५ तथा लग्नस्य भागादि द्विगुणं
कृत्वा पंचभिः॥ ५॥ भक्तं लब्धं मासाः शेषं त्रिंशद्गुणं पंचभिर्भक्तं लब्धं दिना
दि शेषं षष्टिगुणं पंचभिः भक्तं लब्धं घटिकाः शेषं षष्टिगुणं पंचभिर्भक्त

७८

लब्धं पलानि । इत्यनुपातलब्धं भमासादिनोपि लग्नायुः संयुतं
कार्यं ॥ अत्रोदाहरणं ॥ अत्र लग्नवलग्नं ।२२०।२९। रूपषड्भागाधि
कमास्ति ॥ आतो लग्नचायाभ्यधिकमस्ति अतो लग्नं राशि । ३ नु तुल्यैश्च वर्षै २
लग्नायुः ७।५।२।३।८।२८। अथ लग्नस्य भागाः ७।५६।२८। द्विगुणिता १५।५२।५६
पंचभक्तं लब्धमासः ३ । शेषं ०।५२।५६। त्रिंशता २७ गुणं पंच्याउपरि योज्यं
७७६।२८ पंचभिर्भक्तं लब्धं दिनादि २३ शेषं ७।२८। षष्टिगुणं ।९० विकला
२८ युक्तं ७८८ पंचभिर्भक्तं लब्धं घटिका १७ शेषं ३ षष्टिगुणं १८० पंचभिर्भक्ते
लब्धं पलानि ३६ इति अनुपातलब्धं मासादि ।३।२३।१७।३६। अनेनापि
लग्नायुः ।२।५।३।३८।२८। युक्तं २।७।२३।५६।८। जातस्फुटमायुः ॥ अथायु
र्योगार्थं सर्वेषां आयुषि वर्षादि कानि लिख्यते । अथ पिंडायुष जातिकस्या
हानवेद्वोबापायमाम्रारस्मादिया कुरापंचसुवः कुपक्षाः ॥ नरचा
।१।१।२५।१५।१२।१५।२५।१२।०। भास्वत्सुरत्नयहणां पिंडायुषोव्दानि स्युः

गं गानां ॥१५॥ व्याख्या ॥ निजतुंगगानां स्वपरमोच्चतुल्यानां भागस्थग्रसुरग्रहाः ग्रह
णां ॥ सूर्यादिग्रहाणां पिंडायुषः अष्टाः वर्षाणि भवंति ॥ केतेऽष्टादश्या हान
वेदेव इति ॥ नचेदं चः १९ सूर्यस्य चंद्रस्य षाण्यमा ॥ २५
~~सूर्यादिग्रहाणां पिंडायुषः अष्टाः वर्षाणि भवन्ती ॥ केते~~
~~आष्टादश्या हा ॥ नवेदेव इति ॥ नवेदं चः १९ सूर्यस्य चंद्रस्य~~
भौमस्य व्रारदमा १५ बुधस्य द्वादिवाकराः १२ गुरोअच्च
वः १५ भृगोः कुपक्षी २१ शनेः नरवा २० पुनर्द्रकोभवादि

						उच्चे वर्षा

॥ सूर्यादीनामायुश्चानितउच्चबलार्थं ॥ शरवे लिखितानि ॥ तानियथा ॥ लग्ने रवेः
स्योच्च ०।१।१०।० समोराश्यादिस्थिते पतित दशांश कोनादि ज्ञानि ॥ वर्षाणि १९
वे पिंडायुः चंद्रस्योच्च ०।१।३।०।० समेस्थे पतित दशांश्च भुविज्ञानु वर्षाणि २५ चंद्र
स्य पिंडायुः ॥ एवं भौमादीनामपि ॥ अथ यदा ग्रहाः स्वोच्च समा न भवन्ती ॥ अस्या
पिंडायुनया साध्यं तदा ह उपेन्द्र चक्रवारथोदकनाम्यां ॥ निजोच्चशुद्धः स्वचरो विशु
द्धः स्वचरोधि त्रयोध्योभमंडलान् षड्भवनोन कस्य नागपयास्थितः षड्भ्यनाधिक

१०

८०

ष्टांशं स्वेष्टकुलीकृतः सन् गुणितो निजांशैः ॥ २०॥ तत्र खाभ्ररसचन्द्रलोच
नैः २१६०० रुद्धस्ते सति यत्प्राप्यते फलं ॥ वर्षमासदिननाडिकादिकं पिंड
द्विपिंडे भवमायुरुच्यते ॥ २१॥ व्याख्या ॥ खचरो ग्रहः स्वाद्रिर्यद्गृहं निजोच्चस्थः
स्वपरमोच्चात् त्रिकोणाधिपतोः सन् न चेत् परं भवनो नवः राशिषट्कादस्य न राभमं
उत्सात् द्वादशराशिभ्यो ॥ २२॥ चिक्रियो ग्रहः कालभ्रमणेन ॥ एतावत्काला
भाग्यचक्रकृपालादि हानिसंस्कृताः कार्या ततः सा लिप्तागणो निजांशैः न चोरेवो
पापायमाः ॥ साहि गुणितः ॥ तत्र गुणितो लिप्तागणो खाभ्ररसचन्द्रलोचनै
२१६०० रुद्धस्ते भक्ते सति यत् फलं आप्यते यत् लब्धं भवति ॥ तत् वर्षमास
दिननाडिकादिकं पिंडभवं पिंडजं ॥ आयुरुच्यते ॥ तत्र प्रथमतः ॥ खाभ्ररस
चन्द्रलोचनैस्तल्लब्धं मासाः ॥ ७ भक्ते लब्धं वर्षाणि ॥ शेषं भाग्यतन्दश
भिः १२ संगुण्य खाभ्ररसचन्द्रलोचनैर्विभक्तं लब्धं मासाः ॥ पुनस्तच्छे
षांत्रिंशद्गुणा खाभ्ररसचन्द्रलोचनै २१६०० र्भक्ता लब्धं दिनानि पुनस्तच्छे

षं षष्टिगुणं खाभ्ररसचंद्रलोचनैः २१६०० र्भक्ता घटिकास्ततः पलानि
षष्ट्यादयमतः खाभ्ररसचंद्रलोचनैर्भक्ते लब्धं वर्षाणि ततः शेषं अष्टा
दशशतैः १८०० र्भक्ते लब्धं मासास्ततः शेषं षष्ट्या विभज्य लब्धं दिना
नि ॥ ततः कलाशेष घटिकाविकलापलानि चेत् ॥ अस्योदाहरणं ॥ तत्र
रविः ७।१७।१२।२५॥ रवेः परमोच्चात् ॥ ०।१०।०।० शोधिताः ७।२२।
४०।३५॥ अयं षड्भवनोनं कोऽस्ति अतो मंडलात् ॥ १२ शोधिताः ॥
७।१७।१९।२५॥ कलाः कृता १३०३९२५ एता आयुः कला एताश्चकार्ध
हान्या संस्कार्याः ॥ परंतु रवेर्ह्रस्वं भवोयं नास्ति अतो यथा
स्थिता एव आयुः कलाः रवेः पिंडायुर्वर्षे ९ गुणिता २०७७८४
५। खाभ्ररसलोचनैः २१६०० भक्ता लब्धं वर्षाणि ॥ ११ शेषं १०१४८५५
अष्टादशशतैः १८०० र्भक्ते लब्धं मासः ५ शेषं १४८।२५ षष्ट्या

५

धिम अलब्धं दिनानि १२ शेषं ०।५५।घटिका ० पला नि ५५ चपपवला
नं २ चेः पिंडायुर्वर्षादि ०।१।१२।०।५५ अथ चंद्रो राश्यादि ११।१२।३३
निजोच्चात् ।१२।२० अशुद्धः ११।२२।३।२७ षड्भ्योधिकोस्ति अतो यथा
स्थित एव कलीकृतः २०।५।२७ एता चंद्रस्य पिंडजा आयुः कला अथच
क्राईहानी ॥ तत्र चंद्रस्य हरो रूपा दस्योस्ति तिरूपा द्विशोध्य भागानि तस्य
चंद्रस्य गुणाः ०।२५।२५ अहि तपकोनो हरस्तदानीं गुणाकेन गुणया इकल
कानां आयुः कलाः २०।५।२७ गुणाकेन ०।२५।२५ गुणिता जाता स्वक्रा
ईहा । निसस्कृता अयुः कला १२।२।२३ निजांशहरः २५ गुणिता जाता ३।
२२।३।०।१२ स्वाभ्ररसचंद्रलोचनैर्भक्ता लब्धं वर्षाणि १२ शेषं २८२।०।१२ अ
थावशेषात्तेर्भक्ता १८०० लब्धं मासाः ५ शेषं ८०० षष्ठिभक्तं जातानि दिनादि
३।५।०।१२ एवं चंद्रस्य वर्षादिकं पिंडायुः १२।५।३।५।०।१२ एवं भौमादि
नामपि जातानि लिख्यंते ॥ अथ पिंडायुषि हानिविशेषस्थानं तयानुष्टु

भा चा हृ॥ अंशकं हरन्ति॥ शत्रुभे य ह स्यायुषोत्र न तु वक्रचारग॥ सू
र्यालिप्ताकिरणैर्ईहारक: प्रोक्तभाग वर्द्दिनेशमं द नौ ॥२४॥ रपचरोजाय
तेपोर्द्धमं शयोरपहारका:॥ आयुष: स हरेद्दर्द्धमंशास्तु कं शनैश्चरो॥२४॥
मारव्या॥ शत्रुभे गृहे योय होत्तिस ग्र ह: आयुष: अंशकं हरति पुन:
वक्रचारगो वक्रगतिः॥ शत्रुक्षेत्रेस्थितोपि स्वायुषस्यांशं न हरति॥ अ

र	च	म	बु	बृ	शु	श
११	१४	२	८	९	१०	५

स्तुप्ताकिरणा: अस्तं गतो ग्रह: स्वायुष: अर्द्धमायुर्हर
ति सूर्य: ॥ किंतु भार्गवार्द्दिवा नंदनोस्तु कं शनैश्चरो श
स्पाहे ता शनिस्तुक्रावस्तारता वापि वर्द्धनहार ॥ इ
त्युर्थ:॥ अस्तंगत: सन् शत्रुक्षेत्रेस्ति तस्यापे चोपमा
ह॥ स्वचगो जायत इति॥ य: स्वचरोग्र ह॥ अर्द्धत्रिंशा
योरपहारको जातमतो आस्तंगमतानुअर्द्धहारक:॥ शत्रुगृहे गत ता न

८२

अंशकस्य जायते सप्तदश॥ आयुषोर्द्धमेव हृद्देमूर्द्ध हास्काः सप्तु रहनन
लग्नात् रम ननु अंशाप्यपि स्तु कत्वाने श्वरोनुअंशामेव हरतः नार्द्ध
।पोस्य भार्गवादि नेशानंदना विति॥ नयो रद्ध हानेरभावान्नरा आत्रा
यंचिशेषः। अंशाकहरि सत्रुभेष्ठहद्रसत्व स्वाभाविकत्वात्रु द्वेयो तु ना ता का
लिकत्वास्तुः नन्वं यं चेत्र चंद्रस्य सत्रोरभावानु अंशाहानिः कदापिन स्यादिति
चेन्न सत्सां नह्ययंनियमोस्ति अंशाहानिः॥ सर्वेषांसंभवनी नेति किंतु यथा रवे
रद्दहानिर्न संभवतितथा चंद्रस्य अंशाहानिरपीति किंच सप्तवर्गज बलेषु त्र
धिशत्रुभवनेपि यथाप्याश्र ह्वबलापर्सुक्तं तदूक्तं लक्तन्नेप्यस्तु। तात्कालि
कमैत्री हितत्रैव तत्र वर्तनो यत्राधिमित्राधिशत्रुविचारोप्यास्ति ननु केवल शत्र
त्रुमित्र विचारे भक्तन्नेनु तात्कालिक विचारोत्र शत्रुभो धिशत्रुभे च हानिविशेष
पाभावेन ननु उभयत्रस्य त्रस्त्राण्व हानिसंभवानीति॥ श्रीमल्हेत्राव ओ निर्वि

द्वादश्यस्थमे वा त्वायोस्तीति॥ प्रति॥ भा॥ तिथा-तत्तोस्य पद्धतिटीकायां शुक्र
शनैश्चरयोरर्द्धहान्यसंभवार्थमिदमुक्तं॥ यतः शनिसितौ सूर्यवैरिणौ त
तस्तौ सूर्यसान्निध्येनास्तंगतावपि स्वायुषोऽर्द्धं न हरत इति। अत्र हि शुक्रश
नैश्चरयोः वै सूर्यवैरित्वात्तत्र हानिर्नास्तीति प्रतिपादितं। अत्र तात्कालिकमै
त्रीविचारेऽस्तु शुक्रशनैश्चरयोः सूर्यसमतायामस्तमयेन हानिरपि स्यात्॥ स्वाभा
विकमैत्री। विचारे तु कदापि तयोर्द्धहानिर्न स्यात्॥ शनिशुक्रयोर
र्द्धहानिः कदापि नास्तीति सर्वसंमतं न स्वाभाविकमैत्रिहानीति
स्वाभाविकमैत्र्येव तेषामपि संमतास्तीति॥ अस्योदाहरणं॥ अ
त्र भौमाः शत्रुगृहेस्ति अतो भौमायुषस्त्र्यंशहानिः॥ तत्र भौ
मायुर्वर्षादि २।२।१८।२२।५।१५। अस्य त्र्यंशः ३०।२६।१०।५१।
आस्मिन्शोधिते जातं भौमायुर्वर्षादि॥ ६।१।२२।२९॥ यद्यपि स्वतु

८३

ग्रहो हेस्मिन यद्यपि चक्रगत रस्तीति न त्रैरा हानिः ननु चक्रचार

ग्रहस्करुक्त ता नु। अन्ये तु चातुरहे न संति। गुरुस्क अस्तं गतोस्ति

अतः सूर्यलुप्ता किरणोर्द्ध हारकइस्कच्चा तात्। गुरो रायुषोर्द्ध हा

निः तत्र गुरो रायुर्वर्षादि ३।० १३।४८।५५। अस्यार्द्धं ८।६।५४।३७

३०। अस्मिन् न्यूनीकृते जातं गुरो रायुर्वर्षादि ८।६।६।५३।३७।३०।

एवं गुरुभौमयो जातमायुः। अन्येषामप्यस्तित एवायुः॥ अथ यस्मिं

दायस्तु। केन न्यायेन चक्रार्द्ध हानौ विशेषमुपजातं कुमार। चक्रा

र्द्ध हानौ बहुचोर्ध्व खेचरे पापे रेकराह स्थयोश्चा सन्यात्निधातस्य

मस्वेतेन सत्यं स्यात्त्रां हरे स्ते चव लोकचोयः॥ २८॥ व्याख्या॥ च

क्रार्द्ध हतौ चक्रार्द्ध हानिः संस्कारे कर्त्तव्यास्येति बहुषु ग्रहेषु एकरा

शिगतेषु अल्पा ह्वायोः खेचारिणोः एकरह स्थयो मध्ये यो बलो

कोऽत्र ग्रहाः यस्य ग्रहस्य षड्बलोदयमाधिक्यं भवति स ग्रहः स्यात्प्र
हरतिनाम्नो। इति सत्स्वभिधानं सत्याचार्यस्य मते न यदुक्तं तत्स
त्यं। श्रीपतिनेऽपि इदमेव संमतमित्यर्थः॥ एतदुक्तं भवति। ये
षां ग्रहाणां हरसंभवोऽस्मिन्येषां मध्ये द्वौ आद्यौ वाऽऽद्यादि एकरा
त्रिगतास्तु स्तेषां एकरात्रिगतानां तेषां मध्ये यस्य बलमधि
कं तस्यैव हरणाः कार्यः। नान्यस्य हानिरपि तस्यैव कार्या नान्य
स्य। अथास्मिन्नेवाविषये देवलमुनिमतं तदुक्ताविलविलेना ह
हरयुक्तिर्विहिता ग्रहसंख्यया सह हरापचयश्च तत्फलं। आधिक्यवी
र्यवतो वरवारिणो निगदन्ति मुनिः किल देवलः॥ २५॥ देवलो मुनिरिति
निगदति। इति किं। हरयुक्तिग्रहसंख्यया विहिता सा हि हरो भवति। अथाधिक
वीर्यवतः अवरवारिणो ग्रहस्य यतो हरात् तत्फलं स अपचयो हानिर्भ
वति। इति। एतदुक्तं भवति इदं वमतेऽपि। एकरात्रिगतानां यग्रहाणां मध्ये ब

८४

लोक्तवर्षस्यैव च क्षाईहानिर्भवतीति। एतदुक्तं भवति। किंतु हरसाधने वि
शेषः स यथा॥ ग्रहो ग्रहाः एकराशिगताः संति तेषां पृथक्पृथक् हराः का
र्यास्तेषां हराणां योगश्च कार्यः। द्वौ ग्रहौ एकराशिगतौ चेत्तदा सहरयो
गस्ताभ्यां भाज्यः। ग्रहत्रयमेकराशिगतं चेत्तद्धरयोगस्त्रिभिर्भाज्यः। ग्रहच
तुष्टयमेकराशिगतं चेत्तद्धरयोगश्चतुर्भिर्भाज्यः। एवं पंचकादिष्वपि। ए
वं कृते यल्लभ्यते स स्फुटहरो भवतीति। तत्स्फुटहरेण अधिकबलस्य
आयुःकला भाज्याः लब्धं आयुःकलाभ्यः शोध्यं। यदि हरो रूपात्स्यो
नश्चेत्तदा हररूपाद्विशोध्यं तेन गुणिताः केवला आयुःकला गुणयेत्। एवमधि
कबलस्यैव ग्रहस्य चक्रार्धहानिः कार्येति दृग्बलमत्र दृष्टिश्लोकोक्त
यं। एवं कार्या च क्षपार्धहानिरित्यर्थः। भावस्तु भानलभ्येन तु हराद्धि
निघ्नल्लभ्यांशेषु क्तं भवति। अत्र तु लेखकादिदोषवशात् रागतामि
ति प्रतिभाति॥ ॥अथ क्रूरलग्नगे सति पिंडायुषि अन्यविशेषमालि

नीहृय नाड्यो। लिप्ताभूतैर्लग्नभागैर्निहन्यादायुर्दायं खेचराणां पृथक्स्थं।
व्योमाकाशाग्निर्विंदुपक्षैः २१६०० भजेत्तत्स्यायुर्दायांशोप्यसमञ्जं॥ इति लग्नं॥ २६॥
भजेत्र एतन्न क्रूरे लग्नगे सौम्यदृष्टे तस्माद्दायात् लग्नकलार्द्धं वियोज्यं॥ एत
दायेनास्य संस्कारं द्विविधे यापिंडायुर्वत्कर्मणि सांगे केपि॥ २७॥ अस्याः॥ खेचरा
णां रव्यादिग्रहाणां पृथक्स्थं आयुर्दायं लिप्ताभूतैर्लग्नभागैर्निहन्यात् गुण
येत् एतत् यागुणितमायुर्दायं व्योमाकाशाग्निर्विंदुपक्षैः २१६०० भजेत्तत्तु अब्दादि
यत् प्राप्तं लब्धं स्यायुर्दायात् शोध्यं एतत् सर्वदा न कार्यं किंतु क्रूरग्रहे लग्नगे स
ति कार्यं॥ एतदुक्तं भवति॥ भावचक्रे लग्नभावे पापग्रहो भवेत्तदा लग्न
स्य राशिं त्यक्त्वा दृष्टभागादिकस्य कलाः कृत्वा पश्चात् कलाभिः॥ सूर्यस्य आयु
र्दायो गुणनीयः व्योमाकाशाग्निर्विंदुपक्षैः २१६०० भाज्यं लब्धं वर्षमासदिन
घटीपलात्मकं यत्स्यात् तत् सूर्यस्यायुर्दायात् शोध्यं शेषं रवेः स्फुटमा
युर्भवति। एवं चंद्रादीनामप्यायुर्दायाः स्फुटाः कार्याः नाथ संस्कारो लग्नायु

पूर्वैव चरापामितियुक्तत्वात्। अथ च लग्नगे पापग्रहे सौम्यदृष्टे सति विशेषमाह।
सौम्यदृष्टे तस्मादायत्तस्यार्द्धं विशोध्यमिति। लग्नगेऽपि सौम्यदृष्टे सति
यतः आगतं वर्षादिलब्धं तत्संपूर्णं न शोध्यं किं तु तस्यार्द्धमेव शोध्यमिति
। अत्र संस्कारे अन्योऽपि विशेषोऽस्ति। स यथा यदिह वर्षादिलब्धं तत्र लग्नगपा
पग्रहस्य भावफलेन गुणितं स तु शोध्यं पापे सौम्यदृष्टे सति तस्यार्द्धं शोध्यं।
इदमनुपातसिद्धं युक्तमिति प्रतिभाति। अथ यदि लग्ने द्वौ त्रयो वा पापाः सं
ति तर्हि तेषु बलाधिकस्य भावफलेन वर्षादिलब्धं ध्रुवं गुणितं शोध्यं। अथ
बलसाम्ये चेत् यस्य पापस्य भावकस्समाधिकं तस्य भावफलेन गुणितं
सत् शोध्यं। अत्रान्योऽपि विशेषो ज्ञेयः लग्नगः पापो यदि लग्ने शो भवति
तदेयं हानिर्न कार्या यथा यो भावः स्वामिदृष्टो युतो वा [illegible] तस्य पुष्टत्वं प्रति
पादनात्। एतत्सर्वमुक्तं सारङ्गपद्धतौ। लग्नेऽर्द्धं [illegible] स्तद्दोषस्य ग्रहा
न हि तांश्चानिष्टफलं कुः स्यो ऽद नावजं यादितनौ ग्रैन ढ्ली हस्य चाये

साम्येऽधिकभावजं नव लयोस्तेन यग्रहाः स्युः कलाभिर्घ्नाः ॥ स्वात्र रसेंदु
रुत्र २१६०० विहृता लब्धं खजे स्वायुष्कं ॥ क्रूर सौपि खभोस्ति नोयादि
न राल ध्वं खं वउड्य जे नोक्रमो विरुनय तनुमेन क्रूरोपि नांशायुषि ॥ तथा
श्रीकेशवी १६ नाथपि ॥ शायं शायुस्तं पृथेक तनुलग्नादि घ्नाः स्वषट्
३६० भुक्ता आप्तो नात्तनु गेखलेटादि संहृष्टे द्युयाप्यपदेशा ने ष्टो यश्चो
दयभावजे न तनु गोयोचे द्वाविंशस्वच तत्साम्ये पुष्टफले नेतनितनुपेस्मि
भावाजे स्रौक्ष्यिधा ॥ [illegible] ॥ तथा हृराम कल्पद्रु ता वपो ॥ क्रूरे लग्नो हंभाव
जयतपूर्वे च पूर्वचपास ध्ये नुपातानूए वलब्धे नोनितो स्वायुः रत्राःखे
रामां द्युक्ति युक्तेम तस्यान्नाड्यादि दमुक्तं तनूअंशायुर्हा येन कार्यमित्या
हु[illegible]एत दाया मांशासंज्ञो विधेयमिति ॥ शत्रुक्षेत्र हानेरुक्त त्वनग तस्य हा
निः साम्ये तु स्वगेच हानिरिति तत्र तत्र पिंडायुषि यदुक्तं तनूअंशासंज्ञे
आयुर्दायनमिति ॥ अथ नैसर्गिकमायुर्दायमाह ॥ पिंडायु वक्कर्मने

८८

सर्गिकोपि। नैसर्गिकेप्यायुर्दायेपि ङायु वक्रकर्म कार्यं। नैसर्गायुर्दायसाध
ने कलीकृतत्स्वगुणितोगंने जातोरिसुत्र नखाः स्त्राशोछेनवकं धृतिश्चेवद्ध
म॰ ॰गं अघृष्टा त्र्यात्वा ननु न चोक्तो वा णयमा इत्या हृदयः अन्य सर्वमपि पिंडायु
र्दायेव कार्यमिति॥ अथ नैसर्गायुर्दाये निजतुंगगतानां रव्यादीनां वर्षादीनाव
पौपितप जानि कथा ह्य नखाभ्रः स्त्राशीछेनवकं धृतिश्च कृतिः खबाणा २०
२।२१।१८।२०।५० रवी पूर्वोक्ता पां इत्युक्तं निरुक्ता क्रमत्रगोयद्दाणां नैसर्गिके द्वा
भुविवर्ष संख्या॥१८॥ व्याख्या॥ नैसर्गिके॥ आयुर्विपूर्वकापांयद्दाणांव
र्षसंख्या इत्युक्रमत्र्योनिरुक्ता॥ इत्युक्तं कथं। नखाः २० सूर्यस्य। द्वात्रीशिति एकं
वर्षचंद्रस्य १ द्वौ भौमस्य २ वर्षचकं बुधस्य २ धृतिरिति अष्टादश वर्षाणि गु
रोः १८ कृतिरिति विंशतिवर्षाणि शुक्रस्य २० खबाणा इति पंचाशद्वर्षाणि
शने। ५० इति। अथ नैसर्गिकायुर्दायेउदाहरणं लिख्यते। तत्र राश्या
दिकोरविः ७।२७।१३।२५। निजोच्चान्न० ७।०।० शुक्र इः ॥२२।२०।२५।

अयं षुरुवमोन कोऽस्ति अतो भमंडलात् १२ शोधितः ७।७।१२
१२५। कलिकृतः १३०२३२५ एताजातोऽयुः कलाः एताश्च कार्द्दहा
न्या संस्कार्याः परं तु चरत्र हृ३ संभवो नास्ति अतो यथास्थिता एव
रवेः भौमगुरुशुक्राणामपि हृ३ भावात्र यथास्थिता चंद्रबुधशनी
नामत्र हृ३ संभवात्तेषामायुः कलाश्च क्रार्द्ध हानि संस्कृताश्च लिख्य

र	च	मं	बु	बृ	शु	श

ते अथ रवेरायुः कला १३०२३।२५३
निसर्गायुर्वर्षे २० गुणिताः २६०७८०।१५००।
षष्ट्या लब्धं उपरिस्थयोः अजाता २६०७८८।२०

रवश्ररसः चंद्रशो चैने १६०७ भक्त
लब्ध वर्षाणि २२ शेषं १५८८।२० अ
ष्टाद्वशांतोऽर्थिभ लब्धं मासा ०
शेषं १५८८।३० षष्ट्या भक्ते जातं दि

र	च	म	बु	बृ	शु	श

७

नादि २६।२९।२७ एवं रवे वर्षादिकं जातं निसर्गायुः १२।०।२६।२९।२० एवं जानियं

द्रा दीनामपि ॥ अथ भौमः शत्रु भेरव हरनि त्र्यंशोहानिः तत्र भौमायुर्दायः १।२।

२२।२९।१८ अस्य शत्रु गृहे स्थितं पार्थिवक्रामति इति अतोनु तु चक्रचार इत्यक्त

त्वान्न हानिः ॥ गुरु हरस्तं नतोस्ति अतः सूर्यलुप्तकिरणोर्द्ध हारकं इति गुरोरायु र्वार्द्ध

हानिः तथा सति जातं गुरोरायुः १०।१०।४।३१।३० अन्येषां तु हानिः ॥ निर्नास्ति

यालग्नेतु पापग्रहो नास्ति अतः सापि हानी नास्ति तस्माद्भौमगुर्वोरवहा

र	च	मं	बु	बृ	शु	श	म	बु
१२	०	१	६	१०	१०	४	०	५
०	६	२	३	१०	४	१	६	५
२६	२९	२२	२७	४	११	१५	२७	२
२९	१	२९	५०	३१	९	२१	५८	१५
२०	२२	१८	२७	३०	४०	१०	५२	३५

निसंस्फुटौ आयुर्दायो ॥ अन्ये

षांतु यथास्थिता ॥ एवं ॥ एवं अंशा

युः पिंडायुः निसर्गायुः च साधितं

तत्र कदा किं प्रमाणं मिति द्रवन्न

माह ॥ अंशोद्भवं लग्नचक्रात

साध्य भौमायुश्च पिंडोद्भवमर्कवीर्या

त्॥ नैसर्गिकं चंद्रबलाधिकत्वे

मः स्त्रयाणामथ वीर्यसाम्ये ॥२९॥ व्याख्या ॥ लग्नवशात् अंशोद्भवं आ
ते ऽंशायुः प्रसाध्यं ॥ अयमर्थः ॥ सूर्यचंद्रबलयोर्द्वयोर्लग्नबलमाधिक्यं यदि भ
वति तदा अंशायुर्दायः प्रमाणं अतो ऽंशायुरेव तदा साध्यं नान्यत् ॥ अथ
अर्कवीर्यात् पिंडोद्भवमायुः प्रसाध्यं लग्नचंद्रबलापेक्षयार्कबलाधिक्यं
यदि भवति तदा पिंडायुरेव प्रमाणमिति तदेव साध्यं नान्यत् ॥ अथ सूर्यल
ग्नबलापेक्षया चंद्रबलाधिकत्वे सति नैसर्गिकमायुः साध्यं नान्यत् ॥ अ
थ रविचंद्रलग्नानां बलसाम्ये सति किं कार्यमित्याह ॥ ब्रूमस्त्रयाणाम
थ वीर्यसाम्ये इति ॥ तदेव दृढयोपजातिकयाह ॥ अंशोद्भवं लग्नबलेन
हन्यात्सि ॥ उक्तमायुश्च बलेन सर्वाण्येकत्र निधाय पश्चात् ॥३०॥ वित्तन्यात्रिग्मां
शुद्धिमांश हि नारेद्धले क्येन ततो यदाप्तं वर्षाद्यमायुस्तदिदं स्फुटं स्यात्
स्वीनि लग्नं चाप्य वसुमुचुः ॥३१॥ व्याख्या ॥ यदि रविचंद्रलग्नानां वीर्यसाम्यं
भवति तदा प्रथमं आयुर्दायत्रयमपि साध्यं ॥ अथ तत्र मध्ये अंशोद्भवं
आयुः लग्नबलेन हन्यात् गुणयेत् ॥ तथा पिंडोत्थं आयुः भानोर्बलेन गु

अयमर्थः स्पष्टं

८८

पापेनथा नैसर्गिकमायुश्चन्द्रमसो बलेन गुणयेत्। अपरगुणानानं नरं सर्चा
।पित्री एवपि आयुषि पाक त्रानिधाप्यी तरुछापयत्। गुणितानां त्रयाणामपि
ऐक्यं कुर्यादिति पं॥ ततस्तत् नं नरं। चिरुप्रातिर्मांतुहिमघुनीनां लग्नसूर्यचं
द्राणां बलैक्येन हरेत्। आप्तं लब्धं यर्षा तं तत् इदं स्फुटमायुः स्यात्। एवं
श्रीनिलकंठस्य आचार्या उचुः। अत्र रविचंद्रलग्नानां यद्यपि वीर्यसाम्यं नास्ति
। तथापि वीर्यसाम्यमकस्मात् उदाहरणं लिख्यन्ते। तत्र कल्पितं रविबलं ६।४०।
चंद्रबलं ४।१०। अत्र रवेरंशायुः ११०।२६।५६।५७। रवेः पिंडायुः ११।५।१९
८।५५ रवेर्निसर्गायुः १२।२०।२६।५२।४७ अत्रोक्तचमायुर्लग्नबलेन ६।०।४१
णितं। ६७।१८।१०।२४।५८ तथापिंडायुः सूर्यबलेन ६।४० गुणितं ६८।२२।२९
१५।३।३९ तथा निसर्गायुश्चंद्रबलेन ४।१० गुणितं ७१।५१।८।५०। गुणितानां
त्रयाणामैक्यं। २४।२२।४९।२५ इदं चिरुप्रातिर्मांतुहिमघुनीनां बलै
क्येन ।१८ भक्तं लब्धं १।२६।२।३।१। इदं जातं रवेः स्फुटमायुः एवं चंद्रा

ह्रीमामपि साध्यं। अत्र रविचंद्रलग्नवशानां स्वस्थांतरेपि साम्यं मेयं इति मिति।
श्रीपतेराराज्ञापोवगम्यते। अन्यथा अंशोद्भवं लग्नत्वेन दृश्या दिस्यादि कथमुक्तं
न स्यात्। किंतु कस्यचिन्न वशेन गुणयेदिति वोक्तं स्यात्। किंच एतावता गौरवेण
किंतु आयुस्त्रयस्यैक्यं कृत्वा त्रिभजेदिति वोक्तं स्यात्। नहि सर्वथा वशसाम्य। अने
नाविधिना किंचिदंतरं भवति। तथाहि। रवेरंशायुः ११।११।२६।१३।४८ रवेपिंडा
युः ११।५।१२।८।५५। रवेर्निसर्गायुः १२।०।२६।२८।२३। एतेषामैक्यं ३५।८।११।२९।
१७।। त्रिभिर्भक्तं लब्धं वर्षाणि दिन दंड ११।२२।२०।१०।११ इति वशानां स्वस्थं तरेतु
अनेनाविधिना नांतरं भवती तीतो गौरवमंगीकृतमिति॥ अथ जीवशर्मोक्तस्य
आयुषो विषयं स्पष्टयत्याह। लग्नसूर्यशशिनो बलाढ्यस्त्याः सूर्यदात्रपरमायुरगी
शा। सर्वे खचरा ददती हं जीवशर्म गदितं हि तदायुः ३२०॥ व्याख्या॥ तदा
सर्वे खेचराः रव्यादयः सप्तग्रहा इदं जीवशर्म गदितमेव आयुर्दद्यतां तात्पर्य
दृढं किं। परमायुष्कसमाः षष्टिद्विघ्ना मनुजाकारिणां पंचचनि शारूसा दिवराहेणो

तं॥ तत्र मनुष्याणां परमायुर्वर्षादि ॥१२०॥५॥ अस्य अंगांशाः सप्तमांशाः ॥८०॥१॥
२२॥७॥३७॥ एतदूर्ध्वं घनिजतुंगानां इत्यादीनां प्रत्येकं भवति॥ अन्यत्रतु निजोच्च
स्थः खचरः इत्यादिनानुपातेन साध्यं॥ तत्र गुणिषि मे निजाष्टोरिसेत्र सर्वेषामपि
साधारणा ते अष्ट ज्ञेयाः ॥८०॥१॥२२॥३७॥ अन्याविधिः पिंडायुर्दवा॥ अयमायुर्द
देया॥ अयमायुर्दायः कदा कार्य इत्याह॥ लग्नसूर्य शशीनो बलश्च न्यासूर्य इति
यदा लग्नसूर्यचंद्रा बलश्च न्यास्युः डिसर्पः॥ नहि श्च न्यबलत्वं कदापि संभवति
नैसर्गिकबलस्य सदा सत्वात् हीनबलत्वं बले रूपत्रयात् न्यूने सति ज्ञेयं॥ नतु
न॥ सामोदरपतनौ॥ रूपत्रयात् न्यूनं किल षड्बलैक्यं॥ भवेद्विलग्नस्य खग
स्य यस्यास्य स्वामि नामो सहितो न दृष्टो सहीनवीर्यैः क्वापि नो मुनींद्रैरिति
॥ केशवीयपद्धतावपि॥ अस्याहिना बलोबली षडधिके वीर्ये ग्रहस्योदय
ति॥ तस्मान् दृष्टो सहीनवीर्यैः क्वापि नो मुनींद्रैरिति॥ केशवीयपद्धतावपि॥

अल्पाहि न बलो बालो पउधिके वीर्येयहश्चो हृयो इति। तस्मात्तु रुग्णस्य सूर्यचंद्रा

यद्यारूपत्रयासव स्याः॥ स्नुस्तदाजीवत्यामो क्रमायुः कार्यमिति सिद्धं॥ अथ हस्मा

सुर्यद्यपि पिंडायुर्दायसिध्यंति। तथापि जन्मनां सावयवत्वेन कर्मगोरवं स्यादि

ति सुर्जगम्य यानष्टये ना तत्साधनमन्यथाह॥ ग्रहः स्वोच्चहीनः अचेत्तु षड्भिर्हितो

भचक्राद्विशोध्यापभागीकृतोसो॥ कुवेदत्तु नागै ८६१ हृतोवेद स्वादौ ५०७

विभक्तोदिना यं भवसे यमायुः॥ रूपाश्च होभ्यः स्वरामै ३० हृतैस्तत्रमासाः पतगै

श्चनेभ्यो भवेयुः स्त्रपाष्टाभ चक्रार्द्धहान्यादिको सो विधिर्यः सपिंडोयद्रदुक्त स्वे

स्तथैवात्र॥ व्याख्या॥ ग्रहः स्वोच्चहीनः कार्यः॥ स स्वोच्चहीनो ग्रहः चेत् षड्भ्यो ही

नः षड्राश्योभवति तदा भचक्राद्विशोध्यः॥ अथानंतरं असौ ग्रहः भागीकृतः त

तः कुवेदत्तु नागै ८६१ हतः गुणितः ततो वेदस्वाक्षैः ५०७ विभक्तः लब्धं दि

नाद्यमायुर्भवति॥ अथ अहोभ्यः दिनेभ्यः स्वरामैः ३० हृतैस्तैस्तथा लब्धं तेमा

सा भवंति॥ शेषं दिवसाः॥ अथ तेभ्यो मासेभ्यः पतगैर्द्वादशभिर्हृतेसति॥ य

१०

यह्लब्धं तेऽब्दा वर्षाणि भवंति। शेषं मासा एवं घखादि कल्प्या। अथात्रे
भ्यो मासेभ्यः यत्तन्मे शून्यसूक्ष्मं कमनुभर्तयति। अथात्रान्योविधिर्यद
त्रपिंडोक्तेचे उक्ता। स्तथैव कार्यः कोसौविधिरित्याह। नच कार्याद्धान्यादिक
मिति। चक्रपाताद्धानिः शत्रुक्षेत्रहानिस्तं ग तस्यहानिः पापेलग्नगेसाति
हानिरितिहानिचतुष्टयपिंडायुषियपोक्तं तथैवात्रापिकार्यां अत्रसर्वत्र
हानिचतुष्टयमापिथ्यासंभवं आयुःकलानामेव कृत्वा पश्चाद्वर्षाद्यंक्रि
यते। येन्तसम्यग भवातिजा चक्रमौदिते तु भागी कृतोसौ दस्युक्तत्वात्तु आ
युरत्रामामेवयथासंभवं हानिं कृत्वा वर्षाद्यमायुः कार्यमिति। अथात्रो
दाहरणा कस्मिनो रवेः षड्बलैक्यं। २५७।१। चंद्रस्य २।५।१८ लग्नस्य
२५५१० अत्र त्रयाणामपि अस्य बलत्वात् जाचक्रमोदित मायुर्युक्तं।
तत्र कस्मिन्तस्फुटचक्र ६।१०।०।० रवेरुच्चं ०।१०।०।० लग्नं ८।१०।०।० ग्रहः स्वो
च्चहीन इति जातं ६।०।०।० अयं षड्गृही नो नास्ति अतोयथास्थितएव भागी

लितः १८।१०।१० एते जाता आयुरंशाः एतेषां यथासंभवं हानिः कार्या ॥ अत्र
लग्नं ग्रहो नंपारिषड्गहेभ्यो हीनमिसा दिना जातो हरः २१० आयुरंशाः १८०
हरभक्तास्ते -- २० आयुरंशाभ्यः शोधितं जाताश्च काई हानिसंस्कृता आ
युर्लब्धाः २० अपररविः शत्रुगृहे स्ति अनस्तंगा कं भूय हानि त्र्यंशभेय हानि
अंशो ३० हानिः हानि संस्कृता जाता अंशाः ६० यत्रान्यापि हानिः संभव
तत्र सापि अनुरांशो नामेव कार्यः ॥ अथायुरंशा गुणाः ६० कुचेदलनागे
८६४१ हृतः ५१८४५० चेद रसा शौर्भक्तो ॥ लब्धं दिनादि १०।२८।४।२५।
अथ अहोभ्यः खरामे ३० हृत शेषेणदिनेषु त्रिंशद्भक्तेषु लब्धमासाः ३४
शेषं दिवसाः ८ अथ मासा नगेशैभ्य शतिमासेपुष्पा द्वादश भक्तेषु लब्धानि
वर्षाणि २ शेषां १० मासाः एवं जातं वर्षादि २।१०।८।४।२५। अत्र सुग
मोपाय ॥ आयुर्दाया अष्टभक्ता लब्धं घट्यादिनायुसं ॥ ११ ॥ अथ पापिंडजे नैसर्गि
कजीव शर्मोदितेन आयुर्दायेलब्धायुः साधनमिदं चक्रयाह ॥ आयुस्तथैते

८१

पुनस्मात्प्व लग्न इष्टकाल तुरात्री नतकालात् तिथिकेत्र । भक्तोद्विरसा फलमब्द पूर्व
यस्या द्विलग्नायुषि नत्रयोज्यं । ३५१ आरम्भा ॥ एतेषु पिंडानिसर्गजीव त्रांशा दित्ते
ध्वयुर्दायषु आयुर्लग्नायुः तथा ॥ अत्रायुर्दाय न कार्यः । किंतु वक्ष्याठ्य लग्ने अ
षडधिक वक्लेलग्ने । चित्रो योत्ति । आ त्रायुर्दायलग्ने तु चीर्याभ्याधिके भतुल्ये वर्षेयु
तं नस्या विधेय मायुरिति । तिय तकान्तं नस्त्र न कार्यं किंतु लयस्य राशीना वित्यक्त अत्र
भागादिके कृत । छिन्न के कली कृते सति तथा द्विभक्ते सति अष्ट पूर्व वर्षादिकं फलं यस्या
त्ता नत्रावि लग्नायुषि योज्यमिति ॥ अस्योदाहरणं ॥ लग्नस्या लिप्ताः स्वरखसिद्धभक्त
इत्यादिना अंशायुर्दायो त्तविधिना ज्ञातं लग्नायु वर्षाद्यं ७।५।२४।३८।२७ अत्र लग्न
वर्तं २।२०।२९ षडधिकमास्ति अतो लग्नाब्द लग्न मास्ति । किंतु लग्ने तु चीर्याभ्याधिके सतु
ल्येर्वर्षेर्युतं नस्या विधेयमायुरिति प्रागुक्तः संस्कारो न क्रियते । आपि तु सत्कानुराशी
निति संस्कारः क्रियते । सयथा ॥ अत्र लग्नं २।५६।२७ राशी नत्स्य कृत्वा शेष भागा
दिन ५६।२७ अस्मिन् कालिकृते २३५।२७ / द्विशा साभक्ते लब्धं वर्षाणि ७ त्रो

षं२धा२८।५। ... ११५ ... ।लब्धमुपरिसंयोज्यजातं ११५७।२६
पुनर्द्विशाला भक्ते लब्धं मासाः ५ शेषं १५७।२६ त्रिंशद्गुणं ४७११०८०। यच्छा लब्धं
२६ मुपरिसयोज्यजातं ४७३६१०। पुनर्द्विशाला भक्ते लब्धं दिवसाः २२ शेषं १२
षष्टिगुणं ७६८० द्विशाला २०० भक्ते लब्धं घटिका: ३८। शेषं ८० षष्टिगुणं ४८० द्विशा
लाभक्ते लब्ध पलानि २० ४ वं लब्धं वर्षादि ११५।२२।३८।२४। अस्मिन् आगामि तल
ग्नायुषि १।५।२२।२८। योजिते जातपिंडायुर्योषु स्फुटं लग्नायुः ८१६।११।७।११।६।४८
अथ सर्वे आयुर्दाया एकत्रा लिख्यंते। अत्र नु लग्नस्य न लाधिकत्वात् श्रीमन्न वा
वद्यानिर्यानानामं शायुः सा प्रमाणो अस्य दुराह रपार्चमिघग रव्यादीनां निसर्गायुर्दायो।

	र	च	म	बु	बृ	शु	श	ल	य	अथपिंडज र्गजीवशर्मोदितायुर्दापि पुलस्यायुर्दाय नयने मतं	र	च	मं	बु	बृ	शु	श	ल	या
वर्ष	१२	०	०	६	५	१०	१४	८	५८		१०	१	१३	४	१२	३४	०	६	६६
मास	९	६	६	११	५	४	२	२२	८		१०	१	७	३	६	९	५	७	२२
दिन	२५	२८	२४	२७	२	११	१५	२७	३५							३	५	३२	२२
घटी																५५	४०	५५	३९
पल																०	०	२	२३

रव्यादीनां निसर्गायुर्दायो लिख्यते — रव्यादीनामंशायुर्दायस्तयोगच्छ अथमयंत्र

मतमे दंतिस प्रसंगालिरवमते। तत्र बहवोलग्नात्र यात्रानुरूपं वदंति॥१७॥ केचि
ल्लग्न रात्रीतुल्यं वदंति किंचिदत्रानापेक्ष्यनिजत्रानुरूपं। रात्रौ नापेवालिरात्रि
तुल्य वदंति। इति मत त्रयमस्ति। तत्र प्रथममते॥ दामोदरः॥ विहायरात्रौतरवु
रवनेत्र २०० भ कालिग्नगपाधेष्ठमुरवंयदासंआयुर्विलग्नस्य विधेयमेवं पैडे
निसर्गे किल जैवसंज्ञः॥१॥ लघुपद्मनाभपिगलयंरात्रौ विवर्जितं कृतकलंरवात्रौ
श्चिभीर्माजये हृर्षायं कथितं तदायुरिति॥ श्रीधरोपि। दायस्यारं त्रानुल्यश्चपैं
डेनैसर्गसंज्ञको। इति प्रथममतमतं। बहुसंमतमास्ति॥ द्वितीयमते मुक्षावसरे।
पांश्री वराहे पा मदर्शितं। होरास्त्र त्रापालिमम पदेरात्रौतुल्यं वदंतीति॥ अ
रव्यादीनां पिंडा पुत्तलक्षेगच्छ॥ रव्यादीनाजीचत्रामोहिनआयुस्त्तयोगश्च

सू	चं	मं	बु	बृ	शु	श	रा	ल
								१० ६

र	च	म	बु	बृ	शु	श	रा	य
							८ ११ १३ [illegible]	६७ २ ११

वचुः कीतु सं संनिरूपस्य ग्रामोऽस्ति श्रुत्यादि विचार्य सम्यक्त्वं भवति न देव फलं
लेख्यं । नान्यादृशि तिष्ठ द्रुतः प्रकारः ॥ ननु सम्पूर्णबलिनः स्वतु गभागे संपूर्णाव
लवर्जितास्य रिक्ते सा दृश्यो न्येपि द्रुता भेदीसः लीने त्रकंप नोक्ता श्रुत्यारां चय
उपजातिकया समाधत्ते ॥ प्रायः स्व दृतः पतितास्तु सर्वे द्रुतादिका नांनु
द्रुता प्रभेदः तेनोदिता नैव पृथक्पृथक् केद्रुताक्रम संभवति का नैयायम ॥७॥ त्मा
रम्या ॥ द्रुतादिकानां नु येन्ये द्रुता प्रभेदा ग्राम भेदाः संतितेः सर्वे ग्रामो बाहुस्ये
नैनदानः पतिताः श्रुतिद्रुताभेदां तर्गताएवं संति यतस्तेन कारणेन तेन भेदाः पृ
थक्पृथक्नैव उदिताः ॥ यद्यपि श्रुतिज्ञानकारोऽप्येष प्रभेदात्मकाः संति यथा
सम्यक्षुधा एवं संति यतस्तेन कारणेन तेन भेदाः पृथक्पृथक् नैव उदिताः ॥ स्व
लिनः स्वतु मभागे संपूर्णा ॥ श्रवल वर्जिता स्वरिक्ता ॥९॥ नीचा ग्रामगतस्य रिक्ता
॥१०॥ नीचास्य ग्रामगतस्य रात्रु भागे ज्ञेया निष्फला ॥२ द्रुताश्रस्तु तो ॥१॥ अष्टस्य
तुंगाद्यधिवरोहि संज्ञा ॥ मध्याभावे साम्यहृदुच्च भांशा ॥१॥ आरोहिणी ६

१००

निजपरिस्फुटस्यना चारिभागेषु धमाभ्येषु धमाभचेत्ता

द्विहेमिश्रफलाप्रदिष्टा ॥१७॥ इति। तथा निजउच्चडोहि पीनी चारिभागेयदि
भवति तर्हि अस्य दशाक्रमं कीर्तयाम: ग्रन्थसे — याहग लग्नादिस्तोड्डुपाना
मधिकबलवतः स्याद्दशा तनोन्या तत्केंद्रादिस्थितानामिह खलु पुलयंतो वीर्य
तो वीर्यसाम्ये। वयगयुः वर्षदातुः प्रथममिनवशेनादितस्या द्यास्य क्रमश्चां
तर्द्दशादिक्रमविधिमधुना शिष्यबोधप्रसिध्ये ॥१८॥ व्याख्या। लग्नादिस्तोड्डुपानां
लग्नसूर्यचंद्राणांमध्ये अधिकबलवतः दशा आद्या प्रथमा दशास्यादित्यर्थः।
अ— द्वितीयाद्याभवं यस्य आद्या दशा जाता ततः केंद्रादिस्थितानां ग्रहाणां
दशा ततः अब्द दशा ततः अन्या द्वितीयाद्या भवंति एतदुक्तं भवति यस्य प्रथमा
दशा भवति तस्य भावकुंडलिकायां केंद्रस्थस्य ग्रहस्य द्वितीयादशा भवति।
केंद्रात् द्वितीयपणफरास्थे योग्रहोस्ति तस्य तृतीया दशा भवति। केंद्रात् तृती
स्थाने आपोक्लिमास्थे यो ग्रहोस्ति। तस्य चतुर्थी दशा भवति यदि केंद्रे कोपि

ग्रहो नास्ति तदा पणफरस्थस्य द्वितीया दशा। आपोक्लिमस्थस्य तृतीयदशा भ
वति। यदि केन्द्रपणफरयोः कोपि ग्रहो नास्ति तदा आपोक्लिमस्थ पणफरस्थस्य द्विती
या दशा। आपोक्लिमस्थस्य तृतीयदशा न भवति। यदि केन्द्रपणफरयो
ः कोपि ग्रहो नास्ति तदा आपोक्लिमस्थस्यैव द्वितीयदशा भवतीत्यर्थः। सिंहस्थो
वोके तुरु उज्ज्ञान केभवति हि पणफर पंक्ति पूर्वमापोक्लिमे प मेपीति। अ
प यदि केन्द्रपणफरे। आपोक्लिमे वा द्वित्राद्या ग्रहा भवन्ति तर्हि तेषां क्रमः कीदृ
ग्दशा इत्याह। इह बहुषु बहुषु न वीर्यं न इति। इह केन्द्रे द्वौ द्वौ बहुषु ग्रहेषु सत्सु वीर्ये
नाव लसमाप दशाक्रमबलानां दशा यत्ते येषां केन्द्रे वादिक्ष्वादशयोग्य हा भवति
न तदा तेषां मध्ये यस्य दशाक्रमबलमधिकं तस्य द्वितीया दशा भवति एवं त्रोषग्र
हमध्येपि यस्य दशाक्रमबलमधिकं तस्य तृतीया दशा भवति। एवमग्रेपि एवं
पणफरे। आपोक्लिमे च द्वित्र्यादिषु ग्रहेषु ज्ञेयं। अप्ययादि केन्द्रादौ द्वादयो भवन्ति
तेषां दशाक्रमबलसाम्यं चास्ति तदा किं कार्यमित्याह वीर्यसाम्ये वक्षायुर्वर्षदानु

१०१

रितिदृक्त्राक्रमवत्साम्ये सति तेषां मध्ये यस्य दृक्त्राधिकस्य प्रथमे
तो भवति। यस्य न्यूना तस्य पश्चाद्भवति। अथ दृक्त्रासाम्येपि भवेन दाददृक्त्रासाम्येपि
भवेन दाः॥ दृक्त्राक्रमगः। कथं तृतीयदृक्त्राऽप्रथममिन वत्तो मोऽस्ति तस्याब्रू साम्य
हूति अहृत्साम्ये वर्षादिदृक्त्रासाम्ये सति इन चक्रेन सूर्यचक्रेन प्रथममु
दितस्य। अद्यादृक्त्रा भवति एतदुक्तं भवति चदृयोस्ते वाद्विविधाः एकः प्रवि
नं प्रचाह निरु वत्माऽभ्युचति। द्वितीयः सूर्यासंनिधानाद्भवति तत्रयोयास्य
ग्रहयोर्दृक्त्रासाम्यमास्ति योर्मध्ये यस्य ग्रहस्य सूर्यचक्रेन उदयः प्रथमं
तानोस्तिस्तितस्य दृक्त्रार्धेऽ वर्षमन्यस्य पश्चादिति। अतः कारणात् अधुनास्तं
प्रति दृक्त्राक्रमाविधिं ब्रूमः दृक्त्रादिक्रमविधये वलं ब्रूम इत्यर्थः। किमर्थः। शिष्य
बोधप्रसिद्ध्यै। तत्र लग्नस्य आयदृक्त्रां ससां दृक्त्राक्रमवलमिंद्र वज्रारूपम
उपजातिकयाया हा। पूर्वविलग्नस्य दृक्त्रायास्तस्याः ज्ञावं तदाख्ये चरतोविशोध्य
। स्रोषांतु भावांतरखंडसंत्रोध्य वीर्ये स्थात लोनतो निहन्यात्॥ २१ भावांतरग्रा

187

द्धिविभाजितं तत्पाककमेणैवोर्यमुदाहरन्ति॥ भावाद्विशुद्धेपि हि खेचरेंद्रे प्रा
गुक्तबलं पाकविधौ प्रसाध्यं॥१०॥ केंद्रादिगानां खलु सर्वबलानि तद्दृक्साध्यान्य
धिकं हि मस्या॥ खेचारिणां तस्य दृष्टागतस्य दृष्टाद्दृष्टावा विदृष्टा
चाविदृष्टा याप्या॥११॥ व्याख्या॥ यदा विलग्नस्य दृष्टा पूर्वस्यात्तदा तदा खेचर
तो ग्रहात् भावविशोध्यशेषं भावांतरभागखंडान्तसंशोध्य ततस्तन्वीर्ये
पाकदले कथितानि तत्त्वान्तरस्त्रांतरांशाद्विभाजितं पाककमे दृष्टा
कमेविस्तरेणाहरन्ति॥ अपथ्याद्दियहान्भावान्तशुध्यापि तदा खेचरेष्व द्रष्ट्रा
ग्रहभावाद्विशुद्धेपि पाकविधौ प्राग्वत्तद्बलं प्रसाध्यं॥ एतदुक्तं भवति॥ य
स्य ग्रहस्य दृष्टाक्रमबलं साध्यते सग्रहो यस्मिन्भावे तिष्ठति
येन भावेन स्वबलमंतरं भवति तेन सहआंतरं कार्यं तत् ग्रहभावां
तरं कृत्वा एकत्र स्थाप्यं॥ अथ भावयोरंतरं कार्यं तत्र ग्रहभावापे
क्षयाल्पत्वे सति तस्य भावस्य पूर्वभावेन सहआंतरं कार्यं॥ ग्रहे

१०२

धिकेनु तत्तरभावेनसहत्वं तरकार्यंतस्याद्दूमंत्र्यादियात्वांततत्र्या
वानंतरभागखंडेभवति।अथयहभावात्तरंभावांतरभागखंडान्।
सं त्र्योध्यत्रोषं तस्यग्रहस्यवद्धैलैक्येनगुणयत्भावांतरभागखंडे
नभजेतूपलभ्यतेतत्रश्याक्रमार्थंवलंभवति अथकेंद्रादिगानां
फणाफरगतानांआपोक्लिमगतानांचद्रसशग्रहणांवलाविनद्दन्।उक्तं
वत्प्रसाध्यानिनद्दन्।उक्रमः।एवंबलेसाधितेयस्यखेचरस्यपो ग्रहस्यआ
धिकंबलंभवतिनस्यदश्रोअंतर्दशागवादिदश्यावाअपतःप्रथमतोभव
ती। अथाशोदाहरणं।तत्ररविभावेस्तिअतोरविः ०।१७।११।२५।जा
याभावयो ८।४।५६।२८ रंतरंमद्द — रूतं १।३७।३।अत्ररविर्जायाभावा
न्न्यूनोस्तिअतोजायाभाव ८।४।५६।२८ रिपुभावयो ६।२८।४९।२५
रंतरंस्य ।३। अर्द्धनत्र्यादिश्च्छतं १७।५८।३१ अस्मात्ग्रहभावांतरं

१७।३७।३ विश्लोपक्षेपं ०।२१।२८ ———————— ११५।१।

४६। भावांतरभाचरखंडेन पूर्वफलेन १७।५८।३१ भक्तं लब्धं रवेर्दृश्याक्र

मबलं ०।६।१३।

सुगमोपायः षड्बलैक्यं स्वं

ग्रहस्य भावफलेन गुणितं सत् दृश्याक्रमबलं भवतीति॥ तत्र विश्लोप

कात्मकभावफलेन षड्बलैर्गुणिते दृश्याक्रमोपपत्तिर्न एवं भवतु किं

तु श्रीमत्सुन्दुक्त बलसमानं बलं भवति। अतसाम्यार्थं रूपात्मकभाव

फलेन षड्बलं गुणयेत् अथवापि विश्लोपात्मकभावफलेन गुणितं षड्बल

विंशत्या भजेदिति। अथात्रोदाहरणं। रवेः षड्बलैक्यं ५।१२।२७। रवेरू

पात्मकभावफलेन ०।१।१२। गुणितं जातं रवेर्दृश्याक्रमबलं ०।६।१५। एवं

जातानि दृश्याक्रमबलानि लिख्यंते।

अथ दृश्याक्रमार्थं भावकुंडलि लि

ख्यते। अथ लग्नादिसौपानामधिक

बलं यत्र स्यात् दृश्याबोति यचनात् लग्न

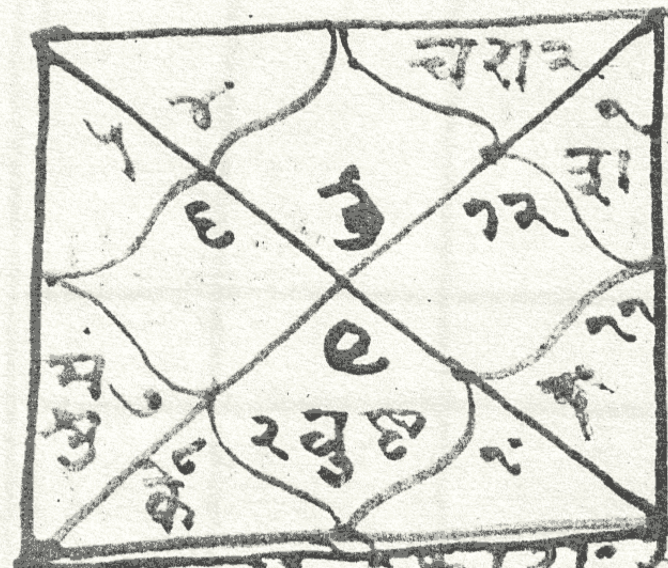
सू	च	म	बु	गु	शु	श
०	३	१	५	३	३	२
६	६	४	१८	५२	२६	१९
१५	२१	८	३०	३२	१५	५४

दृश्या क्रमबलानि

१०२

स्वबलाधिक्यात् आद्याद्दशा लग्नस्य ५।७।२३।५६।१० अथ लग्नं केंद्रादि
स्थितानामन्यानि अत्र केंद्रे रविबुधगुरवः संति ३ अत ऊर्ध्व बहुषु पुनर्वी

भाव कुंडली

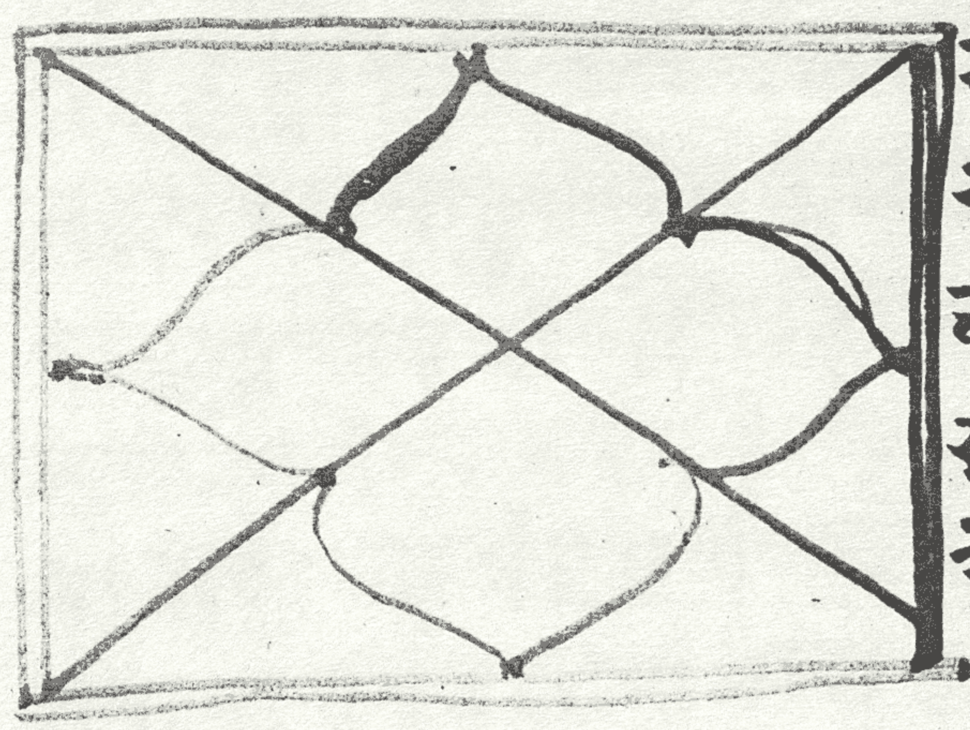
र्यतः स्वर्वीर्यं अत्र त्रयाणां मध्ये बुधस्य दशाक्र
मबलमधिकमस्ति ततोऽन्यून गुरोस्तितोपि न्यूनं रवेः
ततः पूर्वं बुधस्य ६।११।१।७।४८ ततो गुरोः ११।७।८
२।३।२१ ततो रवे १०।११।२६।५८।३८ अथ पणफरे भौम
शुक्रशनैश्चराः संति तन्मध्ये शुक्रस्य दशाक्रमबलं अधिकमस्ति अतः
प्रथमं शुक्रस्य ११।१।१।३५।२१।० ततो न्यूनबलस्य शनेः ०।५।५।४०।० ततो
न्यूनबलस्य भौमस्य १२।७।२८।५२।३७ अथ आपोक्लिमे एकश्चंद्र एवा
स्ति अतस्तस्यैव दशा अंते ०।१।१।५६।४२ अथ क्रमे पादशाः दशाप्रवेश
मध्यमा कीम्घलिखंतेः॥ एवं मा॥ रायुर्दायस्य पूर्वविलग्नस्य दशायस्य
स्यादिस्यादिना दशाक्रमबलमुक्तं॥ अथ पिंडायुर्दाये निसर्गायुर्दाये च

दृश्याक्रम
बलस्थपज्ञा
तिकात्रये
प्याहुःआद्या
दृग्गचेत्सवि
तुर्विधोर्चात्त
दा बलं संस्कृ
तेमेवतस्य।
चिद्दोच्चलंरा
शिशिबलंन
दृर्धमन्येषु
वर्गेषुपुनर्नि
धेयंगगश्च स्वचर्गणानां गुणायोत्नावले रत्नयथाक्रमं वर्गबलं न दोर्हे प्रा
क्याकनाथयहयो ग्रहाणांस्याद्यायतां साम्यमथेहन्तेभ्यः गभ्मो परस्पर

१०४

ष्ट बल वर्ग बलं विश्लेषं द्रष्टा क्रमेन ढुलमाहुरार्या ॥ यस्याधिकं वीर्य
मिहाधिकं वाप्य द्रष्टा वा नरजाचनस्य ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ चेदादिपिंडोयं
दर्शयेसाचितु सूर्यस्य द्रष्टा आद्यस्यान् अथवाने सर्गायु दर्शयचिधो
चंद्रस्य द्रष्टा आद्यस्यान् ॥ तदायस्य ग्रहस्य द्रष्टा क्रम बलं साध्यते ॥ त
स्य सस्फुटं बलं महद्वैकचे दोष्टतं चतुर्भक्तं राशिबलं गृह बलं भचानि
अन्येषु वर्गेषु होरादिषु न दृष्टराशेर्वर्णाढ्यं निधेयं स्थाप्यं ॥ अथ यथाक
मं गृह होरादिक्रमेणास्य वर्गणानां बलैर्गुणायेत् ॥ गुणानेकृत यज्जातं
तद्वर्ग बलमाहुः ॥ अथ प्रावयाकनष्य ग्रहयोः प्राकूद्वर्ग पक्षान्तो यो
पाकनाप्नोद्दशोऽधिको ग्रहोऽपवदवीय ग्रहाः तेषां याचनां वर्षबलानां सा
म्यमास्ति तेभ्यः वर्षबलेभ्यः वर्गबलं परस्परं विश्लेषं समानां वर्गबला
नां नाशः कार्य इत्यर्थः एवं वर्ग बलं आर्याद्द्रष्टा क्रमेन ढुलमाहुः ॥
समानां वर्गबलानां नाशो कृतेऽवशिष्ट बलानामेकचं द्रष्टा अन्तर्द्रष्टा

क्रमवत्वं भवती सूर्यः॥ इह बले यस्य ग्रहस्य बलमधिकं चस्थितं
तस्य ग्रहस्य दशांतरं जायते तदृशावाच्यां प्रथमं तस्य द
शा॥ अंतर्दशा वाच्येत सूर्यः॥ अत्र यद्यपि पिंडायुर्निसर्गायुषि न स्तथाप्यु
दाहरणार्थं कल्प्यते। तत्र पिंडायुषि राधिक्यस्य दशा क्रमस्तावद्विचार्यते।
स च सूर्य भावकुंडलिमाधिक्यस्यास्ति अतः सूर्यस्य भावकुंडलि स्थ्यते॥ अ
प्य लग्नादि सोडुयानामाधिकबलवत्स्याद्दशा ह्यादौ इत्युक्तत्वात्पिंडा
युषि सूर्यस्य बलाधिकमेव भवति अतः उदाहरणार्थं सूर्यस्य बला

धिकत्वं प्रकल्प्यते ता आद्या दशा सू
र्यस्य ११।५।२८।४०।५५॥ अथ केंद्रादिस्थि
तां दशा भवति अत्र चंद्र भौम गुरवः केंद्रे
सन्ति अतः इह बहुषु पुनर्वर्यतः इति दशा
क्रमबलं विचार्य। तस्मा आद्या दशा चेत्स

१०५

चितुर्विंशे वाद्दसादिवासाध्यां तत्र चंद्रस्य चंद्रस्य संस्कृतन बलं ७।
२८।१७ चेद्दोद्धृतं जातं रात्रिबलं ३।७।४ एवमेव भौमस्य रात्रिबलं ०।१९।
१२ एवमेव गुरोरपि रात्रिबलं ०।२८।४।२५। अस्मार्द्धं होरादिवर्गबलं भ
वति नद्यथा॥ अथैतन् स्ववर्गपबलैर्गुणयेन्नाच यथा चंद्रस्य गृहेश्च
क्रः तत्स्य बलेन ८।१५।५९ चंद्रस्य गृहबलं ३।७।४ गुणितं जातं १७।३।२२
एवं यथा चज्जातानि वर्गबलानि अत्र चंद्रस्य नवांशबलं ४।५।३।२ भौ
मस्य होबलं च ४।५।३ समम स्ति अतः स्वाद्याबलनासाम्यमहनेभ्यः
परस्परं वर्गबलं विशोध्यमिति तयोर्नात्रोचिचोयस्तावद्वगुरुस प्त
वर्गजबले कुज ४।५।४ समम स्ति अत्र अतः त्रापि शोधितां त्या बलं च बलं च
सप्तमस्ति अथ चभौम द्वादशांशाबलं ११।३।२।७।४८। गुरुः सप्तद शां
शाबलं च ३।१।२७ समम स्ति अतः परस्परवर्गबलं विशोध्यमिति कृते
तयोर्नाशोभवति। २ चंद्रसप्तवर्गजबलेनु तद्द्वयं कुत्रापि शोध्य
अत्रोदाहरणे। तु चंद्रत्रिंशांशबलं शोधितेन तथा कृते जातं। अथ त्रो

श्री

दृष्टा अचेष्टो मध्यमा कोष्टे लिख्यते।

गुधगु उवःसं ति तेषां दृष्टाक्र मवस्था नि पिंड गुर्वदेव मा नानि लिख्य ते॥ ॥ ॥ ॥

तस्मादत्र पूर्व लग्न दृष्टा क्रमश्च स्मा ततो बुध दृष्टा ततो गुरोः दृष्टा ततो भौमदृष्टो नियस्याधिकं वीर्यमिहाव त्रिोद्दं बाच्या देत्रो स्कन्कलान॥ अथ चंद्रानूआपोक्लि

ल	मं	बु	गु
६२	३७	४४	३५
३२	१७	२५	४४
३८	३७	७०	७०

मेशापूर्वे ततः शनिर्दशोत्तिएचंक्रमेण जातादशाशिरव्यंते भवेशाक श्चिनामाधिकायलचतः स्याद्दशाद्ये स्फुलकाविधिनाजी वशामोर्दिनेय्या

रु	श
५२	२५
२२	२२
३३	१९

सुर्दाय दशाक्र मोवगंत

श्री	चं	र	ल	बु	बृं	शु	श	रा	यो
									५८ ० ३ ३८ २१
								१५४८ १५२३ २ ६ २७ ४८	१५७२ १५३१ ३ २१ ५५ ३८

व्यः नतुयवल त्रसूर्येचंद्राणा त्रयापाद्दूये र्वावलसाम्ये स्यातूनत्रअ ध्य दशापत्ते रर्वनिश्चया

~~इस्मात्क्रमचलशुपजातिकाचयेपाशआयाद्रमाचेस्वनिजुर्विधौर्वा~~
~~तस्यावलंसंस्थनमेचलस्यानिसोऽनंसाम्भिवलंलद्दूमव्येषुवर्गेषुपुन~~
~~र्निधेयं॥२॥ स्वर्गपातांगुणायोतूवच्चैरक्त यथाक्रमं वर्गवलंतद्दाकुः॥~~
षवलौ निमेवयानिजानानिनस्माद्रचिद्रगोमंनरंचंद्रद्रगानतोगुरु

श्री	च	म	बु
गु	[illegible]		
ठो	[illegible]		
इ	[illegible]		
स	[illegible]		
न	[illegible]		
द्रा	[illegible]		
त्रि	[illegible]		

द्रगन नोभौमद्रत्रोनि
त्रस्याद्याचनांसाम्यमथेहने
भ्यः परस्परं वर्गवलंचित्रो
ध्यमितिअंकस्थचार्थेशनं
यथास्थितसमवर्गनवुलै
केपिद्रगाक्रमवलंभचसैव
ननोपिद्रगाक्रमस्यनाद्रव
स्यानूनयथायथास्थितस
मवर्गजवलैवयानिअनेनद्र

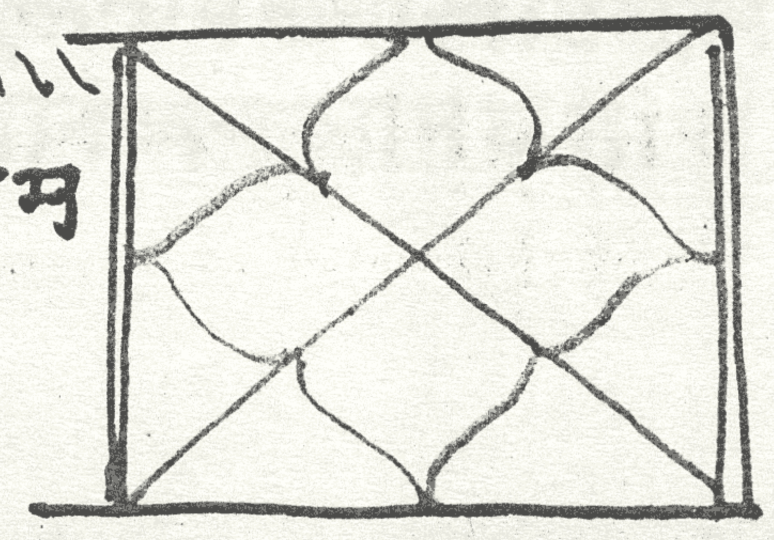
श्री	चं	मं	बु

क्रमःगअ

दशाक्रमवलेन पूर्वं चंद्रस्य ततो गुरोस्ततो भौमस्येच दशाक्रम यथा
स्थित एव॥ अत्र एव श्रीकेशवदैवज्ञैरप्युक्तं गचेलग्नाद्यदशास्वभाव
जफलप्रौजासिपाकक्रमे केंद्रोश्चे श्वप्यमारखा॥ गोरस्य वलं ग्रिर्भैन्यव
गैर्द्दिन॥ स्वैर्चगे ग्रावलैर्हतावलमिहैकामिति॥ एवं केंद्रस्थानां चंद्र
भौम गुरूणां दशाक्रमोजाता॥ अथ सूर्यास पाफरस्थानां बुध शुक्रा
नि लग्नानां भाग्य दशा वलानि जातानि। अत्र पूर्वं लग्न दशा ततस्तान

शुक्र दशा तत
बुधमत्ति
तिराचि दशा
माधा

ततः स्तानिद्वेति सिद्धं भचालिगापिंडायुषि सूर्यस्येच वलाधिक्यप्रकल्प्य
उक्त वजानेन क्रमोगमे पास्व॥ अथ निसर्गयाषि दशाक्रमो लिख्यते॥
तत्र चंद्रमसो वलाधिक्ये एवनिसर्गायुर्दाय॥ संभवत्तीति तथा प्रक
ल्प्य जाता चंद्रस्य अद्या दशा॥ ०।१।२८।१।२२॥ अथ लतोन्याकेंशादिष्टि
शनाचि चाराद्यं च द्रभावकुंडलिका लिख्यते॥

अथ चंद्रार्केरविदशा॥ अथ पापफरे लग्न भौम

त्॥ अथ दशापतिपुरस्कृत्य भवतस्य दशाक्रमस्य दशाक्रमस्य कथम
युगम इति क चेत्॥ अत्रेदं भनी भाति वीर्यसाम्ये बह्वायुर्वर्षदानुरिस्तु
क्तत्वात्॥ लग्नसूर्यचंद्राणां मध्ये यस्य भूयसी दशा तस्य आद्यदशा भव
तीत्युक्तदशाक्रमवीर्यसाम्येसतिसुक्तं तु षड्बलसाम्ये बह्वायुर्वर्षदा
नुरिस्य र्षः क्रियत इति वाच्यं॥ यथा लग्नादिस्तोनुपा माधिकबलयतः स्या
द्दशाधेस्तत्र दशाक्रमबलस्य असाध्यत्वात्॥ षड्बलमेगृह्यते नतद्दशापी
तिदूषणानवकाशात्॥ ननु तथापि यत्र सूर्यचंद्रयोर्बले साम्यं मास्ति
तत्रयोरन्यतरस्य आद्यादशायत्तित्वा निश्चयोपि आद्या दशा चेत्सावि
तुर्वे धीवेति द्वयोरेकदासैव दशाक्रमबलसाधनस्योक्तत्वात् दशाक्रम
बलं पूर्वमानीयत तद्दशानु आद्यदशायत्तिनिश्चयोस्तु तनु बह्वायुर्व
र्षदानुरिस्वे नेनेति चेत्॥ नाएवं सति यत्र रवेः षड्बलमाधिकमस्ति॥ उक्तवि
धिना दशाक्रमबलानतरंमेव आद्यदशापातिनिश्चय आपद्येत॥ त्

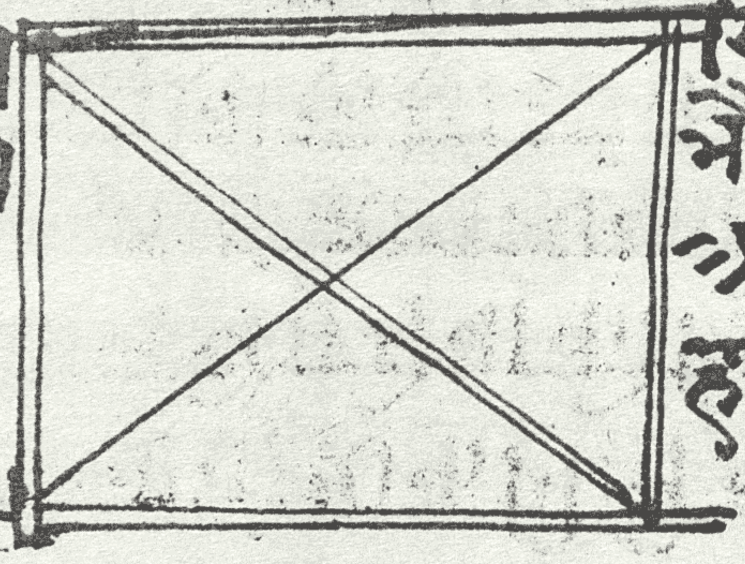
ध्या सति रविबलवशात् सवृत्तौ। पिंडायुषि रवेरन्योपि आद्यदशापतिः
स्यात् तूनिमहृद्युक्तं स्यात्। संप्रदायाविरोधश्च स्यात्। तवनैसर्गि
कायुर्दाये पि चंद्रादन्योप्याद्यदशापतिः स्यात्। तस्मान्मदुक्तरीत्यै
व दशाक्रमो ज्ञेय इति प्रतिभाति। एवं च दशाक्रममुक्त्वा अंतर्दशा
विभागं दर्शयोद्धृत्याह॥ अर्द्धमेकगृहगस्त्रिकोणगस्त्र्यंशमस्तगृहग
स्य गां त्वार्कगपादमात्र च न तु रस्तसंस्थितः पाचयंस्वपाति जैः फलैः ग्र
हाः॥ ९१॥ व्याख्या॥ अथ ग्रहा निजैः फलैः पाचयन्ति। अन्यदशामध्ये
पि स्वफलं प्रयच्छंतीत्यर्थः॥ तत्कथं तदाह॥ अर्द्धमेकगृहेग इत्यादिना
दशापतिः नाह। एकगृहग एकस्थानस्थितो यो ग्रहः स अर्द्धं च पाचयति।
दशापत्ते भावकुंडलीकायां॥ यदि दशापतिनां सह अन्योपि ग्रहो
स्थितः तदा दशायां अंतर्दशाफलं दशापतिर्ददाति
तृतीयांशस्य फलं मन्यग्रहो ददातीति। एवं दशापतेः सकाशात्

त्रिकोणगग्रहः अंशं पाचयति। दशाप्रवेशे स्वगाख्ये शाकालस्य फ
लस्य फलं ददाति। दशायामंशचतुष्टयफलमंशत्रयस्य फलं
दशापतिर्ददाति। चतुर्थांशस्य फलं त्रिकोणग्रहो ददातीति सूर्यः।
एवं अस्तग्रहगः दशापतेः सप्तमो ग्रहः अगांशो सप्तमांशं पाचयति
एवमेव चतुरस्रसंस्थितः दशापते चतुर्थ आष्टमो ग्रहगः दशापतेः।
सप्तमो ग्रहः॥ अंगांशं सप्तमांशं पाचयति। एवमेव चतुरस्रसंस्थितः
दशापतेश्चतुर्थोऽष्टमे वा ग्रहः पादं चतुर्थांशं पाचयति। अत्र विशेषो
स्ति। सत्यपाठ केन्द्रस्थानमध्ये यदि। केन्द्रस्थाने आदयो ग्रहाः भवंति तदा
सर्वेषां मध्ये यो बली तस्यैवान्तर्दशा भवतीति। तदुक्तं होरामकरन्दे। ए
कर्क्षे यदि भूयांसः संभवन्ति नभश्चराः॥ एक एव तदा॥ तदा तेषां दशान्त
र्दशा बलीति एकस्थे एकस्य गृहज्ञानको महत्वा॥ मयः। एकर्क्षोपगता
नां यो भवति। बलाधिको विशेषणा। एकं स एव ग्रहनाभान्ये तत्राविहगाः
एवमन्यत्रापि। एवं कल्याणवर्म प्रभृतिभिरप्युक्तमस्ति॥ अप्ययादियुग

१०९

परे च अर्द्धत्र्यंशादिपाचका भवंति॥ तदा कथं विभागः कार्यः स्त
दुपजातिकायाह॥ कलांशकानामिह रूपमात्रे छेदां समत्वं च तथा
पि नात्रा निजैक्यभक्तः पृथगंशकास्तु रंतरद्रव्याः स्वस्वसमाविनिघ्नाः॥
व्याख्या॥ इह एकस्मिन्नेव कोष्ठादिषु अंशकानां अर्द्धत्र्यंशादीनां आरो
पणमेतः रूपं कृत्वा छेदाहराणां॥ समत्वं तथापि नात्रांशकलाअं
शकाः पृथक् स्वस्वसमाविनिघ्ना मूलद्रव्यापनेयषर्षादिकद्रव्या
गुणिताः तथा निजैक्यभक्ताः अंशयोगभक्ताः लब्धं षर्षादिकमेतत्
द्रव्यं भवति॥ तत्र छेदांसमत्वकरणमुक्तं लीलावत्यां॥ अन्योन्यहरा
भिहतौ हरांशौ राश्योः समच्छेदविधानमेवं॥ मिथो हराभ्यामपव
र्तिताभ्यां यद्वा हरांशौ सुधियात्र गुण्यौ॥१॥ अस्यार्थः॥ हरांशौ अ
न्योन्यहाराभिहतौ कार्यौ। एकस्य हरेण अपरस्य हरांशौ गुण्यौ
अपरस्य हरेण प्रथमस्य हरांशौ गुण्यौ एवं कृते राश्योः समच्छे
दविधानं भवति। यद्वा हरयोरपवर्त्तने संभवे सति अपवर्तिताभ्यां

हराभ्यां मिथः परस्परं हरांशायुष्यो। एवं समस्ते दृष्टिधानं भ
वति। अत्रोदाहरणं लिख्यते। अत्र श्रीमन्नर्मदाचरखानिखा
नामहाप्रभूणां जन्मलग्नस्य बलाधिक्यात्। अंशायुर्दानहि
सत्ते दंच कल्प्य प्रमाणमस्ति। तत्र प्रथमलग्नायुः वर्षादि ५७
।२८।५१।१।।३। दुःस्थग्रहलग्नदृष्ट्या। आयुः कृतयेन हि यन्न दंच कल्प्या
दृष्टोनि युग्रहोक्तत्वात्। अथ लग्नदृष्ट्यामध्य अन्तर्दशा विचारार्थं लग्न
भावकुंडली लिख्यते। अत्र लग्नेन सहैकगृहे कोपि नास्ति अतो
द्वे च पाचकः कोपि ना
स्ति अथ त्रिकोणगो
को बलवानास्ति
अथ अस्तगृ
हं मध्ये बुधेश्च

स्ति अतो द्वे पाचकः कोपि ना
भो मत्र कस्याः स्त द्वयो मध्ये
अनंतरं कस्मं स्य पाचका
हगोरचितु धो गुरुश्चास्ति ते
स्य पदे बलमधिकमास्ति

१२०

अतः अस्त गृह गस्यागांशाक मिति वचना तबुधसप्तमांशास्य
पावकः १ बु। अथ चतुर्थे ष्टमे वा कोपि नास्ति अन्यया। इमत्र चतु
रस्त्र संस्थितन इत्यः चतुर्थाद्या पाचक कोपि नास्ति तस्मात्सम रस्या
यां मजातो पाचकौ [शु २ | बु] कृत्या त्रां का नामिह रूपमारोह इष्टफल त्यात्
अंशाकानामारोह क्रमक रूपे फलं जातं [ल २ | शु ३ | बु ७] प्राच्छ दास
मत्र कामं तत्र लग्नस्य हरांशो [ल २२] श्र कस्य हरेपा २
गुणितो [ल ३ | पुन ३ | बु ७] बुधस्यापि गुणितो [शु २१] अथ बुधस्य
लग्नस्य ह [३] [३] [७] रेपा [शु ३] लग्नस्य हरेपा १ [२१] गुणितो [शु ३]
तथा बुधस्य हरेपा ७ गुणितो [३] [शु २१] अथ बुधस्य हरांशो [बु ७] ल
ग्नस्य हरेपा १ गुणितो जातो [बु ७] तथा [३] शुक्र हरेपा [७] ३ गुणि
तो जातो [बु २१] एवं वरस्य रहरे [७] पा हरेपा हराशयोर्गुणाते कृते
जातास [२१] हरध [ल २१ २१ | शु ७ २१ | बु ७ २१] अथ हरापा नाशो कृते बलांशाः

ल	शु	बु
२९	७	३

एषा मेषचैत्र २९ अष्ट लग्नस्य मूलदृग्ग २।७।२२।५६।० लग्नस्यां श्रौ २९ गुणिता २०।२।७।१।२६।०।अ श्रौ चयेन २९ भक्ता लब्ध वर्षादि कजा लालग्नांतर दृग्ग ६।५।१।२।२७।५६ पुनः शुक्रमूल दृग्ग १।७।२२।५६।० शुक्रस्यां — श्रौ गुणिता ६७ ।६।१।७।३२।०।नि श्रौ चयेन २९ भक्ता लब्धं वर्षादि जाशुक्रांतर दृग्ग २ ।२।४।१२।२४। पुनर्लग्न मूलदृग्ग १।२।२२।५६।० बुधस्यां श्रौ गुणिता २८।११।१८।५।० अंशकेन २९ भक्त लब्धं वर्षादि बुधांतर दृग्ग ०।११। ६।५।२५।० एवं लग्न मूल दृग्ग मध्ये जाता अंतर दृग्ग अष्ट अंतर दृग्ग क्रमो विचार्यते लग्न मूल दृग्गापते रंतर दृग्ग प्रथमा। ततः केन्द्रादि विधिना आनीयाद् दृग्गासु क्रमतमः स एव अंतर दृग्ग स्वेपि क्रम द्रसके अ परेतु मूल दृग्गपातेरं तर दृग्ग प्रथमा। ततः पाक्रमेपाअंत दृग्ग

ल	शु	बु	चो
६	२	०	७
११	२	११	३
२७	४	६	२४
५९	१२	५	५६
	३१	२५	०

११२

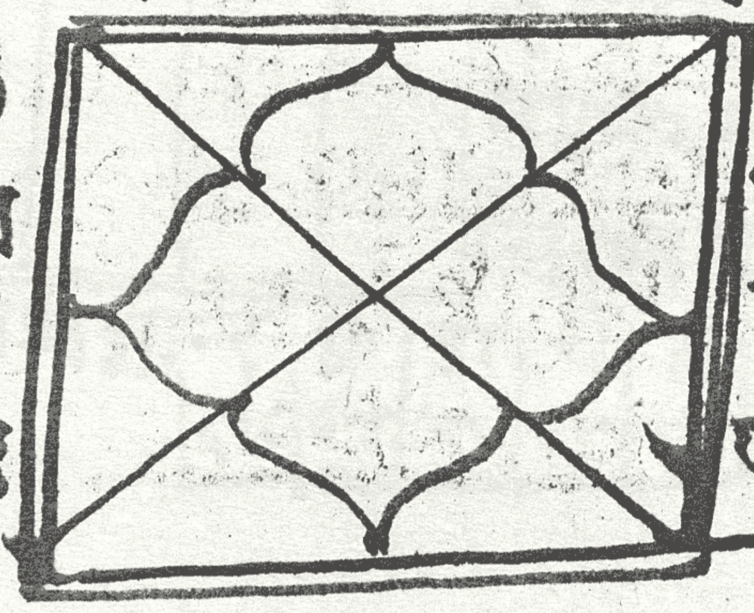
स्तुक्रमः स यथा पूर्वं एकगृहागस्य अनेदृष्ट्रा ततः परंत्रिकोण
गृहगस्य अनंतदृष्ट्रा ततः पृष्ठ्याश्चतुरस्त्रस्थितस्येस्पानिष्टदपस्ताष्ट
यमुक्तं वात्स्याण धर्मपाके ष्टादिविधिनाचार्यैः कोचित्साचक्रमेण
च इति अत्र पाठक्रमे पांतर्दृष्ट्रा क्रमोरम्य मुकुरुसं प्रदाय्यागतोस्ति
युक्तश्चायमिति प्रतिभाति। अन्यथा तद्विद्वां पाठे क्रमानुरोधो वस्या
त् अस्ति च क्रमानुरोध न घ्याहि। अर्द्धमेकगृहगास्त्रिकोणागस्त्रं
त्रामस्त गृहगस्त्र गां त्राकं। पारमात्र चतुरस्त्रं संस्थित इति श्री
पतिः श्रीकेशवश्चाप्येतन्निर्विरोपि। अर्द्धस्यैकभमस्त्रिकोणगृहरु
गस्त्रं त्रास्य चाल्लेनगां त्रास्यां ग्रेश्चतुरस्त्र गोनि जगुर्यो यत्नैः क
भे स्पाद्धलाग्नि। सुबोधिन्यापि। एकर्क्षे दृष्ट्रा मे चात्रिकोणेः श्रां
त्रोः श्रीं ७। श्रिंपा चयेद्धदचश्चो ७८। रिति वृहज्जातके। श्रीवराहो
पि। एकर्क्षे गार्द्धमपहत दृष्टानि तुर्यं त्रं त्रात्रिकोणागृहगः स्मर

गः स्वरांशापारस्फकस्यचतुरस्त्रगतः सहोरास्सेवं परस्यरगता
ःपरिपाचयन्तिति। एवमन्येष्वपिग्रंथेषुपाचेएकएवक्रमोस्तितस्मा
सागक्रमेणोवांतर्दशाक्रमोयुक्तः। नन्वेसतिपूर्वग्रंथविरोधःन
तथाहि। स्वेचारीणः स्तस्यरश्मायतः स्यादंतर्दशावाविदशाकृया
वा। इत्सत्रतथा यस्याधिकं वीर्यमिहावाशिष्ठं चान्यादशांशांतर्दशार
रजास्य इत्सत्रपूर्वग्रंथेदशांतर्दशाविदशानांक्रमएकएवउक्तोस्ति
।तत्कथंतापाकक्रमेणांतर्दशामंगीकुर्वतां पूर्वग्रंथविरोधोनस्यात्
नचयकत्रस्थितयोर्बहूनां वाअंतर्दशाक्रमसंदेहपाकक्रमेणतंनि
र्णयोनभवतीतितत्रदशाक्रमंयदेवअंतर्दशाक्रमार्थपूर्वग्रंथान्नाम्नयं
।मितिवाच्यंयकत्रस्थितयोर्द्वयोर्बहूनांमध्येबलिनएकस्यैवअंतर्दशा
स्वीकारेण। अंतर्दशाक्रमसंदेहाभावादितिचेतुनएवमपंचमास्थितयो

लग्नाच्चतुर्थाष्टमयोऽनर्दशाक्रमसंदेहपूर्वग्रंथ नसफलसादिमिय
लमिनिविस्तरे एवमुक्तक्रमेणाअंतर्दशास्तु
सचेत्राम ध्यमार्कस्वस्थ लिख्यते॥ अथ तत्र
दशा तदे बुधस्य मूलदशा ४।२।१७।१४॥ अ
स्यात्र बुधभावकुंडलीकाअत्र एकगृह गोग्रहे
७ लग्नमस्ति तस्य तत्समांश लु चतुरस्रे शानि
राशि तस्य चतुर्थांश श ३ आदौ मूलदशा
पतेरूपं तु एवं क्र

ल	शु	बु	श

कानु | बु | ल | शु | अं
ह | २ | २ | ७ | ४ | श
पा ७ ततः शनिहरे

मे बुधदशामध्ये जाताः पाच
पछि ३ दासमात्तार्थं बुधस्य
शा बु २ रुहरेपार ततो लग्नहरे
पा ४ ३ गुणितौ ४ एवगुणो

गुर्हं राशौ बुधलग्न राशीनां हरैः ११७४। गुणितोऽष्टु एवलग्नयद्दराशौ
लबुधगुरुराशिनां हरौः ११२४। गुणितो लु छे हानांना शेकृतै
जानांश्रं राः

बु	शु	ल	रा
५६	२८	८	५४

दृष्टा ११३११ लब्ध्या यर्षादि
अंशरा ना १५ मेकर्य १०६ अथ बुध मूल
११ २०। निजानिजांशौ गुणिता अंशैक्य भक्ता
का अंतर दृष्टा तर्द

बु	शु	ल	रा	यो
बु	शु	ल	रा	यो

राशिलग्न नतो गुरु मूल दृष्टा २०।०।४०। २११२१ अ
आपि तक्वत्पाचका ३ कचन समच्छेदानाशेकृते
जानाः अंशरा

शु	बु	रा	ल

रा गुरोर्मूल ३१ ताअंशैक्य का अंतर्दृशा
अंशैक्य ८३ निजा दृशाया १०।०।१४ ना।८२ भकाल धा गुरु दृशा मध्ये ववादि
लिख्यंते नतो रवेर्मूल दृष्टा १०।११२८।१२।४

अत्रापि वुक्तजाना अंशाः

र	श	रा	चं	ल
१५८	८४	५१	२४	४२

अंशैक्य २७०

शु	बु	रा	न	यो
८	४	२	१	१०
१०	५	११	३	७
२५	१३	१८	८	८
२१	२०	७	२२	२१
[illegible]	५२	१५	४०	३१

११२

भाग्यज्ञा मा अंशात् दृष्टा लिख्यते। २ अथ शुक्र मूल दृष्टा ११।३।५२।०।

अत्रापि उक्त दृष्टा: शु

ल	श	म	अशौकच	७४
२८	१२	२१	१२५ सा	

युलं दृष्टा तन: स्थानि मूल दृष्टा ०।५।५४० अत्रापि भाग्य दृष्टा:

	श	बु	शु
अंशौकंच ३८	२१	७	३

भाग्य दृं न दृष्टा लिख्यते। ततो भौम मूल दृष्टा ७।२८।५२।१८ अत्र भौमा स्वभाव कुंडली कार्या

नवमे चंद्र: तस्य त्रनी यो

च	चतु
३	३

चतुर्थे बुध गुरु स योर्मध्ये वलिनो बुध

स्य चतुर्थो रा। च अष्टमे रा। नि स्तस्यापि चतुर्थो रा। रा अनयोर्मध्ये बुधस्य
द्द रा क्रम व ४ मधिकमस्ति अतो बुधस्य अंतर्दशा पूर्वं अत्र उक्तवज्जा

	रा	बु	शु	यो	म	चं	बु	रा	मो
	०	०	०	६	६	२	१	१	१३
									७
									२९
									५९
									४०

तां रा। मं च बु रा अंशे
वर्ष १२ | १२ | ४ | ३ | ३ | प्राग्व
अंतर्दशा लनश्च रूपूर्वदशा
१।१।१५६।५२ अत्रापि प्राग्व
आ अंशा | च | म | र | बु | १७५
प्राग्व | ८४ | २८ | १३ | २७ | ज्ज्ञाता
अंतर्दशा लिख्यते।
चिदिशादिकमपि साध्यामि
सुपज्ञातिकया हा। अंतर्दशा
भ्योचिरदशास्तु रेवं नाम्य स्तथैवोपदशा प्रदिष्टाः॥ प्रत्यष्ट सदृश सच्च नाम्यः॥१७॥ आ

११४ रन्या॥ यथा दशाभ्यो अमासघुनिशाघटीषु फलं निगृह्य छेविदशास्युः।
अयमर्थः॥ अंतर्दशा च मूलदशाकं तर्दशास्याधिनाः एवमेव अंतर्दशाभ्यो
त्प्य। अंतर्दशापतेः भाचक्रकुंडलिकायां अर्द्धमेकग्रहग इत्यादिना अंतरां
तरौ कथं च कार्यौ नः अंतर्दशा निजांशौ गुप्ता अंतरो केन भाज्यालब्धं विदशा
भवतीति। तथैव ताभ्योपि दशाभ्य उपदशाः प्रदिष्टाः॥ अमर्थः॥ विदशा
मेव दशां प्रकल्प्य तत्पतेर्भाच कुंडलिकायां अर्द्धमेकग्रहग इत्यादिना अंतरां
तरौ कथं दशांतर्दशादिभ्य प्रसूक्ष्मासघुनि अंतरौ केन भाज्याउपदशाभवति
ति। अथ ताभ्यो दशांतर्दशादिभ्यः प्रसूक्ष्मासघुनिशाघटीषु वर्षमासेष
होरात्रेघटीषु च सतूलत्सु असत्सु अशुभ च फलं याच्यं आदेश्य अयमर्थः॥
दशा च दशान् स्थूलकाले फलमादेश्यं न मध्ये अंतर्दशा च दशान् सूक्ष्मका
ले फलमादेश्यं न मध्ये अंत॥ एवमन्येपि। अथ दशाप्रवेशकालं दृष्टो दृष्टा द्
येनाह॥ जन्मकाले कालियालवत्सरो प्रभ मध्यमदयो समंडले॥ निःशेषे दश
दशादिजाः समामासवासरघटिविनाडिकां॥१४॥ तादशो भवति भास्क

रोयदशामध्येमपरदशान्तरदशाभवेत्। साध्वलेविनगपोऽनुपातनः रवेचारोः
सविकलाद्दृग्गणात्॥ १५ व्याख्या जन्मकालेन जन्मसमये ये कलियात
वत्सराः कलिगताब्दाः तेभ्यः उत्पन्नेअहर्गणादिरासादिनेसमंडलेर
वौ भगणाद्ये सूर्यसमामासवासरघटीविनाड्डिकाः वर्षमासादिनघाटीप
लानि॥ निक्षिपेत्संयोजयेत् कास्ता समासा स वासरघटीविनाडिकाः दृग्गा
दः॥ दशादिजानाद्यानि॥ दशाप्रवेशकालज्ञानार्थं दशायावर्षादिकं योज
।अंतर्दशाज्ञानाय च्छेत्यर्थं अंतर्दशायावर्षादिकं योज्यं।एवं रविदशोप
दशास्थापि॥ एवं वर्षादिके योजिते यद्युगणादि भवति तादृशो मध्यमो भास्क
रो मध्यमसूर्योयदा भवति अपरदृग्दशा भवेत् तस्मिन्समये अन्य दशाप्रव
र्तनं दृग्सूर्यः॥ एतदुक्तं भवति प्रथमदशाप्रवेशस्तु जन्मसमय एव भवति
द्वितीयदशाप्रवेशकालज्ञानार्थमुपायः तत्र भगणाद्योऽरविरपेक्षितः स
च कल्पगताब्देभ्यः सिध्यति। कलिगताब्देभ्योपि। कलिगताब्दप्रवादि वसं
चयोदिनपतिः भृगुजप्रभृतिरत्तदा इत्युक्तत्वात् अतो लाघवार्थं कलिगता

११५॥

द्वे भ्यो जन्म समये त्तगणादिः सूर्यः॥ साध्यः॥ अथ प्रथम दृत्रा वर्षाणि भ
गणेषु योजयेत्॥ मासान् रात्रिषु योजयेत् दिवसान् अंत्रेषु योजयेत् घटि
काः कलासु योजयेत्॥ पलानि विकलासु योजयेत्॥ ततो विकलाः षष्ट्या
विभज्य लब्धं कलासु योजयेत् ततः कलाः षष्ट्या विभज्य लब्धमंत्रेषु योज
येत्॥ अंत्रान् त्रिंशद्भिर्विभज्य लब्धं रात्रिषु योजयेत् रात्रीन् द्वादशभिर्वि
भज्य लब्धं भगणेषु योजयेत् एवं कृते जातो यः भगणाद्यो रविः तस्मै
ये भगणाद्यो रविः तस्य भगणाद्यो रविर्यस्मिन् काले भवति तस्मिन् काले द्विती
य दृत्रा प्रवर्त्तते एवं ज्ञाते भगणाद्यो रवौ पुनर्द्वितीय दृत्रा वर्षादिके योज
ते दृत्रा मध्यम सूर्यो यदा भवति तदा तृतीय दृत्रा प्रवर्त्तते एवमग्रेपि॥ अ
त्रय सूर्य भगणास्त एव कालियान वत्सराज्ञाने दृत्राप्रवेशसमये कलिगतं
कृत्वा तद्दृत्रान्त्रा कवत्सरा ज्ञेयाः कलिगतान् नव सप्त दुरामा ३९७९ शोध्याः
त्रोषं ० हित्वा क्रमाद्दशा भवन्ति॥ नि सूर्य वत्सरान्मासज्ञानमपि॥ अथ दृत्रा प्रवेश
कालीन तिथ्यादिज्ञानार्थं चंद्रोपपत्तिः शुभाशुभ कलाज्ञानार्थं तु सर्वेपि ग्रहा

215

अपोसिनास्तेचअहर्गणाधीनाइत्यतआह॥ साध्यन्तेद्युगणाइति॥ दिनगणो
हर्गणाः अनुपानस्त्रैराशिकेनसाध्यन्तेअग्रिमश्लोकेनेत्यर्थः अथस विकला
नुसाचयतानु॥ अहर्गणानु॥ खेचराः साध्यइति॥ अथद्दिनगणार्थमनुपा
तेचंद्रास्केनाह॥ युगार्कपर्ययैर्युगसौरसावनोयद्युपिंडः समाचाप्यतेतदा
दद्युगप्रवेशोयश्चसूर्यमंडलैः सभांशराशिभादिभिरप्यतेत्रकः॥ २४॥ अस्यार्थः॥
यदियुगार्कपर्ययैः युगसूर्यभगणैः युगपोः युगसौरसावनोधापिंडः समचाप्य
तेनदासभांशराशिभादिभिः राश्याश्कलाविकलासहितैः द्युगप्रवेशोक्ष
चसूर्यमंडलैः द्युगप्रवेशकालीनसूर्यभगणैः कः द्युपिंडसमचाप्यतइति
तत्रयुगेसूर्यभगणास्तथासौरसावनाश्चसूर्यसिद्धान्तात् युगेसूर्यस्तुका
णांरवचतुष्कद्वार्णवाः ४३२०००० तथाउदयादुदयंभानोर्भूमिमासावन
वासरः॥ वसुद्व्यष्टाद्रिरूपांकसप्ताद्रितिथयोयुगे॥ १५७७९१७८२८ अत्रयु
गसूर्यभगणाः ४३२०००० प्रमाणंद्युगप्रवेशोभगणादि सूर्यइच्छायु
गार्हगणाः १५७७९१७८२८ फलंफलमिच्छाहतंप्रमाणभक्तंसत्इच्छाफलं

११६

भवन्ती शुक्रलालन्ददृग्गा भवेत्कु जो भगणादि: सूर्य: युगाहर्गणोन गुणीय:
युगसूर्यभगणैर्भाज्य: लब्धं दिनघटीपलात्मकं याल्यं सए चसायय चोह
र्गणो भवन्ती तिथि। १६। अत्रोदाहरणं ॥ अत्र जन्मकाले कलियातवत्सरा:
४६५७ अस्मात् सन्तो भगणादिर्मध्यमसूर्यस्ता कालिकः ४६५७।७।१८।
२०।१७॥ अत्र मध्यमलग्नदृग्गा मध्यसातन्मात्रं वर्षादि १।७।२७।५६।॥ अथ
जन्मकाल कलियातवत्सरो मध्यमसूर्यादि वचनात् जन्मकाल मध्य
मसूर्योऽस्मिन् ४६ ५७ दृग्गा वर्षादिके क्रमेण युक्ते जातं ४६ ५८। कला ११
षष्ट्याविभज्य | १८ | लब्धं २ मं शेषु ४० युक्तं अत्रानुक्रिया | १७ | २० चिभि
ज्य लब्धं १ राशिषु युक्तं दृग्गाभिर्विभज्य लब्धं १ | ११ ११ | गणे युयुक्तं
एवं कृते जातो बुध दृग्गाभवेत् भगणादिसूर्य-४६ १७ अथायं युगसौरसा
वन २५७७११११०८२८ गुणितो जाता ७३६२५८६२ ५२२६५ युगसूर्यभगणै
रेतै ४३२०००० भक्ते च लब्धदिनानि ७०४७६५ शे | ५४ | पं १६५३२६६ षष्ट्या
सगुणया। पुनर्लब्धं घट्य: २३ तथैव पलानि च | ३२ ५६ | एवं बुधदृग्गा भवे

| ७ २२ ५६ ० |

श्चोजाताः सावयवः कलिदिनगण १७०२७७५।२३।३।अथाहर्गणप्रयो
जनं द्युनचिरं छंवितिनाहा। सविकलादितिसिद्धदिनव्रजात्कथितेनतत्रविधेः
कुरु खेचरान् स्फुटतरान्नुदयं च निजोदयेऽरिनिविधाय ततोऽत्रविचिंतये
त् २७॥ व्याख्या॥ इतिपूर्वोक्तप्रकारेणासिद्धदिनव्रजात्सिद्धोयोदिनव्र
जोहर्गणस्तस्मात् खेचरान्ग्रहान्स्फुटतरान् कुरु। कीदृशात् दिनव्र
जात् सविकलात् सावयवात् कुरुः कार्यास्तद्ग्रहाः कथितेन तंत्रविधेदिति
। कथितोयस्तत्रविधस्तस्मात् कलियुगात् यत्र ग्रहनयनमुक्तं तत्
तत्रमिलुच्यते। एतदुक्तं भवति। जन्मकालेयेनग्रंथेनकलयुगाद्यद्हर्ग
णानूग्रहाः कृताः सेतितेनैवग्रंथेनदृग्गणप्रवेशोपिग्रहाः कार्याः किंतु
हर्गणाः सावयवोदृग्गणप्रवेशसिद्धोयात्स्युः ततस्तेस्पष्टा अपिकार्या इति
। ततोनिजोदयेः स्वदेशोदये ः उदयं लग्नं विधायलग्नं कृत्वा अत्रदृग्गणप्रवे
शेवक्ष्यमाणशुभं चिचिंतयेत्। अत्रलग्नानयनेइष्टकालोपेक्षितः सचैवं
ज्ञेयः।यथाअस्मिन्ग्रंथेओदयिकग्रहा आयांतितेनैवग्रंथेनयदियग्रहाः सा

११७

ध्यं तनार्हिं नात्रा हर्गणोपि श्रेष्ठो र्यकः॥ अतो दत्रा भवेत्रा॥ हर्गणस्य योधद्या
रचयधं॥ स एव उदयादिष्टकालः॥ अथ यत्र ग्रथे आर्द्धरात्रिकाय ह्रा॥ आ
र्यां त्रिने नयंथेन यदि ग्रहाः साध्यं तेन र्हिं नत्रा हर्गणोपि अर्द्धरात्रिकः॥ अ
तो दत्रग भवेत्रा हर्गणस्य योधद्या दिरचयचः सोर्द्धरात्रा दूर्ध्व मिष्टकालः
।आतो हर्गणा चयचा नः॥ रात्रिंदलं त्रोध्यं॥ यदि नत्रुध्यति तदा हर्गणा
वयवे षष्टि घटिकाः संयोज्य रात्रिदलं त्रोध्यं त्रोषं उदयादिष्टकालो भव
।तीति। अत्र सुगमोपायं उक्तः श्रीकेशव ज्योतिर्विभिः॥ त्राकोष्ट्वा जनिम
ध्यमार्कभसुखं मासादिनद्युगत्रा प्राध्यं नत्र त्राकेभसभादिनरविर्भ
ध्यो दत्रा दो भवेत्॥ भ स्त्रीभूत दत्ता भृथक् त्रिकु ७३ हता रवाकाष्ट ८२०
हृ लघु नासा स्यात्सा चनिका दत्राद् पल युक्त ॥ ग्जानिष्ठ ग्रजः॥२॥ न
स्मात्सा चय चा द्गणा त्व करणात्सा ध्या दत्रा दौ रवगाः क्षेपानुजन्मरवगा
नु भ कल्प्य यदि या सा ध्या दत्रा साच नानुग्ग तेस्य द्याश्च तिथि श्च संक्रमच
त्रा दौ तनुः पूर्वांकं जउ क मेचा त्रुतु हिमयान त्रा घचं दर्शितं॥ २॥ इति॥

अस्य तात्पर्यार्थः॥ जन्मकालिनशाकाद्गणा उपरिस्थाप्यः तदधोऽब्दा
दिमध्यमसूर्यः स्थाप्यः यथात्र जन्मकाले शाकः १७२८ ब्दतत्तुल्यानां का
लिको मध्यमरविः ७।१८।२८।३८ शाकादधःस्थापितः शाके १७७७ इदं
वर्षमासादिनादि भवति। अथ दशावर्षादिकमत्रयोज्यं यथात्र
लग्नदशा ५।७।२८।५६।१०।१० योगेजातैः शाके १७९८ अस्मिन् शाके १७९८
यदा मध्यमसूर्यो ३।११।२०।३८। भवति तदा रदशानिवृत्तिः बुधद
शा अथ दशायादिनानि कार्याणि यथा दशा वर्षाणि २ सूर्यदशागुणा
नि १०८ मासे ७ युताजाता दशामासाः २१५ एते त्रिंशतान् ३० गुणाः ३७५० दि
वसैर्युताजाता दशादिवसाः ३७७३१५६।१० अथैतेषां कत्रयोर्दशागु
णाः कार्याः एवं काष्टभि ८० र्भाज्याप्ययदिनादि लब्धं तद्दशादिषु योज्या
यथा दशादिवसाः ३७७१५६।१० एते त्रयोदशागुणाः ४५।१२४।८।१०।० एषां का
ष्टभि ८० र्भक्तालब्धं दिनादि ५०।५०।५० अनेन युक्ता दशादिवसाजाताः ३५२२।
३।१४।२। अथ एतेषु दशावर्ष २ तुल्यानि पलानि योज्यानि ३५।१२।२३।२ एते
दशादिवसाः सावनाजाताः अथ एते जन्मकाल्ली नाहर्गणे योज्याः तत्र ज

११८

न्म कालादि वसे सूर्योदयो अहर्गण १७९५७०४।३८।१८ एतैस्साधनैर्द
न्यादिवसादिभिः ३५२३।३।१५।४ युक्ता जातोऽद्य न्याश्चचैत्रोत्समये सा
वयोश्च खलु स्याहर्गणः १४००२८।८।१२ अस्मादहर्गणात् अहर्गणो
चिश्च गुणा इत्यादिना सर्वेपि ग्रहा मध्यमाः स्पष्टाश्च साध्याः अत्र आ
स्मादहर्गणादानीतो मध्यमा सूर्यः प्राक्जातेन द्व्यापैवेत्र मध्यम
सूर्येण समश्चैव भवति तदाहर्गणः शुद्धः अन्यथा अशुद्धः तत्सूर्यमध्यमस्तु
र्यस्य तु द्वादशहरणात् लिख्यते १४००२८।८।१२ अथ विश्वगुणाः १८२३७६।१
४५।४५।७ अयं त्रिसंख्याके २०३ भक्तो लब्धं मं न्यादि २०।७५।५४।१२ अथ
युगणोयं १४००२८।८।१२ लब्धेन रहितः १२८०।१२।१२।३७ अथ अद्य
दृढः तत्र दत्ता प्रचैत्रोत्राकः १४८८ पांचरिकचंद्रः ११०५ हीनो जातो दृढचंद्रः
३८३ अस्मात् नवेदांगः ६४ लब्धेन फलादिना १५।१५।२३ नो जाताः १२८०।१२।७।२५
अथ न्यास्विं न्याङ्क्ता लब्धं राश्यगाः ४६०० शेषमं न्यादि १२।७।३८ राश्या
यो ह्यादत्ता भक्ताः शेषं राश्यादिं ४।१२३।३८ अथ यदि न्यागोयमा विश्व

।तुल्याः खमध्यकें इत्युक्तेन क्षेपेण १०।२२।१३।११ युक्तो जातो मध्यमः
सूर्यः ३।११।२०।३८। अयं प्राग्जातो नमः स्पष्टो ग्रसमोत्सिएवं तस्मादह
र्गणात् सर्वेपि ग्रहाः साध्याः। अथवा नमःकाम स्पष्टः ३।११।२४।२ः यो
द इनादि चसाः सावनाः कृताः संति स एवाहर्गणः कल्प्य तन्मध्यमा
ग्रहाः साध्याः किंतु नेयं प्योक्तैः क्षेपै नयोज्याः अपि तु जन्मकालीनम
ध्यमग्रहातुल्यैः क्षेपैर्योज्या इति। अत्राद्युदाहरणे इनाचर्षाण्येवा अ
स्योदाहरणं। सा च नाइनादिवसा प्राक्कृता ३५२२।२।३।५१।। अथ
मेच हार्गणात् अस्मात् त्रयोदशागुणात् त्रिखांकैर्भक्तं लब्धं अंशादि
५०।४८।१२।२। अनेन त्र नोहर्गणः ३८७२५६।१।अहर्गुणात् २।७ वेदांग
लब्धेन कालादिना १। [illegible] ः३८७२२।०।अंशादि त्रात् खाः लब्धं रा
शयः ११५ शेषमंशादि २२५६।०।२१।२। ग्यो द्वादशभक्ताः शेषं राशयः ७ए
वं राश्यादिः सूर्यः ७।२२५६।०।अथ पत्रादि शेषमादि क्षेपो नयोज्यः किं तु
ग्रस तुल्या प्राजीतो जन्मकालीनमध्यमः सूर्यः ७।१४।२।३।४२। क्षेपो

११२१

नभोंऽशाः तथा कृतं ज्ञातोदशाश्चवेशोमध्यमरविः स एव अ ११।२०।३८।
९ एवं चं द्रोदयादि साध्याः॥ अथ तेस्पष्टाश्च कार्याः अथाविशेषितं द्युदलादि
नाक्तिच्यादिज्ञेयं॥ अथ सूर्यचत्रासक्रांतिदिनं ज्ञेयं॥ तथा सूर्यगतांशा नोक
लाः कार्याः सूर्यगत्याभाज्या लब्धं च दिनादि नाम् सूर्याधिष्ठितराशिसंक्रां
तिर्गता भवति॥ अथवा सूर्यस्य भोग्यो शागतं कलाः सूर्यगत्याभाज्याः ल
ब्धेन दिनादिना अग्निमराशिसंक्रांतिरग्रे भवति॥ अथ संक्रांतिचत्रात् मा
सो ज्ञेयः तथा यस्मिन् शुक्लादि मासे सेष संक्रांतिर्भवेत् स चैत्रमासः
॥ एवं वर्षादि संक्रांतिभिर्वैशाखाद्यो ज्ञेयाः॥ अथाहर्गणाद्वयमिष्टकाल
प्रकटस्य दशाप्रवेशलग्नमपि साध्यं॥ अत्र गोलविचारेण समायं विशेषः
प्रतिभाति॥ अस्मिन्निष्टकाले जन्मकालीन चरसंस्कारं कृत्वा दशाप्रवेश
चरं व्यस्तं संस्कार्यमिति॥ श्रीकेशवज्योतिर्विद्भिस्तु लग्नस्य असाध्यत्वात्
तिथ्यादिनादेव अथ विशेषानोक्त लग्नस्य यथा असाध्यत्वं न योक्तं॥ पं

चांद्रगो नरदिनद्व्यंच ॥२८॥ कल्पयेसायुःस्वतं दद्यते। पक्षैः रवेरुल्लग्नांतरेण
चनवेन्मासांतरं चायुषः प्रोक्तये स्कदशादिलग्नजफलं तेभ्योनिदग्म्योतिद
म्योनमन्नुनि। एवं यथाधि —— दशा —— चेयत्राहादिसाधनं प्रदर्शितं तांतथा
तृतीयचतुर्थादि दशाप्रवेशोपि ज्ञेयं। किंतु तत्र गतदंशगभोगादशाकल्पेति विशे
षः एवं दशाप्रवेशलग्नसाधनमुक्त्वा तत्फलमुपजातिकयाह ॥ दशापतिर्लग्नग
तो यदि स्यात्त्रिषडू दशौकाः दशागश्चलग्नात्। तत्स्वस्ववर्गोप्यथवा स्वहृष्ट्या
लग्नेशुभो वाशुभदा दशासा ॥२२॥ व्याख्या। दशापतिः यादशाप्रवृत्तास्ति
तस्यापतिः दशाप्रवेशलग्ने यदि स्यात् यदि वा दशाप्रवेशलग्नात् त्रिषडू
दशौकादशागः ३।६।१०।११। स्यात् यदि वा दशाप्रवेशलग्ने दशापतेः स्वव
र्गः स्यात् यदि वा दशापतेः सुहृन्मित्रप्रवेशलग्ने स्यात् यदि वा दशापतेः
शत्रुरपि शुभग्रहः प्रवेशलग्ने स्यात् तदा सा प्रवृत्ता दशा शुभफलदा भवतीति
ज्ञेयं। एवं प्रवेशसमये दशापतिवशात् फलमुक्त्वा प्रवृत्तदशायास्तत्कालि

नफलमपिविचार्यमित्युपजातिकयाह॥ यावंतिःशुभदिनादशावशास्यात्

१५५॥ चारक्रमान्नरदशापतिःस॥यत्रस्थितनक्षत्रनाडीरोधोध्रुवस्थितेप्रकल्प्यं

१२०॥ सदसत्फलंहि॥२७॥व्याख्या॥यद्वनरदशायांवेतिदशायावन्तिवर्षाणिस्या

नहत्रतेषुवर्षेषु— कालिकंसदसत्शुभाशुभंफलंप्रकल्प्यंविचार्यं॥कु

तोविचार्यंनराह॥सदशापतिःचारक्रमान्यत्रयस्मिन्राज्ञोनक्षत्रेनभ

वतितत्रचनान्विधोस्थितेःस्थितिवशात्शुभाशुभफलंज्ञेयमिति॥अ

थशुभाशुभंफलंकथंविचार्यइतिउपेंद्रवज्रयाह॥दशाधिनाथस्यसुहृद्गृह

स्थस्तुचगोवाथदशाधिनाथात्॥स्मरत्रिकोणोपगपचयस्थितश्चददातिच

------------ २८॥व्याख्या॥एतादृशश्चंद्रःखलुनिश्चयेनसत्फला

निशुभफलानिददाति॥कीदृशश्चंद्रःदशाधिनाथस्यसुहृद्गृहस्थःयस्मिन्

दिनेदशापतिमित्रस्यराशौचंद्रास्तिष्ठतितस्मिन्दिनेशुभफलंभवतीत्य

र्थः॥अथवानतुचंगश्चंद्रःसत्फलानिददाति॥यस्मिनदिनेदशापतेरुच्च

[OrderDescription]
,CREATED=13.10.20 14:28
,TRANSFERRED=2020/10/13 at 14:54:39
,PAGES=225
,TYPE=STD
,NAME=S0003991
,Book Name=M-1822-JATAKKARMPADHHATI
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF

FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF

FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF

FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF

FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF

FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF

FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF

FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF

FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF
,FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,